Colecţia „Ego. Publicistică" este coordonată de George Onofrei.

© 2007 by Editura POLIROM

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4, P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

CESEREANU, RUXANDRA

Năravuri româneşti: texte de atitudine / Ruxandra Cesereanu. – Iaşi: Polirom, 2007

ISBN 978-973-46-0591-0

32.01(498):070

Printed in ROMANIA

Ruxandra
CESEREANU

Năravuri româneşti

Texte de atitudine

POLIROM
2007

Ruxandra Cesereanu a absolvit Facultatea de Litere din Cluj. Şi-a susţinut doctoratul în 1997, cu o teză despre „Infernul concentraţionar reflectat în conştiinţa românească". A fost redactor la revista *Echinox*, iar din 1991 este redactor la revista *Steaua* din Cluj. Este conferenţiar la Catedra de Literatură Comparată a Facultăţii de Litere din Cluj; director de program în cadrul „Phantasma", Centrul de Cercetare a Imaginarului de la Cluj. A beneficiat de mai multe burse şi stagii de cercetare în domeniul universului concentraţionar: Praga (Central European University), 1992; Fundaţia Soros pentru o Societate Deschisă, 1995; Barcelona, 1998; New York (Fulbright), 1999; Paris, 2000; Lyon, 2004.
Dintre cărţile publicate, amintim: *Călătorie prin oglinzi* (microroman, 1989); *Zona vie* (poeme, 1993, volum tradus în limba engleză şi apărut în SUA sub titlul *Lunacies*); *Grădina deliciilor* (poeme, 1993); *Cădere deasupra oraşului* (poeme, 1994); *Purgatoriile* (proză scurtă, 1997); *Oceanul Schizoidian* (poeme, 1998, 2006; volum tradus în limba engleză şi apărut în SUA sub titlul *Schizoid Ocean*); *Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conştiinţa românească* (eseu, 1998); *Femeia-cruciat* (antologie, poeme, 1999); *Deliruri şi delire. O antologie a poeziei româneşti onirice* (2000); *Panopticum. Tortura politică în secolul XX* (eseu, 2001); *Veneţia cu vene violete. Scrisorile unei curtezane* (poeme, 2002); *Tricephalos* (roman, 2002); *Imaginarul violent al românilor* (eseu, 2003); *Kore-Persefona* (poeme, 2004). A publicat, împreună cu studenţii săi de la Jurnalism, patru volume experimentale conţinând reportaje sociale şi eseuri de mentalitate: *Fărâme, cioburi, aşchii dintr-o Curte a Miracolelor* şi *A doua Curte a Miracolelor* (2004), *Made in Romania. Subculturi urbane la sfârşit de secol XX şi început de secol XXI* (2005) şi *România înghesuită. Ipostaze ale ghetoizării în comunism şi postcomunism* (2006). La Editura Polirom a publicat *Decembrie '89. Deconstrucţia unei revoluţii* (2004), *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste (eseu de mentalitate)* (2005), *Nebulon* (2005), *Comunism şi represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid naţional* (coord., 2006).

Precizare

Textele din această carte au fost publicate (în perioada 2003-2006) ca varii luări de poziţie (şi eseuri de mentalitate) în principal în revista *22* (căreia îi mulţumesc pentru găzduire şi empatie), dar şi în *Cotidianul*, *România liberă*, *Suplimentul de cultură* sau *Cuvântul*. Două dintre texte au fost publicate deja în volumele dedicate României, pe care le-am realizat împreună cu studenţii mei de la Jurnalism (în principal) şi Litere, semnate în formula Ruxandra Cesereanu & Co (este vorba despre *Made in Romania. Subculturi urbane la sfârşit de secol XX şi început de secol XXI* şi *România înghesuită. Ipostaze ale ghetoizării în comunism şi postcomunism* – ambele volume au fost publicate de Editura Limes din Cluj, în 2005 şi 2006). Iar un alt text despre Securitate a fost deja publicat în lucrarea *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste* (Editura Polirom, Iaşi, 2005) – îl reiau aici, pentru a rediscuta chestiunea explozivă a Securităţii în contextul necesităţii legii lustraţiei şi a afacerii Dosariada. „Năravurile româneşti" din această carte au oarecare legătură şi cu apetitul meu pamfletar materializat în *Imaginarul violent al românilor* (Editura Humanitas, Bucureşti, 2003), dar şi cu volumul coordonat de mine, în 2007, la Institutul Cultural Român,

nu întâmplător intitulat *T(z)ara noastră. Stereotipii şi prejudecăţi*. Este vorba, prin urmare, despre o lucrare ce continuă nuanţe, disecţii ori chestiuni rămase nesoluţionate pe alocuri sau nespuse în cărţile mai sus amintite, în funcţie de turnura politică şi socială luată de România în ultimii ani. Modesta mea speranţă este că intervenţiile (din textele de atitudine) au contribuit şi ele, într-o măsură cât de mică, la luarea unor decizii importante cum ar fi, poate, constituirea Comisiei prezidenţiale pentru analiza dictaturii comuniste.

R.C.

Partea întâi

AFACEREA DOSARIADA ŞI ALTE CHESTIUNI

Harakiri: cazul românesc

Cercetătorii străini par să fie, uneori, mai interesați de istoria României (și răsucelile ei) decât analiștii autohtoni. Lucrul acesta nu se întâmplă neapărat fiindcă românii ar fi indiferenți la țara lor, ci întrucât, pentru străini, România este îndeajuns de mult o țară extravagantă, curioasă, chiar dacă blamabilă nu arareori. O analiză pertinentă asupra României moderne și mai ales asupra României postcomuniste oferă cartea lui Tom Gallagher – *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace* (Editura Humanitas, București, 2004, traducere de Mihai Elin, Delia Răzdolescu, Horia Barna), lucrarea fiind bine-venită ca documentare și informație, chiar dacă nu este neapărat inovatoare. Cel mai interesant capitol este cel introductiv, pentru că pune destule probleme ardente, care pot stârni varii reacții din partea cititorilor români. Una dintre ideile directoare este aceea că nu străinii au fost cei care au distorsionat România, ci malformarea a fost internă, declanșând o implozie. Comunismul, de pildă,

constată Tom Gallagher, *a intensificat* răul românesc, dar nu el l-a creat. „Tumoarea" românească nu ține nici măcar de inculcarea fanariotismului de-a lungul timpului și nici de înrădăcinarea acestuia, ci de altceva. Acest *altceva* își propune cercetătorul britanic să îl decamufleze, din păcate doar în capitolul introductiv, adică într-un spațiu limitat. Viciile românești ar fi astfel următoarele (ele nu sunt înșirate ca mărgele pe ață, ci doar sugerate și intuite): suspiciunea, labilitatea, corupția cronică („elita cleptocrată", cum o numește inspirat autorul, fiind o caracteristică a tuturor regimurilor politice care s-au perindat în spațiul românesc), rivalitatea internă (Gallagher nu utilizează pentru ultimul defect termenul *fratricid*, dar cred că acesta ar fi cuvântul adecvat). Cercetătorul britanic mai constată un fapt îngrijorător: românii au fost adeseori (de-a lungul istoriei lor) apți să fie agresați de propriii lor conducători, acceptând această agresiune ca pe un dat (spre deosebire de alte nații, precum ungurii sau polonezii), iar sentimentul civic a fost, de aceea, mereu firav. Sub dictatura comunistă, în care statul ajunsese un Leviatan, țara s-a șubrezit, devenind înapoiată, fisurată, colapsată. Căderea comunismului a produs doar o „democrație de fațadă", promovată de Ion Iliescu și echipa sa. Această democrație-paravan s-a menținut multă vreme, făcând din România o țară handicapată. Spre norocul nostru, analiza

lui Tom Gallagher se oprește la anul 2004: ce se petrece în România din 2005 încoace vedem cu ochii noștri și comparăm (este mai bine, mai rău?). Întrucât cartea lui Gallagher ridică îndeajuns de multe probleme care ar trebui să ne pună pe gânduri, mă întreb de ce această lucrare nu este (sau este prea puțin) comentată? Stârnește ea în sufletul românilor o anumită culpabilitate? Îi lasă indiferenți?

Surprinzător de problematicul capitol introductiv al cărții pune pe tapet chestiuni care au obsedat destui analiști români, de la Eminescu și Caragiale (publiciști) la Cioran sau Patapievici, de pildă (ca să parcurg, simbolic, mai bine de un veac). Eminescu era fanatizat în a percepe o Românie desangvinizată de corupția liberalilor (inamicii săi politici, la vremea respectivă) și a grecilor (inamicii săi etnici; pe locul al doilea aflându-se evreii), văzând în *corpul matriotic* doar „bube" și „răni". România, ca „mumă glorioasă și blândă", era cloroformizată din cauza veneticilor. Și pentru Caragiale, trupul românesc era unul „bubos" politic sau chiar un „cadavru sângerând", fie din cauza veneticilor, fie din cauze interne (Caragiale nu era obsedat doar de culpa străinilor, chiar dacă aceasta este adeseori pomenită). În articolul intitulat *Rărunchii națiunii*, Caragiale propune o soluție insolită: *harakiri* – România fiind proiectată în ipostaza unui bărbat

care, ca să se curețe și purifice, trebuie să-și spintece burta pentru a extrage „puroiul" și „lăturile" din sine. Să fie acest gest singurul capabil să igienizeze România actuală? Oare acest lucru ar fi trebuit, de pildă, să îl facă CNSAS la nivelul națiiei, dacă ar fi funcționat firesc și sanificator? Oare acest lucru trebuie să îl facă strategia anticorupție propusă de regimul Băsescu? Rămâne de văzut.

Crize, crizism, vinovăție

După căderea comunismului, lucrurile nu au mers strună în România, ci s-au poticnit în fel și chip, atât la nivel politic, cât și social, economic, etic. Dar era previzibil să se întâmple așa. Societatea era fisurată, țara – fragilizată, mentalitatea – parțial robotizată. De aceea, termenul *postcomunism* nu a fost utilizat de la început, din 1990, pentru că era încă inadecvat. A fost preferat termenul *tranziție*, întrucât era mai puțin tensionat, conținea chiar o formă de neutralitate și ambiguitate acceptabile pentru toată lumea: și pentru comuniști, și pentru anticomuniști, și pentru apolitici, și pentru cei care habar n-aveau ce se întâmpla în și cu țara lor. Mentalul colectiv românesc a înregistrat, în schimb, un alt termen care, chiar dacă nu a fost pronunțat ca atare, a funcționat la nivel invizibil: acela de *criză*. Dacă prăbușirea comunismului decapitase criza absolută de sistem materializată de regimul Ceaușescu (și, înaintea acestuia, de regimul Gheorghiu-Dej), postceaușismul (mai degrabă decât postcomunismul) a adus în vizor o criză

acceptabilă, normală, produsă de debusolarea tranziției, la toate nivelurile. Totuși, nu neapărat ingurgitabilă. Anul 1990 a fost emblematic în acest sens, plin de tensiuni, discordii, ranchiună, frustrări, fratricide etc., dar și de ironie jucăușă, fantezie, solidaritate, stări de grație – un an foarte interesant de studiat, cred, de istorici, politologi, psihologi, psihanaliști, jurnaliști (spun aceasta fiindcă eu însămi l-am cercetat cu asupra de măsură, considerându-l definitoriu pentru mentalitatea românească). Sindromul crizismului a apărut odată cu prestația lamentabilă a proaspătului regim Iliescu, marcat de sechele totalitare și de înălțarea în rang a noului organism politic, Frontul Salvării Naționale. De-a lungul destul de mulților ani care au trecut de la căderea comunismului în România, crizele s-au manifestat constant (chiar dacă au avut și un caracter aleatoriu). Iată câteva dintre ele, la mari distanțe de timp unele de altele (selecționate din mai multe sfere – politică, socială, morală): psihoza „teroriștilor" din decembrie 1989, procesul-mascaradă al cuplului Ceaușescu, pre-mineriadele din ianuarie și februarie 1990, înfruntările româno-maghiare din martie 1990, evacuarea brutală și programatică a ultimilor „golani" din Piața Universității la 13 iunie 1990 și mimarea de către autorități a unei lovituri de stat, mineriada din 14-15 iunie; tensiunile dintre

Biserica Ortodoxă și cea Greco-Catolică (soldate, în anumite cazuri, cu molestări fizice), mineriada din septembrie 1991, cazul Berevoiești (care concretiza activitatea prestată încă de fosta Securitate și după prăbușirea oficială a comunismului); mineriada din 1999, scandalurile din CNSAS, corupția generalizată la nivelul autorităților și instituțiilor publice, scandalurile din cadrul Bisericii Ortodoxe Române legate de homosexualitate, tragedia de la Mihăilești, criza ziariștilor ostatici în Irak, cazul călugăriței torturate la Tanacu, afacerea Dosariada. Au existat foarte puține momente de comuniune în acești ani: 1. ieșirea în stradă mai ales a tinerilor, în decembrie 1989, pentru a înfrunta regimul Ceaușescu, prin asumare sacrificială; 2. fenomenul Piața Universității, mai cu seamă în perioada aprilie – mai 1990, care a concretizat un fel de stare de grație și o revoluție spirituală, dar a unei minorități blamate de restul poporului, care nu a înțeles ce se întâmplă; 3. ceremonia funerară a lui Corneliu Coposu, omagiat simbolic de către aproape toți românii, inclusiv de către foștii săi inamici politici; 4. vizita pontifului Ioan Paul al II-lea în România; parțial, poate, și intrarea României în NATO. În rest, viața românească a fost încontinuu fărâmițată de scandaluri, tensiuni, amăgiri, sărăcie, promiscuitate și minciună.

Cel mai dur an a fost însă 1990, întrucât românii erau analfabeți în ceea ce privește democrația (și nu numai). Confuzia și *malentendu*-ul erau stări generalizate, motiv pentru care manipularea putea fi realizată în cercuri concentrice, dacă Puterea avea interes în acest sens. Dacă morții din decembrie 1989 au fost un gaj previzibil până la un punct (pentru că o revoluție presupune și sânge, chiar dacă în cazul românesc rămân încă profund amendabile situațiile de deces din și de după 22 decembrie, după fuga lui Ceaușescu, fiind vorba de o cifră mare: 942 de morți și 2.245 de răniți, față de 162 de morți și 1.107 răniți până în 22 decembrie), morții mineriadei din iunie 1990 constituie o pată neagră, necicatrizată, dar aptă de a fi speculată: autoritățile române din 1990 au indicat cifra de 6 morți; ziarul străin care a indicat cel mai mare număr de decese produse de mineriadă a fost *La Repubblica* – 21 de morți (și 650 de răniți). Estimările mele indică însă o cifră și mai mare, dacă sunt puși la socoteală și cei care au decedat în urma maltratării lor de către polițiști, foști membri ai Securității și mineri: în jur de 40 de morți (și peste 1.000 de răniți).

Societatea românească se află și actualmente în criză morală, atât timp cât, la mai bine de 15 ani de la decembrie 1989 și de la mineriada din iunie 1990, provocatorii și autorii respectivelor

decese nu vor fi aduși în fața justiției și pedepsiți (măcar simbolic). Dacă pentru decembrie 1989 lucrurile sunt ceva mai limpezi, căci există oarecari ordine scrise și documente pe baza cărora cei vinovați ar putea fi incriminați, în privința zilelor de 13-15 iunie 1990 lucrurile sunt confuze, chiar dacă șarada lor poate fi totuși dezlegată. Dacă există voință în acest sens: la nivel politic și la nivelul justiției; nu în ultimul rând, la nivelul conștiinței poporului român, cât va fi fiind ea. Vinovăția autorităților din iunie 1990 poate fi decalată după cum urmează: au existat eminențe cenușii (la vremea respectivă, președintele Ion Iliescu și alți politicieni din jurul său, precum și lideri din Serviciul Român de Informații și din Poliție, dar și alții, de pildă, veșnic controversatul Gelu Voican-Voiculescu), au existat executanții conștienți (polițiștii și anchetatorii care torturau în lagărul de la Măgurele, de pildă, care arestau abuziv și maltratau încă din timpul arestării) și executanții manipulați (minerii – primitivi, instinctuali, mulți dintre ei neștiind de fapt de ce au invadat capitala, cu excepția lui Miron Cozma și a altor lideri sindicali). Nu în ultimul rând, au existat bucureștenii care au maltratat la repezeală alți bucureșteni, dacă aceștia erau bănuiți a fi „golani", legionari, studenți, intelectuali. Pentru cei din urmă nu există posibilitatea de a fi aduși în fața justiției – rămâne doar propria

lor conștiință, în caz că o mai au. Filmul *Piața Universității 1990*, realizat de Sorin Ilieșiu, Stere Gulea și Vivi Drăgan-Vasile, a înregistrat pe peliculă figurile a o serie de bucureștence înmiunate de sosirea în trombă barbară a minerilor aplaudați cu entuziasm. Nici minerii nu vor putea fi inculpați altfel decât prin liderii lor care i-au adus la București, aţâţându-i împotriva presupușilor destabilizatori ai ordinii feseniste și iliesciste. Dar ceilalți pot fi inculpați. Dacă există conștiință morală, rectitudine, dorință de adevăr și încă multe altele.

Ploșnița

Titlul acestui text pornește, firește, de la piesa de teatru a comunistului entuziast – și mai apoi dezamăgitul de comunism – Vladimir Maiakovski, cel care, nemairezistând în fața imaginii negre concrete a totalitarismului comunist, a ales să se sinucidă. Dar tâlcul acestor rânduri este doar contextual legat de Maiakovski. Să dăm însă poetului exaltat și mai apoi dezamăgit de comunism ceea ce este al lui, iar vremurilor noastre de acum să le dăm ceea ce merită.

Nu cu multă vreme în urmă, în cadrul unui seminar la Facultatea de Litere din Cluj am analizat piesa *Ploșnița* de Maiakovski. Numisem ca moderatoare a seminarului o studentă inteligentă și serioasă, pe a cărei prestație mizam. Or, în primele zece minute am rămas stupefiată când respectiva studentă a început să laude așa-numitele virtuți ale comunismului: egalitatea între oameni, accesul săracilor la progres, remunerarea după muncă, spații de muncă și de locuit asigurate de stat etc. Nu am întrerupt-o imediat,

întrucât am vrut să văd cum va coagula teoria ei. Într-adevăr, studenta respectivă a teoretizat un presupus *comunism bun* (care ținea de utopie și de patos revoluționar) și un *comunism rău*, concretizat prin represiune brutală (închisori, lagăre). Ea nu știa exact ce este acela Gulag; știa doar că, în România, regimul comunist se prăbușise deoarece reprezentase un comunism „rău"; dar asta nu însemna că nu era posibil să existe un comunism „bun", măcar în teorie, dacă în practică nu se putea – cam așa gândea studenta mea. Majoritatea colegelor ei erau, în mod pasiv, de acord cu ea, doar o voce sau două protestând la adresa spuselor moderatoarei. Recunosc acum că prestația insolită a studentei mele m-a luat prin surprindere, neînchipuindu-mi că o piesă pamfletară de tip antiutopie, precum *Ploșnița*, ar putea fi înțeleasă ca o apologie a regimului bolșevic. Mi se părea evidentă, în textul lui Maiakovski (un Maiakovski eretic și rebel împotriva regimului pe care îl girase, la începuturile sale, inclusiv din punct de vedere artistic), acuza de societate castratoare, violatoare și, nu în ultimul rând, lobotomizatoare la adresa Rusiei sovietice. „Ploșnițele" lui Maiakovski erau: mai întâi, gângania propriu-zisă (ploșnița *normalis*, proiectată ca fiind mai puțin periculoasă decât omul-ploșniță), apoi personajul Prisîpkin (proletar pe cale să devină *om nou*, însă doritor să-și uite originea, spălarea creierului fiind stopată

în cazul său printr-un incendiu mortificator; resuscitat în viitor, el este perceput de creierele spălate ale regimului totalitar perfecționat ca fiind *burta-verdis vulgaris*); dar Ploșnița era mai ales uriașul Imperiu Sovietic (și Partidul unic), ce se înmulțise parazitar, vampirizând umanitatea. Acest sens exact și limpede (chiar dacă metaforic ori simbolic formulat în piesa lui Maiakovski) era bătător la ochi. Și totuși, el nu fusese priceput astfel – ba chiar fusese pervertit în sens procomunist, în lectura naivă a moderatoarei. Pentru a lămuri situația, le-am întrebat pe studentele mele ce era, ce a fost, ce este comunismul. Nu am primit un răspuns adecvat sau inteligibil. Le-am întrebat atunci ce s-a întâmplat în România în decembrie 1989. Au căzut Ceaușescu și comunismul, mi s-a răspuns. Din manualele de istorie studentele mele nu reținuseră mare lucru, ci repere minimale. Știau că în decembrie 1989 avusese loc o revoluție și că regimul comunist se prăbușise, dar nu aveau date ample și exacte. Nu cunoșteau ce se întâmplase în respectiva revoluție, dar ar fi fost interesate, la o adică, să afle. Curiozitatea lor era pasivă, deocamdată, dar putea fi activizată. Nu era nevoie de nici o formă de *captatio benevolentiae*: pur și simplu studentele mele erau ignorante, chiar dacă nu neapărat indiferente. Nimeni nu le explicase lucrurile pe îndelete și în mod adecvat. Din necunoaștere se născuse,

prin urmare, eroarea de a cataloga piesa *Ploșnița* (demistificatoare la adresa comunismului) drept o pledoarie pentru comunism. Ce paradox!

În decembrie 2004, am fost frapată când, pe stradă, am auzit conversația a trei adolescenți (cu vârste între 13 și 14 ani). „Iar îl vor da la televizor pe împușcatu' ăla", a spus unul dintre ei. „Care împușcat?", l-a chestionat un altul. „Ăla... nu știu cum îl cheamă... ceva cu... escu!" Al treilea adolescent a încercat să înțeleagă despre cine este vorba și, până la urmă, a emis și a propus numele lui Ceaușescu, după ce l-a stâlcit de câteva ori. Cei trei adolescenți erau născuți după 1989 și, iată, nu mai știau nici măcar numele dictatorului român care își terorizase, prin neostalinismul său ardent, poporul.

Cele relatate anterior sunt doar două exemple din pricina cărora consider că este necesară în România condamnarea comunismului; iar aceasta trebuie făcută nu oricum, ci mai ales de către autoritățile statului. Nimeni nu pretinde mânie, inflamare ori acte umilitoare într-o asemenea condamnare publică. Să sperăm că vremurile demascărilor au trecut! Condamnarea comunismului este un gest moral, nu punitiv; un gest sanificator, nu născut din frustrare, ranchiună, răzbunare. *Este însă mai ales un gest logic*. Generațiile tinere de acum și cele ce vor veni au nevoie de o asemenea limpezire a istoriei României.

Etică și/sau cultură – ce trebuie făcut cu ele, azi?

În 21 decembrie 2004, la Cluj, centrul orașului, acolo unde se deschisese focul în urmă cu cincisprezece ani, era aproape pustiu. M-am aflat în fosta Piață a Libertății la exact ora în care se trăsese în urmă cu ani: 15.20. Târâsem după mine o fostă studentă, acum prietenă, care îmi cunoștea metehnele etice. Eram abătută și destul de înnegurată. Un domn însingurat ne privea cu atenție. M-am gândit că ar putea avea legătură cu cei care muriseră împușcați acolo în urmă cu cincisprezece ani. Așa și era: domnul respectiv era (fusese) prieten cu unul dintre cei foarte curajoși care ieșiseră în stradă să protesteze, fusese rănit și, câțiva ani mai târziu, se sinucisese: Călin Nemeș. Prietenul său din 2004 fuma însingurat o țigară. Cum sărmana lumânare pe care o adusesem se tot stingea din pricina vântului și frigului, domnul respectiv a înțeles în cele din urmă pentru ce ne aflam acolo și ne-a ajutat să ținem lumânarea aprinsă. Deși eram străini, dialogul nostru a constituit o formă

de împărtășanie: înțelesul era acela că doar memoria noastră, a celor trei persoane care ne aflam în Piața Libertății în acel moment, exact pentru comemorarea orei 15.20, mai era aptă să funcționeze în acea clipă. Mi-a fost rușine din pricina indiferenței care devenise compactă și masivă în cei din jur, în trecători. Mi-a fost rușine că nu mai era nimeni acolo care să-și aducă aminte. Priveam chipurile trecătorilor ca pe niște papirusuri franjurate de griji, ambiții și neputințe. Și mi-am tot frământat mintea întrebându-mă ce s-ar putea face pentru cei morți și pentru cei vii la un loc. Pancarte uriașe cu chipurile eroilor în centrul orașului, pe muzica unui recviem? În nici un caz discursuri. În nici un caz oficialități. Mă gândeam cum aș putea să-i mobilizez pe cei foarte tineri, pentru că mai ales aceștia nu mai aveau memorie. Ori poate nu au avut-o niciodată. O spun cu autoironie: poate că la aniversarea a douăzeci de ani de la decembrie 1989 îmi va veni o idee ingenioasă pe care să o pot pune în practică.

*

Dacă ar fi să-mi privesc formarea intelectuală printr-un ochean, scotocind prin ultimii mei douăzeci și cinci de ani de viață, s-ar cuveni să recunosc că în adolescență și în prima tinerețe am fost *atinsă* de câteva modele, adică de

paradigme culturale emise de un individ sau de un grup, propunând corpusuri de idei cu putere de răsfrângere. În diferite intervale și etape ale educației mele intelectuale, bucăți din Mircea Eliade, Cioran sau Eugen Ionescu au constituit mozaicuri paradigmatice, la fel Cercul literar de la Sibiu ori solitarul Adrian Marino. Școala de la Păltiniș a avut un impact pedagogic asupra mea (întrucât în acest spirit m-a crescut tatăl meu) pentru relația vie dintre maestru și ucenicii săi, deoarece multă vreme mi-am căutat eu însămi un maestru (pe care nu l-am găsit niciodată), drept care mereu i-am invidiat pe „jucătorii cu mărgele de sticlă" pentru șansa lor, a tuturor, atât a maestrului, cât și a ucenicilor, de a se fi găsit și de a se fi împărtășit unii din alții. Mai târziu, Ioan Petru Culianu a bântuit ca un fel de cometă prin căutările mele intelectuale. Echinoxismul și revista *Echinox* au avut o importanță formatoare în ceea ce mă privește, în anii '80; poezia optzecistă românească m-a stimulat și ea în sensul asimilării unei noi paradigme culturale. Recapitulând deci: viabilitatea unor modele depinde nu doar de corpusurile de idei pe care le reprezintă, ci și de structura interioară a receptorilor, a celor asupra cărora se mizează ca impact prin modelul respectiv.

*

Ca infrastructură intelectuală, nici o carte nu m-a ajutat atât de mult să mă dezvolt, în adolescență și în prima mea tinerețe, precum *Structurile antropologice ale imaginarului* de Gilbert Durand și, apoi, *Structura liricii moderne* de Hugo Friedrich: prin intermediul acestor cărți am priceput rețelele de neuroni din cultură. Am înțeles felul de a aborda o creație în sens oarecum fenomenologic. Astăzi nu mai cred neapărat în modéle culturale, nici în indivizi-cheie pentru o cultură, ci în grupuri (omogene sau eterogene) de intelectuali care dezbat idei într-o agora privată: poate de aceea acord o șansă Centrului de Cercetare a Imaginarului, *Phantasma*, din Cluj. În adolescența și tinerețea mea am acumulat cultură în calupuri uriașe și din pricini înrudite cu previzibilul complex al intelectualului care făcea parte dintr-o cultură mică. Astăzi un astfel de termen mi se pare a fi un clișeu, dar acum douăzeci de ani el era funcționabil. Ce era cultura mare pe atunci? Cultura franceză, italiană, spaniolă, germană, rusă, engleză... La sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI, culturile mici sunt văzute ca exotice și provocatoare – și poate că astfel de calități extravagante ar putea propulsa și cultura română...

Înainte de decembrie 1989, mai descoperisem un model de cunoaștere care mă fascina (dar nu cred că îl pot numi model intelectual, pentru că nu doresc să-l reduc la o formulă rigidă, fiind vorba de mult mai mult decât atât): modelul șamanic. Nu vreau să dezvolt însă această idee, pentru că o consider ca ținând de intimitatea mea psihică. Modelul șamanic m-a bântuit în anii de maturitate, iar dacă am renunțat la el, am făcut-o silit, fiindcă viața mea socială și meseriile pe care le practic nu mi-au îngăduit să stărui asupră-i. Dar nădăjduiesc să pot reveni cândva la el, și chiar să-l aplic.

*

După decembrie 1989 am descoperit că modélele culturale nu mă mai satisfac neapărat – mi se par perisabile și uneori zadarnic-orgolioase, structura mea interioară îndreptându-se spre altceva: modelele etice. Așa s-a născut empatia mea pentru Alexandr Soljenițîn și pentru Paul Goma, la începutul anilor '90 ai secolului trecut. Respectul meu pentru Monica Lovinescu, vocea arhetipală de la „Europa Liberă". Admirația mea pentru luptătorii anticomuniști din munți și pentru figura câtorva foști deținuți și foste deținute politice (Ion Ioanid, de pildă). Astfel de modele etice au primit cu timpul coloratura unor cruciați ai vremurilor noastre:

cruciați pământești, nu urieșești, nici sfinți. Oameni din carne și oase (inclusiv cu defecte), nu idoli. Am descoperit apoi oameni cu care m-am simțit înrudită moral, fiindcă au încercat să construiască instituții și paradigme de recuperare a memoriei românilor: i-am aflat pe Ana Blandiana și Romulus Rusan (constructori spirituali ai Memorialului de la Sighet). Am fost tulburată de pamfletele dureroase legate de România din *Politicele* lui H.-R. Patapievici (volumul a avut impact asupră-mi prin scrisorile incisive despre țara mea și prin mărturia atingătoare despre noaptea de 21 decembrie 1989, în care protestatarii anticomuniști au fost maltratați și batjocoriți de forțele de represiune). Nu statura intelectuală sau culturală a celor pe care i-am pomenit mai sus am împărtășit-o, ci sensul etic de recuperare a memoriei, pe care îl aveam în comun. Vreau să-l amintesc în mod aparte și pe istoricul Marius Oprea, unul dintre cei mai curajoși oameni din România, în demersul său de scotocire a adevărului în cazul istoriei recente. Deocamdată opțiunea mea o constituie modelele etice, și nu cele culturale. Cultura nu îmi mai folosește astăzi ca formare, o respir deja de prea multă vreme, m-am obișnuit cu ea și nu mai am nici o surpriză, este o piele uzată; apoi mă consider un intelectual solitar, nu rareori incompatibil cu „ismele" la modă lansate pe piață. România argotică și coruptă

de azi nu cred că poate fi salvată neapărat prin cultură, ci prin sensuri morale; în ce mă privește, nu caut să mai găsesc o estetică românească, ci o etică. Cearta intelectualilor (atunci când are loc așa ceva) mi se pare desuetă: intelectualii au înțepenit în ideile lor fixe și în bătăliile lor conceptuale. Mă interesează, în schimb, cruciada interioară a românilor. În caz că ea mai este posibilă și nu a pierit de tot. Nu știu ce va aduce viitorul și nu pot să profețesc nimic.

*

Lucreția Jurj a fost femeie-partizan timp de patru ani în Munții Apuseni (1950-1954) și apoi deținută politică vreme de zece ani (1954-1964). Am invitat-o mereu la cursurile mele despre Gulagul românesc, pentru că era nu doar o povestitoare remarcabilă, cu o simplitate delicioasă, dar și un om generos și senin, în ciuda suferințelor prin care trecuse. Pentru studenții mei (cei care frecventează cursul despre Gulagul românesc) a fost mană cerească un astfel de mărturisitor care nu se manifesta acrit și aspru ori arțăgos, ci cald și înțelegător. La ceva vreme după ce am cunoscut-o pe Lucreția (o numesc astfel, simplu, pe nume, nu din lipsă de respect, ci din tandrețe), am înțeles norocul care mi se ivise în cale, acela de a întâlni o femeie-cruciat. Adevărat, nu era bătăioasă, nu era aspră, nu era

o războinică fătișă, dar era în carne și oase o femeie-cruciat în toată legea. Iar eu căutasem ani la rând o femeie-cruciat, fără să știu că aveam să o găsesc în această formulă neobișnuită. Lucreția Jurj a murit în toamna anului 2004. Știam că va muri cândva, pentru că știam de boala care o măcina încă de la ieșirea din Gulag. Dar numai după moartea ei am înțeles cât de profund am pierdut-o pe femeia-cruciat. Pentru că, pierzând-o pe ea, am pierdut martora și mărturisitoarea cea mai potrivită pentru studenții mei. Pe cine aș putea să le mai aduc de acum înainte, nu știu. Căci nici un alt fost deținut politic nu are dulceața curată a felului de a fi al Lucreției și candoarea ei plină de o seninătate covârșitoare. Odihnească-se sufletul ei în pace! Împreună cu doamna Daniela Țăranu (fiica profesorului universitar clujean Nicolae Mărgineanu – fost deținut politic vreme de 16 ani –, protectoarea cursului meu despre Gulagul românesc, cea care în fiecare an găsește sponsori pentru excursia de documentare, cu 50 de studenți, la închisoarea Gherla și la Memorialul de la Sighet) o pomenesc adeseori și chiar o visez.

*

Majoritatea scriitorilor bucureșteni de astăzi (mai bine de 50% dintre ei, vreau să spun) sunt

disprețuitori față de scriitorii din provincie. În cel mai bun caz, manifestă indiferență. Nu îi interesează provincia decât în măsura în care aceasta ar putea fi un aliat sau, mai bine zis, un vasal al Capitalei (mă refer la domeniul literaturii, după cum am precizat deja). Scriitorii bucureșteni (majoritatea lor, dar nu toți) manifestă o formă de nesimțire nativă față de tot ce nu ține de Capitală. Nu reacționează pozitiv la provincie decât rareori, când este vorba despre un scriitor mult prea bine cotat pentru a fi ignorat sau în cazuri de vogă, snobisme ori amiciții generaționiste. Nici scriitorul din provincie nu reprezintă neapărat o mostră de delicatețe. De obicei, el lingușește scriitorimea bucureșteană sau o sufocă în petiții, cerințe, solicitări, pisălogeli. Apelează la diferite tactici de *captatio benevolentiae*, indiferent dacă acestea funcționează sau nu. Pentru că, orice s-ar spune, jocurile literare se fac la București, oricâte sfori s-ar trage în provincie (și sfori se trag destule și acolo). Micile premii din nordul, vestul și estul țării nu vor reuși niciodată să egaleze marile premii sudice din Capitală. În mod ciudat însă, scriitorii bucureșteni nu mai manifestă obișnuitul lor dispreț față de foști provinciali adoptați de București și bucureștenizați. Nu există, din punctul acesta de vedere, vreun vizibil complex al bastardului, care să fie pus pe tapet. Faptul este cu atât mai ciudat cu cât respectivii foști provinciali

nu renunţă neapărat la aerul lor pitoresc nonbucureştean, ci în anumite cazuri chiar îl cultivă cu obstinaţie. Nesimţirii native a scriitorului bucureştean îi corespunde astfel linguşeala scriitorului provincial – dar nici una, nici cealaltă nu intră în coliziune cu felul de a fi al provincialului bucureştenizat. Doar cel din urmă este acceptat de ambele părţi, întru totul, pentru că este o punte. Din fericire, există destule excepţii care nu intră nici în categoria scriitorului bucureştean disprețuitor (ori chiar grobian), nici în aceea a scriitorului provincial lingușitor, pisălog şi vasal.

*

În perioada dintre alegerile parlamentare şi cele prezidenţiale din 2004, studenţii mei (de la Jurnalism şi Litere) mi-au precizat destul de ritos că, în cazul în care nu va fi ales un preşedinte democratic, au de gând să plece definitiv din România, în semn de protest (şi asta nu ca să-i imite pe americanii care au plecat în Canada după realegerea preşedintelui Bush). Ultimatumul lor era radical şi mânios. Nu m-a uimit radicalitatea, dar mi-a atras atenţia mânia lor. Aşa se face că, în decursul celor două săptămâni, am încercat aproape mereu în timpul cursurilor (fie că erau legate de Analiza discursului politic, fie că priveau Teatrul secolului XX) să-i

conving să nu plece din ţară, să rămână aici şi chiar să intre în politică, dacă vor să împrospăteze ceva în sărmana Românie. Cum argumentaţia mea avea nevoie de modele, am început o dificilă discuţie pe tema modelelor etice în România. Studenţii mei de la Jurnalism au vibrat la această idee, în schimb, cei de la Litere au fost mai sceptici, dovedindu-se sensibili mai degrabă faţă de ideea modelelor culturale. Cu obstinaţie însă, discursul meu a revenit doar la modelele etice. Construcţia mea, în acest sens, s-a întors în timp şi le-a propus modelul etic al luptătorilor anticomunişti din munţii României (în perioada 1945-1960, când această luptă de gherilă în miniatură a fost destul de pregnantă). Dacă jurnaliştii în formare au prizat acest model, filologii au strâmbat din nas sau au rămas în expectativă. Numărul partizanilor anticomunişti li se părea a fi ridicol de mic, iar mişcarea lor defensivă (şi nu ofensivă) – lipsită de însemnătate. Luptătorii anticomunişti erau văzuţi de filologi ca nişte utopici nesăbuiţi şi chiar caraghioşi. Recunosc că m-am simţit ofensată de o asemenea percepţie injustă. Am luat atunci argumentaţia de la capăt, pas cu pas, şi am început o construcţie narativă a luptei de gherilă (atât cât a fost ea) a partizanilor anticomunişti români. Prin epicizare, explicaţiile mele au convins ceva mai mult, aşa încât, în finalul discursului meu, filologii au părut să fie mai dornici „să înghită“

un asemenea model etic. Şi atunci unul dintre studenţi mi-a făcut o propunere ciudată: dacă tot ne-aţi convins, până şi pe noi – mi-a spus el –, de ce nu încercaţi să scrieţi un roman de popularizare a figurii luptătorului anticomunist, un text construit după reţeta unui bestseller (Umberto Eco adaptat *à la roumaine*), astfel încât un asemenea text să pătrundă în mentalul românesc definitiv şi să ia amploarea unui model etic?

*

Propunerea făcută mie de unul dintre studenţii de la Litere de a scrie un bestseller despre partizanii români anticomunişti, care luptaseră în munţi în perioada stalinistă, dar şi după, m-a luat prin surprindere. Obsesia de a le oferi modéle etice studenţilor mei poate că se întorsese prea mult în timp. Făcusem acest lucru, întrucât doream să le ofer imaginea limpede a unor războinici în carne şi oase, nu a unor samurai simbolici. Era esenţial faptul că în făptura partizanilor anticomunişti din munţi se aflau amestecate nuanţe de samurai, cruciaţi şi asceţi. Aceste trei componente erau cruciale pentru coerenţa unui model etic. Mai exact, pentru impetuozitatea şi consistenţa unui asemenea model. Cum am spus însă, poate că mă întorsesem prea mult în timp. Nu era necesar să ajung până în anii '50-'60, pentru că aveam la îndemână

mina de aur reprezentată de cei care ieşiseră în stradă să protesteze cu mâinile goale împotriva regimului Ceauşescu şi a comunismului, în decembrie 1989. Majoritatea tineri, cu un curaj nebun şi simţământul că nu mai au ce pierde şi că trebuie să facă ceva pentru o schimbare radicală. Or, poate că aş fi putut propune un model etic din fenomenul „Piaţa Universităţii 1990", în perioada sa de glorie, adică în luna mai 1990, când ironia şi ludicul hâtru au atins apogeul critic la adresa regimului Iliescu. De fapt, dacă mă gândesc bine, conştiinţa mea morală a devenit foarte limpede după ce eu însămi am stat două zile în Piaţa Universităţii şi am văzut ce se întâmpla acolo, am ascultat discursurile, am îngenuncheat în amurg, pentru rugăciunea finală, am cântat şlagărele „golanilor". Acolo am înţeles consistenţa unui etos creat ca dublu al revoluţiei române. Ca studenţii mei să înţeleagă cât de cât fenomenul „Piaţa Universităţii 1990", era (este) necesar să le proiectez întotdeauna filmul documentar realizat de Stere Gulea, Vivi Drăgan-Vasile şi Sorin Ilieşiu. Altfel nu înţelegeau mai nimic. În timp ce atunci când începeam să povestesc despre luptătorii anticomunişti, prin epicizare, efectul era vizibil imediat. Desigur, ştiam că participanţii la fenomenul „Piaţa Universităţii 1990" erau tot un fel de partizani anticomunişti întârziaţi. Atât doar că nu mai luptau în munţi, nu mai aveau arme, ci ironie şi umor.

Dar nici ironia, nici umorul nu i-au scutit de maltratări, arestări și batjocură. Poate că povestea fenomenului „Piața Universității 1990" ar merita și ea să constituie subiectul unui roman (bestseller!) care să pătrundă în mentalul românesc! Dar cine să se încumete să o scrie?

Proclamația de la Timișoara și legea lustrației

La 11 martie 1990 a fost lansată public *Proclamația de la Timișoara*, documentul civic și politic cel mai important din 1990, după epuizarea revoluției din decembrie 1989 (eminența cenușie a documentului au fost scriitorul George Șerban și Societatea „Timișoara"). Întrucât revoluția fusese confiscată printr-o camuflată lovitură de stat care avusese loc în după-amiaza și seara zilei de 22 decembrie 1989, *Proclamația de la Timișoara* urmărea o întoarcere la originile revoluției și mai ales la sensul ei profund anticomunist. Denigrată de puternicii zilei (Frontul Salvării Naționale și echipa condusă de Ion Iliescu) și răstălmăcită în fel și chip (printre alte acuze absurde era aceea că documentul solicita... autonomia Banatului), *Proclamația* deranja prin toate cele 13 puncte ale sale, dar mai ales prin punctul 8, care propunea soluția lustrației, pentru concretizarea unei purificări etice (cu miză politică) la nivelul întregii Românii. Textul *Proclamației* completa, la nivel oficial, pamfletul la adresa

celor compromişi în timpul regimului comunist, intitulat *Apel către lichele*, semnat de filosoful Gabriel Liiceanu, care fusese redactat şi prezentat public imediat după revoluţie.

Nu voi reda în detaliu cele 13 puncte ale *Proclamaţiei de la Timişoara*, ci voi spune doar că documentul viza o „deşteptare a României" nu numai din punct de vedere politic, ci şi economic şi mai ales spiritual. Era apoi, nu în ultimul rând, un document împotriva „spălării creierului" care izbutise în România. De aceea, nu a fost de mirare (ci întru totul logic) că *Proclamaţia de la Timişoara* a devenit textul-program al manifestaţiei-maraton din Piaţa Universităţii (22 aprilie – 13 iunie 1990), al cărei scop l-a constituit tocmai crearea unei conştiinţe naţionale în vederea unor alegeri nemanipulate, în care comuniştii (cripto- sau neocomunişti, cum li se spunea) să nu mai aibă câştig de cauză. Nu în ultimul rând, *Proclamaţia de la Timişoara* avea ca scop manifest reeuropenizarea României, efort de pionierat remarcabil, aşa cum îl privim astăzi, la 15 ani de la consumarea istoriei, când politicienii autohtoni poartă bătălii de imagine tocmai pentru a demonstra că fiecare dintre ei munceşte din greu pentru integrarea europeană a ţării.

Cum punctul 8 al *Proclamaţiei* a fost mărul discordiei între puternicii zilei şi protestatarii anticomunişti din Piaţa Universităţii, mi se pare

firesc să citez partea cea mai consistentă a lui, dar şi punctul 7, pe care îl consider la fel de important (cititorul este rugat să treacă cu vederea patetismul firesc al unui asemenea text încărcat emoţional la momentul respectiv şi, deci, cu riscurile inerente ale unor inexactităţi – vezi ideea de genocid):

> 7. Timişoara a pornit Revoluţia împotriva întregului regim comunist şi a întregii sale nomenclaturi şi nicidecum pentru a servi ca prilej de ascensiune politică unui grup de disidenţi anticeauşişti din interiorul PCR-ului. Prezenţa acestora în fruntea ţării face moartea eroilor de la Timişoara zadarnică. I-am fi acceptat poate în urmă cu zece ani, dacă la Congresul al XII-lea al partidului s-ar fi alăturat lui Constantin Pârvulescu şi ar fi răsturnat clanul dictatorial. Dar n-au făcut-o, deşi aveau şi prilejul, şi funcţii importante, care le acordau prerogative. Dimpotrivă, unii chiar au ascultat de ordinul dictatorului de a-l huli pe disident. Laşitatea lor din 1979 ne-a costat încă zece ani de dictatură, cei mai grei din toată perioada, plus un genocid dureros.
>
> 8. Ca o consecinţă a punctului anterior, propunem ca legea electorală să interzică pentru primele trei legislaturi consecutive dreptul la candidatură, pe orice listă, al foştilor activişti comunişti şi al foştilor ofiţeri de Securitate.

> Prezența lor în viața politică a țării este principala sursă a tensiunilor și suspiciunilor care frământă astăzi societatea românească. Până la stabilizarea situației și reconcilierea națională, absența lor din viața publică este absolut necesară. Cerem, de asemenea, ca în legea electorală să se treacă un paragraf special care să interzică foștilor activiști comuniști candidatura la funcția de președinte al țării. Președintele României trebuie să fie unul dintre simbolurile despărțirii noastre de comunism. A fi fost membru de partid nu este o vină. Știm cu toții în ce măsură era condiționată viața individului, de la realizarea profesională până la primirea unei locuințe, de carnetul roșu și ce consecințe grave atrăgea predarea lui. Activiștii au fost însă acei oameni care și-au abandonat profesiile pentru a sluji partidul comunist și a beneficia de privilegiile materiale deosebite oferite de acesta. Un om care a făcut o asemenea alegere nu prezintă garanțiile morale pe care trebuie să le ofere un Președinte. [...]

Se cuvine precizat că nu doar punctele 7 și 8, ci întreaga *Proclamație* constituie un text foarte lucid din punct de vedere politic, cu scopul de a dejuca tocmai manipularea la ordinea zilei din perioada imediat următoare revoluției din decembrie 1989. *Proclamația* avea apoi un caracter pragmatic și limpede (propunea, de pildă, un model după care să se desfășoare privatizarea).

Coerența și promptitudinea documentului făceau din el un program concret pentru noua societate românească. *Proclamația* avea, în mod firesc și previzibil, și un caracter justițiar, însă doar în sens normativ; nu se miza în nici un caz pe „țapi ispășitori", ci doar pe un stâlp simbolic al infamiei.

George Șerban (dar și alții) introduce o nuanță esențială în definiția *Proclamației de la Timișoara* și, implicit, a revoluției din decembrie 1989 (atât cât a fost ea), vorbind despre o *revoluție spirituală ulterioară* (dependentă de revoluția din stradă din decembrie 1989) care a început în primăvara anului 1990, prin redactarea și răspândirea *Proclamației*, considerată a fi documentul (întârziat doar temporal) spiritual, moral și ideologic al revoluției din decembrie 1989.

Ce ar mai fi de spus ar fi faptul că variante ale punctului 8 din *Proclamația de la Timișoara* au fost aplicate, după căderea comunismului, în țări precum Cehia ori Polonia, dar nu în România. Pentru pasionații de ucronii, *Proclamația* este și astăzi un document ispititor într-un sens anume: ne putem întreba cum ar fi arătat o Românie fără Ion Iliescu în rol de președinte, o Românie în care Ion Iliescu ar fi putut candida la președinție sau la o altă funcție înaltă în stat doar în anul 2000, dacă ar fi fost adoptat punctul 8 al *Proclamației de la Timișoara*?

Golania după 15 ani

La 22 aprilie 1990, în Piața Universității din București lua naștere un miting-maraton de protest împotriva echipei de neocomuniști care se instalase la putere imediat după revoluția din decembrie 1989. Maratonul avea să dureze până în zorii zilei de 13 iunie, când ultimii protestatari au fost evacuați în mod violent și abuziv. Textul care se dovedise a fi Constituția simbolică a maratonului de protest era *Proclamația de la Timișoara*, acesta fiind motivul pentru care în Piața Universității s-au strigat mai întâi „Proclamația de la Timișoara, lege pentru toată țara!", „Apel din Timișoara, trezește, Doamne, țara!", „16-22, cine-a tras în noi?", „Iliescu pentru noi este Ceaușescu II!", „Ceaușescu, nu fi trist, Iliescu-i comunist!", „Adevărata emanație a Revoluției – Proclamația de la Timișoara!" etc. Aceste sloganuri și multe altele incriminau lipsa de voință a noii Puteri de a descoperi cine a acționat violent împotriva demonstranților din decembrie 1989, lipsa de apetență etică a președintelui interimar Ion Iliescu, fost aparatcik comunist, și

continuitatea dintre regimurile Ceaușescu și Iliescu. Dar s-au strigat ardent și lozinci din decembrie 1989, precum „Libertate, te iubim, ori învingem, ori murim!", „Nu plecăm acasă, morții nu ne lasă!", „Vom muri și vom fi liberi!". Refrenul care a făcut carieră în „Piața Universității 1990" a fost însă altul: „Mai bine haimana decât trădător,/ Mai bine golan decât dictator,/ Mai bine huligan decât activist,/ Mai bine mort decât comunist!".

Ce se reclama, de fapt, în Piața Universității? Mai întâi, nevoia de purificare morală a românilor. Dar mai erau clamate și chestiuni pragmatice precum: asigurarea liberei circulații a informațiilor în mass-media; autorizarea unor posturi independente de radio și televiziune; încetarea presiunilor asupra mass-media; numirea unui civil ca ministru de Interne; trimiterea în judecată a militarilor din Ministerul de Interne și din Ministerul Apărării Naționale care au participat la represiunea din decembrie 1989; adoptarea punctului 8 al *Proclamației de la Timișoara*, adică obstrucționarea foștilor membri ai nomenclaturii și foștilor securiști de a accede în structurile Puterii. Manifestația-maraton declanșase de fapt o a doua revoluție, spirituală de data aceasta.

Acuzându-i pe protestatarii din Piața Universității că ar fi „golani" ori declarând că nu îi consideră

reprezentativi pentru poporul român pe cei care au murit, la 21 decembrie 1989, pe baricada de la Universitate, susținând că manifestanții din Piața Universității sunt niște contrarevoluționari, Ion Iliescu și echipa sa instalată la Putere vădeau dorința de a-i prezenta pe manifestanții anticomuniști drept niște „bastarzi", proiectându-i în sfera infracțională. Cu alt prilej, Ion Iliescu avea să declare despre „golani" că stau „ca neghiobii în stradă", sugerând că ar fi cazul să se încheie cu respectiva „comună primitivă". Președintele era extrem de iritat de contestarea sa morală, iar alergia lui s-a preschimbat treptat în mânie: soluția găsită de el avea să fie lichidarea „comunei primitive" din Piața Universității.

Ofensa de „golani" adusă protestatarilor de către Ion Iliescu a fost preschimbată într-o decorație de merit – așa s-a născut *Golania*, Zona liberă de neocomunism și Kilometrul Zero, cum a mai fost ea numită. Anvergura Golaniei a depins de mulțimile care s-au adunat în Piața Universității, mai ales seara (uneori, aproape 100.000 de participanți), și de discursurile ținute de la celebrul Balcon al Universității, discursuri aparținând atât unor personalități, cât și multor anonimi care percepeau zona ca pe o agora ori chiar ca pe un parlament simbolic. Verva Golaniei a fost spectaculoasă, întrucât participanții făceau parte din diferite generații și aveau varii grade

de cultură și instrucție. Ceea ce conta însă era comuniunea, iar „Imnul golanilor" era cât se poate de emblematic în acest sens („Noi de-aicea nu plecăm, nu plecăm acasă,/ Până nu vom câștiga libertatea noastră"). Piața Universității devenise o Zonă ecumenică, o matrice, dar și un spațiu boem. Se aflau acolo intelectualitatea de elită, studenți, elevi, dar și țărani, oameni simpli; iar la marginea Zonei – și o faună interlopă.

Golania devenise nu în ultimul rând un teatru caricatural la adresa comunismului. Ceea ce se petrecea acolo era un fel de *happening* de tip pamflet, dar și o fiesta a libertății de gândire și exprimare. Ironia, atmosfera de satiră, hazul, veselia, ghidușia devin o caracteristică a manifestației din Piața Universității. În câteva seri, regizorul Nae Caranfil a parodiat, cu ajutorul manifestanților, mitinguri electorale ale Frontului Salvării Naționale sau ale Partidului Comunist Român. Erau vizibile și debordante umorul și persiflarea. Acestea făceau din Golania un adevărat spectacol, iar pe alocuri, chiar o feerie și o sărbătoare. Spațiul Piața Universității devenise un soi de *omphalos* al Bucureștiului și al României, fiindcă aici era „pământ sfințit" de morții din decembrie 1989, cum declara un grevist al foamei. În ciuda ironiei, exista, în același timp, o formă de sacru în Piața Universității: locul era perceput ca spațiu sacrificial, ca un

loc de veghe. Se poate spune, de aceea, că Golania a concretizat şi un fenomen religios aparte, „eretic" (cum îl percepeau autorităţile), ca altar laic împotriva neocomuniştilor ce se instalaseră la Putere.

Nu în zadar Piaţa Universităţii a fost percepută de intelighenţie ca fiind Zona, o enclavă etică, sugerându-se sacralitatea şi legitimitatea ei morală. În centrul Zonei se afla tocmai clădirea Universităţii, cetate a intelectualităţii, fortăreaţă a studenţilor, a minţilor libere, a creierelor nereeducate. Ideea de fortăreaţă spirituală va fi cea care îi va leza pe poliţişti şi mineri (în 13-15 iunie 1990), aceştia intuind gherila studenţilor (şi protestatarilor anticomunişti, în general), nonconformismul gândirii lor, motiv pentru care Universitatea va fi nu doar asediată, ci vandalizată. Mai cu seamă ideea de universitate era cea pe care securiştii şi minerii simţeau nevoia să o pedepsească.

Spiritual vorbind, fenomenul „Piaţa Universităţii 1990" poate fi înţeles şi prin intermediul nonviolenţei şi pasivităţii active; Golania materializase o experienţă aparte a libertăţii care avea efect transfigurator. În Zonă coagulase o formă de comuniune specială. Buricul Bucureştiului părea să fie atins de un „har", de o energie spirituală, în sensul în care fenomenul „Piaţa Universităţii" era, cum am spus deja, o concretizare

a unei a doua revoluţii, spirituală. Pătrunderea în spaţiul Kilometrului Zero avea funcţia unui botez simbolic.

Nu ştiu cât din toate aceste explicaţii şi interpretări mai poate fi asumat ori înţeles astăzi de către cei care nu au fost niciodată în „Piaţa Universităţii 1990", fie pentru că nu au dorit sau nu au putut să se afle acolo (mă refer la cei din provincie), fie fiindcă erau prea tineri (mă gândesc, de pildă, chiar la studenţii mei de la Cluj). De aceea, mi s-ar părea necesară o proiecţie publică a filmului *Piaţa Universităţii*, chiar în spaţiul fostei Golanii, la diferite intervale de timp, în perioada 22 aprilie – 13 iunie 2005. Rămâne de văzut dacă propunerea mea este realizabilă şi mai ales dacă există aplecarea actualelor autorităţi de a o materializa.

Revoluție, metarevoluție, pararevoluție

Nu voi relua aici cei aproape patruzeci de termeni prin care a fost descalificată de către analiști, martori și mulți alți *raisonneur*-i revoluția din decembrie 1989, privită din diferite unghiuri care o dezavantajau (am realizat deja un asemenea Tabel Mendeleev în lucrarea mea de istoriografie – *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, 2004), ci doar voi reaminti că majoritatea verdictelor pe care le-au primit evenimentele din decembrie 1989 (din perspectiva dezamăgiților) au fost peiorative și ofensatoare față de curajul unei minorități care, totuși, ieșise în stradă cu mâinile goale și protestase (în măsura posibilităților și a contextului) împotriva unui regim abuziv, sangvinar, dictatorial și lipsit de scrupule. Dacă ar fi fost posibil să avem documentare ample legate de răzvrătiții timișoreni (și „comuna" lor insurecțională din 16-20 decembrie 1989) sau de „frumoșii nebuni" bucureșteni din Piața Universității (în 21 decembrie 1989), poate că astăzi cei foarte tineri ar fi înțeles mai bine

cum au stat lucrurile, de ce cuvântul *erou* nu este inadecvat, de ce a doua parte a lunii decembrie a fiecărui an are și o coloratură îndoliată, pe lângă cea firesc sărbătorească. Dar elevii și poate chiar o parte dintre studenții de astăzi nu mai știu exact ce s-a petrecut în decembrie 1989: acceptă cuvântul *revoluție* (între ghilimele sau fără ele), acceptă și ideea unei lovituri de stat ulterioare, văd, poate, în figura politică a lui Ion Iliescu un uzurpator odios al unei mișcări anticomuniste preluată din mers și reciclată în altceva, dar nu mai mult de atât. Pentru că lipsește filmul interior al revoluției: protestatarii de odinioară s-au blazat ori au îmbătrânit, plictisindu-se și ei să tot explice cum s-au petrecut lucrurile atunci. Au rămas să verbalizeze demagogii, profitorii și speculativii. Și, poate, cu jumătate de gură, pentru că au devenit mortificați și împietriți, rudele celor care au pierit atunci și a căror rană nu are cum să se închidă vreodată.

Amoralul Sergiu Nicolaescu nu a transpus nici el evenimentele de atunci în ceva credibil: filmul său, *15*, este o cacealma și aduce pe ecran multă impostură; totuși, voit (lucid) sau nu, filmul blamatului regizor conține violența evenimentelor din decembrie 1989, de care astăzi se face abstracție. Revoluția anticomunistă din România a fost extrem de brutală la nivelul

felului în care a fost reprimată în prima etapă, când regimul comunist încă nu se prăbușise; a însemnat carne și sânge, bucăți de creier risipite pe asfalt și pe ziduri, trupuri sfârtecate, trupuri arse la crematoriu... De acest lucru se face abstracție astăzi, ca și cum acei morți schilodiți, acele trupuri dezintegrate din pricina violenței nu ar fi existat, ca și cum revoluția și reprimarea ei ar fi fost abstracte. Ceea ce se înțelege prea puțin astăzi este ideea concretă de *supliciu* și felul în care el a fost comis în decembrie 1989. Oricât de crudă ar fi o reconstituire istorică a filmului evenimentelor, ceea ce ar trebui să priceapă și să aprofundeze cei tineri ar fi tocmai mutilările și martirajul produse atunci. Vătămarea, rănirea, schilodirea trupurilor celor revoltați (până la lichidare) – acesta a fost scopul celor care au poruncit reprimarea din decembrie 1989 și al celor care au și practicat respectiva reprimare, mai mult sau mai puțin zelos. *Memoria acestui supliciu* este ceea ce ar trebui să ne facă în fiecare decembrie, înainte de sărbătoarea Crăciunului, să ne recuperăm istoria recentă și să stăruim asupra ei. Nu de simboluri este neapărată nevoie (cei tineri s-au cam săturat de așa ceva, oricum), ci de o memorie palpabilă a ceea ce s-a petrecut în decembrie 1989. Din păcate, manualele de istorie sunt lacunare din acest punct de vedere, iar cuvântul *revoluție* nu sensibilizează nici el, ci mai degrabă

este receptat ca un clișeu lingvistic specific românesc în postcomunism (dar valabil și pentru comunism, impus fiind de „limba de lemn").

Un rol special în sensibilizarea legată de revoluția din decembrie 1989, după consumarea acesteia și după o minimă decantare a evenimentelor și a semnificației lor, l-au avut *Proclamația de la Timișoara* și fenomenul „Piața Universității 1990": dar acestea nu au avut ecoul necesar la nivelul conștiinței colective românești, ci, dimpotrivă, atât *Proclamația*, cât și maratonul protestatar din Piața Universității au fost marginalizate și minimalizate de majoritatea populației. Iar astăzi recuperarea acestor două momente marcante pentru ideea de revoluție interioară (care continua revoluția exterioară din decembrie 1989, revoluția din stradă) este extrem de dificil de realizat. În ce mă privește, m-am bucurat că studenții mei participanți la cursul „Analiza discursului politic" au reacționat pregnant emoțional la filmul *Piața Universității*, fiind vizibil tulburați atunci când l-am proiectat. Iar în anii în care am avut la dispoziție și frânturi documentare despre decembrie 1989, interesul a fost la fel de mare. Dar, cu asemenea fărâmături, recuperarea istoriei recente nu se rezolvă decât fragmentar și incomplet.

Atunci când m-am documentat pentru și am scris *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, am fost

frapată de mulțimea și varietatea maltratărilor la care au fost supuși arestații din 16-20 decembrie 1989, la Timișoara, și din 21 decembrie, la București. S-ar putea scrie o carte întreagă pe această temă, întrucât mărturiile sunt abundente și detaliate în câteva cazuri (dar las în seama unui alt virtual analist să realizeze o astfel de lucrare). Milițienii, securiștii, anchetatorii (chiar dacă nu toți) au practicat schingiuiri colerice și sălbatice, semn că aparatul de represiune din România comunistă nu sublimase deloc violența din vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (primul dictator comunist), ci rămăsese fidel acelorași metode brutale, staliniste, ale Securității. Victimelor li se inculca ideea că vor fi oricum lichidate prin împușcare și că maltratarea este doar o fază preliminară. Iar atmosfera verbală era intenționat vulgară și grobiană, tocmai pentru a-i intimida și umili pe protestatarii arestați. Multe decese au avut loc în urma acestor schingiuiri, iar cei care le-au comis au rămas anonimi și nepedepsiți. Cazurile răniților presupuși a fi în afara oricărui pericol, dar care totuși au decedat în condiții neelucidate nici până astăzi, pun pe tapet o altă chestiune: că uciderea din culpă și moartea erau percepute, în decembrie 1989, ca niște lucruri comune, la fel indiferența sau pasivitatea în fața unui individ maltratat care, la o adică, putea fi lăsat să

moară, pentru că era nevoie de victime justificative sau, dimpotrivă, pentru că un mort în plus sau în minus oricum nu mai conta. Un analist sau revoluționar de la Timișoara spunea, într-una din cărțile de mărturie asupra „comunei" insurecționale din capitala Banatului, că *nu toate victimele revoluției din decembrie 1989 au fost și eroi*. Că au existat destule victime întâmplătoare, care au murit din greșeală, fără să-și fi asumat un protest ori o reacție critică la adresa regimului comunist din România. Cu siguranță, lucrurile au stat și astfel: dar termenul *erou* nu este valabil doar la nivel de vizibilitate a protestului; există un conținut etic mult mai profund pe care l-a primit în decembrie 1989. Cei morți din greșeală sunt ei mai puțin morți și mai puțin eroi fiindcă nu au protestat, ci au decedat în urma unui glonte rătăcit? Ar fi cazul, oare, să facem o clasificare a victimelor în *eroi voluntari* și *eroi involuntari*? Vălmășagul revoluției din decembrie 1989 este dificil de decelat, dar o clasificare a eroilor după astfel de criterii ar risca să fie profund amorală și să amărască și mai tare gustul lăsat de uzurparea revoluției din decembrie de către grupuri de putere interesate de reformarea regimului Ceaușescu, și nu de căderea comunismului.

Ce mai rămâne, deci, în urma revoluției din decembrie 1989, dincolo de ea, după ea și lângă

ea? Pararevoluția și metarevoluția, cum s-ar spune. Verdicte dure sau formule eliptice ori, dimpotrivă, exaltări edulcorate, mulți morți (peste o mie) și răniți (peste trei mii), câțiva sinucigași de după revoluție, familii mortificate, morminte fanate sau, dimpotrivă, încă bine îngrijite, fotografii, discursuri politice în preajma Crăciunului, rugăciuni ritualice, lacrimi și lumânări aprinse oficial sau individual, o memorie înghesuită și limitată (împestrițată cu boabe de neghină), dar mai cu seamă uitarea ce se așterne peste orice fel de eveniment istoric atunci când un popor nu are conștiința renașterii sale – sau când lasă această conștiință să se ofilească și să se stingă. Poate că revoluția din decembrie 1989 a devenit *orfană*, de fapt.

Moartea unei călugărițe

Moartea în chinuri a călugăriței Irina Cornici a suscitat pe bună dreptate tot soiul de reacții în presă și o emotivitate aparte la nivelul mentalului colectiv românesc. Nu doar fiindcă este inimaginabil ca la începutul secolului XXI să avem de-a face cu un asemenea caz: o călugăriță bolnavă psihic, martirizată chiar de către colegele ei de monahie și mai ales de către cel care ar fi trebuit să fie duhovnicul ei avizat și protector în viața călugărească. Dar și fiindcă, așa cum s-a speculat mai cu seamă la postul Realitatea TV, România nu numai că nu se află încă în Europa, prin anumite tare ale sale, dar se dovedește a fi o țară barbară, primitivă, cu reacții brutale – o Românie medievală.

Discuția prilejuită de moartea călugăriței Irina Cornici trebuie purtată însă nu la nivelul imaginii de sine a românilor și României (întrucât ar fi exagerat), ci la nivelul a ceea ce este astăzi vocaționalitatea, dacă se mai poate vorbi despre așa ceva, dacă termenul mai este adecvat.

Mai este deci vocația monahală (ori chiar preoțească) o realitate astăzi? Cazurile descalificante din ultimul timp, într-o scanare destul de în profunzime, totuși, a peisajului religios românesc, înclină să spună că nu: presa scoate la iveală (chiar dacă exagerează ori malformează, uneori) ipostaze preoțești vicioase, fanatisme, anacronisme, microdictaturi discreționare, scandaluri legate de homosexualitate etc. Atât uman, cât și etic, toate acestea sunt sancționabile; dar ele sunt sancționabile mai ales la nivel teologic, și aici intervine discuția despre vocaționalitate, în zilele noastre. Este evident că nu se mai poate vorbi în termeni tari, în sens absolut, despre vocaționalitate, conceptul fiind relativizat. Dar se poate vorbi despre oportunitate și contextualitate. Tinerii care aleg să devină preoți sau optează pentru monahie vor fi făcând acest lucru pentru că simt o chemare și o misie specială (procentul acestor nativi, ca să-i numesc astfel, poate că este de 50%, concluzionez eu într-o viziune optimistă); de altă parte însă, mare parte dintre ei optează pentru preoție și monahism din oportunitate și întrucât contextul le permite așa ceva – s-ar putea vorbi inclusiv de o formă de mercenariat în opțiunea lor. Multe mănăstiri de maici, de pildă, sunt populate cu fete tinere, sărace, orfane, pentru care mănăstirea a fost singura posibilitate de a avea hrană și un acoperiș deasupra capului. În anumite

cazuri, voința joacă un rol esențial: preoția (mai puțin decât monahismul) este astăzi, în România, și o chestiune de imagine și putere, având în vedere că poporul român, chestionat adeseori în sondaje, își declara cu obstinație și majoritar încrederea în Biserică, mai exact în Biserica Națională, cum este numită Biserica Ortodoxă. De aceea, se poate spune mai degrabă că șirul unor împrejurări și oportunități ori contexte face ca mulți tineri să opteze pentru preoție și monahism, nefiind vorba de vocația lor, ci de voința lor sau de călăuzirea lor de către rude, situația financiară, economică, socială etc. Mizeria, nu în ultimul rând, poate împinge la astfel de opțiuni (mai ales în cazul monahismului). Apoi, oportunismul, mercenariatul etc.

De la căderea comunismului au existat dezamăgiri prilejuite nu doar de mărunții slujbași ai credinței, ci și de ierarhii lor. Patriarhul României a fost contestat vehement imediat după prăbușirea regimului Ceaușescu, motiv pentru care s-a și retras o vreme, dar apoi a revenit fără sfială în fruntea Bisericii Ortodoxe, fiind creditat de subordonații săi. Nu a fost prezentată nici o scuză legată de prestația lamentabilă a patriarhului în vremea regimului Ceaușescu (mai ales în ultima parte a respectivului regim), când bisericile erau demolate cu asupra de măsură, fără ca ierarhii să se opună și să protesteze. Colaborarea lor cu regimul Ceaușescu a discreditat

moral Biserica Ortodoxă; dar această stare de fapt este uitată astăzi. Tot imediat după prăbușirea comunismului, un foarte cult, de altfel, și rafinat mitropolit a declarat că nu a avut vocația martiriului astfel încât să se opună regimului comunist. Afirmația sa incendiară a provocat stupefacție și repulsie. Reamintesc, apoi, prestația ridicolă și grotescă a preotului Simion Tatu, în timpul primului regim Iliescu, în cadrul Parlamentului României: tocmai din cauza caraghioslâcului său redundant, acesta a fost unul din caii de bătaie ai revistei *Academia Cațavencu*. Acestea sunt doar câteva pilde prin care Biserica Ortodoxă s-a descalificat: nu în zadar, Mircea Dinescu pamfleta hâtru, în revista sus-amintită, pe tema „îngerilor sleiți ai Patriarhiei" și „varieteurilor popești".

Istoria călugăriței Irina Cornici și martiriul ei provocat de un monah și alte patru măicuțe șochează și pentru că problematizează chestiunea credinței; desigur, în mod previzibil, preoții au ținut să se delimiteze de statutul monahal al lui Daniel Corogeanu, ba chiar au făcut o diferență structurală între calitatea de preot și aceea de monah. Dar aceste distincții nu au înlăturat norul de îndoieli ori indignarea produse de ceea ce s-a întâmplat la schitul din Tanacu. Firește însă că nu ortodoxia trebuie să plătească pentru cazurile reprobabile puse pe tapet în ultimul timp. Dar din ceea ce s-a întâmplat în

cazul călugăriței Irina Cornici și al preotului Daniel Corogeanu reiese cât se poate de clar că nu prin vocație au ajuns cei doi la monahism. Mai exact, că nici unul dintre ei nu avea chemare spre așa ceva: în primul caz, întrucât Irina Cornici era bolnavă psihic, iar în al doilea caz, întrucât nu fanatismul discreționar (proiectat fantasmatic în abilități presupuse a fi exorcizatoare) este cel care clădește statura și structura unui călugăr. Ci cu totul altceva. Desigur, fiind victima acestui martiriu repugnant la început de secol XXI, Irina Cornici nu are nici o culpă legată de absența vocației sale pentru monahism. Dar ierarhii care l-au creditat pe Daniel Corogeanu și i-au îngăduit să oficieze ca monah se află în culpă. Și în culpă morală, și în culpă metafizică: întrucât presupusul slujbaș al lui Dumnezeu s-a dovedit a fi un torționar (oricât de greu ar părea acest cuvânt, el reflectă exact ceea ce s-a întâmplat) și un psihopat. Și mai incredibilă este inocența pe care o afișează Daniel Corogeanu: fanatismul său este cu atât mai periculos cu cât are capacitatea de a hipnotiza masele (și măicuțele din mănăstire) asemenea unui mic și întârziat Rasputin *à la roumaine*.

Certuri popești la nivel înalt

Discordia de la sfârșitul anului 2005 și începutul anului 2006 legată de păstrarea Mitropoliei Ardealului la Sibiu sau mutarea ei la Cluj a scorojit și otrăvit imaginea Bisericii Ortodoxe Române, considerată, imediat după căderea regimului Ceaușescu, dar și în anii următori, a fi un factor de stabilitate și încredere în România postcomunistă, alături de instituția Armatei. BOR a avut în postcomunismul românesc o imagine prosperă și creditabilă, deși figura patriarhului Teoctist fusese invalidată, blamată și veștejită efemer din pricina compromisurilor făcute în timpul regimului ceaușist.

Nu intru în amănuntele motivațiilor legate de mutarea Mitropoliei Ardealului la Cluj sau de conservarea acesteia la Sibiu, întrucât fiecare dintre părți și-a argumentat poziția. Dar discordia respectivă a arătat că BOR este o instituție la fel de minată de orgolii, rivalități și intrigi precum orice altă instituție românească. Discordia a indicat că ierarhii ortodocși sunt și ei oameni supuși greșelilor, cu defecte, slăbiciuni,

ambiguități, poate chiar ipocrizii – fapt nu neapărat inedit și ieșit din comun pentru carnavalul decăzut al României (fie ea comunistă sau postcomunistă).

Tensionați din pricina imaginii șifonate a BOR, ierarhii au mizat cu chiu, cu vai pe un armistițiu: se cuvine subliniat însă că nu eventuala nemulțumire ori dezamăgire a credincioșilor a catalizat armistițiul cu pricina, ci tocmai dorința de a sublima imaginea ofilită și coclită a instituției Bisericii, în urma scandalului declanșat. Îmi închipui ce pamflet anticlerical virulent ar fi scris publicistul Arghezi (combativ excesiv și teribil de insolent în primii săi ani de gazetărie, marcați de critica exaltată a instituției Bisericii Ortodoxe) dacă ar fi avut prilejul să asiste la actuala „dihonie" de ambiții și orgolii din BOR. Ar fi suduit cu asupra de măsură!

Pentru liniștirea opiniei publice și conservarea cosmetizată a deplinei înțelegeri în cadrul BOR, a fost împăcată capra cu varza. Schisma a fost calmată și diluată, chiar dacă Mitropolia Ardealului s-a împărțit în două: vom afla, poate, în anii ce vin că românii au acum o Mitropolie a Ardealului de Nord și o alta a Ardealului de Sud, cine știe! Drept pentru care orice spectator coleric al actualelor certuri popești la nivel înalt ar putea rosti un cât se poate de adecvat „ptiu!". La credincioși nu prea s-au gândit ierarhii cu pricina. A contat

doar imaginea BOR și managerierea acesteia într-o situație de criză. Sibiul va coopera cu urbea de pe Someș și invers, întru buna, harnica imagine a BOR. Ce ascunde această imagine recondiționată rămâne de văzut: un vulcan aparent stins, nisipuri mișcătoare sau măcar un tsunami *à la roumaine*. Au fost și circ, și patetism, a existat și ridicol ori desuetudine în cearta ierarhilor și a susținătorilor lor. Așa că, orice s-ar spune, BOR este într-adevăr specific românească. Aceasta în timp ce, cu oarecare vreme în urmă, piesa de teatru *Evangheliștii* de Alina Mungiu-Pippidi stârnise proteste, inflamări, acuze de... blasfemie (același lucru se petrecuse și în 1992, la ieșirea în lume a textului respectiv). Apoi, înainte de scandalul *Evangheliștilor*, o călugăriță fusese schingiuită într-o mănăstire pur românească și ortodoxă, sub pretextul exorcizării. Între cele trei evenimente trebuie că și-a băgat dracul coada, ar spune Arghezi.

De 4 × „escu“

Ceaușescu, Iliescu, Constantinescu, Băsescu

M-am născut pe ultima sută de metri a regimului Gheorghiu-Dej și mi-am trăit viața conștientă de până acum sub patru regimuri tutelate de președinți al căror nume se termină în „escu“. Să fie o onomastică specifică României? m-am întrebat retoric la un moment dat. Să fi avut România vocația în „escu“ pentru cei patru președinți? (Cititorul trebuie să fie prevenit ironic că în acest text nu va fi vorba și despre Andreea Esca, adică nu voi trata și femininul lui „escu“.) De ce președinții de după Gheorghiu-Dej nu au avut un nume care să se fi terminat în „vici“ sau „anu“, terminații întâlnite în limba română la fel de frecvent ca și „escu“?

Ceaușescu, Iliescu, Constantinescu, Băsescu – îi leagă ceva pe acești patru președinți ai României? Temperamental, sunt diferiți, la fel ca instinct și prestație politice; dar ceva îi leagă totuși decisiv: formarea și maturizarea lor în

cadrul comunismului. Acesta este motivul pentru care îi pun împreună și acesta este lucrul pe care cei patru îl împărtășesc, chiar dacă nu doresc. Dacă, într-un viitor nebulos, vom avea în sfârșit și un președinte care să nu se fi format în comunism, atunci șirul celor patru va fi în sfârșit mai clar delimitat. Portretul succint pe care li-l voi face în cele ce urmează nu se dorește a fi un pamflet, ci o privire de insectar; ca entomolog simbolic (adică analist al mentalităților), îmi îngădui acest fapt, încercând astfel să prind în insectar și o istorie a României, prin prisma celor patru președinți, din 1965 până în 2005.

Pe fondul sfârșitului de regim Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu părea să fie un urmaș promițător, chiar dacă existau și alte nume puse în joc. Că a fost vorba de manevre de culise (viitorul dictator fiind sprijinit de câțiva aparatciki amăgiți de antisovietismul său) sau de un minipuci camuflat pe care el însuși l-a organizat spre a prelua puterea – cercetătorii biografiei sale politice au speculat în fel și chip ambele variante. În orice caz, momentul său de glorie l-a constituit micul sau marele gest de neaservire față de URSS, în 1968; dar gloria sa era găunoasă, de fapt – viclenia țărănească a lui Ceaușescu l-a făcut să știe cum să atragă atenția străinătății asupra lui, în timp ce, după paravan, își pregătea cultul personalității. Rudimentar, grandoman,

avid de putere, narcisiac și, de la un punct, autist în a nu mai pricepe nimic din țara al cărei lider era, Ceaușescu a sfârșit prin a fi împușcat după un proces-mascaradă, neostalinist, pe măsura neostalinismului său de dictator. Nu înseamnă că a fost corect ca lucrurile să ia această turnură, ci doar că Ceaușescu a fost lichidat exact în formula pe care, în libertate, o tutela el însuși. Ca dictator, fusese lipsit de scrupule, tribal, maladiv de ambițios; a fost demonizat de mentalul colectiv și comparat cu tot soiul de alte figuri sângeroase din istoria omenirii. Or, nu era nevoie de așa ceva, întrucât prestația lui fusese îndeajuns de sumbră și violentă, din pricina caracterului său sangvinar și primitiv.

În ce-l privește pe Ion Iliescu, numele acestuia, ca posibil urmaș pro-gorbaciovist al lui Ceaușescu, a început să circule de prin 1987: Iliescu era proiectat ca fiind comunistul progresist, antistalinist (dar leninist); el ar fi fost adecvat, probabil, într-o Românie perestroikistă, dar nu în România anticomunistă din și de după decembrie 1989. Constanța regimului tutelat de Ion Iliescu a fost *nemernicia*: Iliescu a moștenit de la Ceaușescu aviditatea de putere și a făcut tot ce i-a stat în putere ca să suprime vocile disidente sau opozante din presupusul postcomunism românesc. Lecția sa absolută de execuție publică a opozanților o reprezintă perioada

13-15 iunie 1990, pentru care Iliescu ar trebui nu doar blamat, ci adus în fața justiției și pedepsit măcar simbolic, dacă altfel nu este posibil (din pricina invocatei sale senectuți și a stării de sănătate). Meritul său în decembrie 1989 nu este real, ci confecționat: Ion Iliescu a fost propulsat de diferite grupuri de interese ca să preia puterea și a făcut-o ca atare, cu abilitate, profitând de tumultul și anarhia evenimentelor. În momentul respectiv, nemernicia sa nu a fost vizibilă, dar ea a devenit frapantă la începutul anului 1990, când nu a mai fost nici o îndoială că Ion Iliescu nu este președintele luminat de care avea nevoie România. Ambițios, cameleonic, ipocrit, rigid și cu discurs anchilozat în clișee, Ion Iliescu nu avea cum să fie președintele potrivit pentru noua Românie postcomunistă. Era un om politic al vechiului regim, care încerca să se adapteze și nu reușea – motiv pentru care reacționa coleric atunci când era contestat. Dar mai ales era un personaj politic profund legat de URSS – or, românii tocmai de sovietici și de invaziile lor voiau să se despartă pentru totdeauna.

De la Iliescu la Emil Constantinescu, trecerea se face printr-o cacofonie intenționată care există și în subtitlul acestui text. Constanța regimului Constantinescu a fost mediocritatea. Emil Constantinescu a avut, în 1996, o campanie prezidențială destul de competitivă și a

fost creditat ca atare de populație, dar prestația sa ulterioară, ca președinte, a fost palidă și pasivă. Nu a făcut, de pildă, nimic pentru inculparea vinovaților în cazul mineriadei din iunie 1990, din pricina coaliției politice în care era angrenat, în perioada 1996-2000, și Petre Roman (unul dintre cei vizați, ca eminență cenușie, în iunie 1990). Spre deosebire de ceilalți doi președinți dinaintea sa, al căror nume se termină în „escu", Constantinescu nu a fost incorect și nici grandoman. I-a lipsit și ambiția care, în acest caz, ar fi prins, poate, bine. Nu a dorit puterea cu orice preț și, din pricina aceasta, a și pierdut-o, fiind catalogat ca laș și caraghios atunci când s-a retras din cursa pentru prezidențiale în 2000. Calitatea sa principală a fost decența, dar ea nu i-a folosit la nimic. Pentru că gustul lăsat în continuare de regimul său este, cum spuneam, acela al unei mediocrități păstoase.

Și iată-l acum pe Traian Băsescu, un președinte căruia îi place să fie și să pozeze în viril politic. Voluntarist, ambițios, populist – dar și gafeur („poznaș" ar suna prea idilic). Nărăvaș, adică având o personalitate accentuată. Ignorant în multe privințe. Lipsit adeseori de maniere. Băsescu vrea să fie viu și activ, nu pasiv și mortificat. S-ar putea spune chiar că ar cocheta cu o alură *macho* din punct de vedere politic, afișând o masculinitate care să dea încredere

„boborului" (președintele Băsescu nu este misogin – dimpotrivă, chiar are predilecție pentru figuri feminine riscante, pe post de „top model" la nivel de reprezentanță publică). Poreclit „CIA-istul", îi convine probabil această poreclă, întrucât îl opune „kaghebistului" (cum fusese poreclit, la rândul său, Ion Iliescu), vizând o cu totul altă axă politică decât cea preferată de primul președinte postcomunist al României. Traian Băsescu nu este Havel cel atât de râvnit de români prin 1990, dar nici nu vrea să fie așa ceva. Nu este nici un individ care să nu fi avut de-a face cu regimul comunist; nu a fost nici disident, nici opozant. Poreclit și „Vaporeanul", lui Traian Băsescu îi convine și această poreclă, întrucât îl face să-și intre în pielea de fost căpitan de navă; iar fostul său marinărit îi consolidează tocmai virilitatea politică la care ține atât de mult. Nu reneagă prestația sa în Guvernul Roman (din cadrul primului regim Iliescu), ci o consideră începutul adecvat al carierei sale politice. Lucrul acesta nu deranjează neapărat, întrucât îl face să apară ca un om politic decis și fără ezitări. Actualul președinte (care se descurcă bine, pare-se, mai ales în situații de criză) este excesiv voluntarist și obstinat să considere că este singura persoană care înțelege perfect cum stau lucrurile în România. Opinia publică și societatea civilă îl interesează doar din când în când.

Traian Băsescu nu este perfect și nici nu poate fi așa. El este, categoric, un președinte mai bun decât toți predecesorii săi în „escu", dar acest lucru nu este de ajuns. Riscurile prestației sale sunt, întâi de toate, predilecția pentru un mahalagism cu turnură populistă, iar apoi un soi de narcisism catalizat de un voluntarism exagerat, care îl face să nu mai țină cont de opinia celor din jur. Traian Băsescu ar trebui să înțeleagă că el nu este România decât într-o funcție specifică pentru care a fost ales să-și reprezinte țara, iar în această funcție riscă să-și depășească atribuțiile. De luciditatea sa de a ști cum să procedeze mai departe depinde, cu siguranță, mare parte din viitorul României.

Mere ale discordiei, metafore, simboluri

Nu știu cum procedează alte filiale ale Asociației Foștilor Deținuți Politici din România, dar la Cluj a început strângerea de semnături pentru „Procesul comunismului". Eu însămi, în calitate de dascăl având un curs despre Gulagul românesc, am fost contactată în acest sens, așa încât le-am solicitat studenților mei semnături (acelora dintre ei care erau interesați de subiect și care și-au manifestat dorința de a se implica); dar trebuie să mărturisesc că am recepționat oarecare temeri din partea lor, din pricina ambiguității formulării în cazul condamnării comunismului. Întrucât aproape toți m-au întrebat ce înseamnă *exact*, *rațional*, *logic*, un „Proces al comunismului": inculparea unor indivizi care au fost membri ai aparatului de represiune în România comunistă? Un proces la tribunal, ca la carte, la adresa ideologiei comuniste (cam romantic ori chiar patetic, au comentat studenții mei)? Este vorba despre un gest simbolic de condamnare a comunismului, întru purificarea

morală a românilor și regăsirea unui *ethos* al acestora? Este doar o metaforă obsedantă sau pur și simplu o obsesie a foștilor deținuți politici? Răspunsul care i-a convins a fost acela că, datorită obținerii semnăturilor respective, actualul președinte al țării, Traian Băsescu, va fi obligat din punct de vedere moral să numească o Comisie națională și științifică de investigație asupra perioadei comuniste, asupra violențelor și ororilor făptuite în mod programatic, în numele extremei stângi. Acesta a fost singurul argument care i-a lămurit pe studenții mei; unii dintre ei au ironizat formula (nu foarte inspirată) „Proces al comunismului", care le suna tot a „limbă de lemn", chiar dacă antitotalitară. Nu este nevoie de metafore, ci de lucruri exacte, ca să înțeleagă toată lumea despre ce este vorba – cam așa suna reproșul lor. Dacă noi nu înțelegem, atunci cum să priceapă oamenii simpli? Dacă manualele școlare ar reflecta adecvat și amplu perioada comunistă (cu toate viciile ei), nu ar mai fi nevoie de atâta agitație pentru a condamna un *ism* care și-a dovedit din plin brutalitatea și impostura – acesta a fost un alt comentariu al studenților mei. Oare un „Proces al comunismului" nu este doar o chestiune retorică? – m-au întrebat unii dintre ei. Cum spuneam deja, studenții au fost convinși doar de ideea de comisie alcătuită din istorici și politologi care să întocmească un raport științific

asupra perioadei comuniste (fără falsificări, eufemisme, *parti-pris*-uri). Majoritatea lor au vizitat deja de mai multe ori *Memorialul Victimelor Comunismului* de la Sighet, în excursiile documentare pe care le-am făcut în ultimii ani.

Ion Iliescu nu a condamnat comunismul, întrucât a continuat să-l reprezinte ilustrativ în așa-numitul proaspăt postcomunism românesc. Emil Constantinescu a avut o poziție neutră ori mai degrabă pasivă: condamnarea comunismului nu a fost pentru el o prioritate, cum de altfel nu este nici pentru Traian Băsescu. Actualul președinte nu este însă indiferent la chestiunea cu pricina, ci manifestă chiar un fel de iritare. Desigur, are alte treburi mai importante de lămurit, dar o minimă implicare în sancționarea comunismului, moral vorbind, de la nivelul celei mai înalte funcții în stat, nu i-ar prisosi ca imagine, ci l-ar propulsa, cred, și mai tare. Fie președintele Băsescu nu știe acest lucru, fie nu mizează pe un câștig de imagine în cazul în care ar sancționa, chiar și numai simbolic sau metaforic, comunismul. Lacrimile sale în legătură cu Holocaustul dovedesc însă fie că președintele Băsescu nu este insensibil la suferință și oroare (și la memorie, implicit), fie că știe să fie un actor aplicat doar în cadrul a ceea ce consideră că ar putea să-i avantajeze imaginea în străinătate. Or, condamnarea comunismului românesc ar fi strict

o chestiune națională, nu una internațională: câștigul ar fi minim la nivel mediatic internațional, și atunci de ce să se implice domnul Băsescu într-o chestiune care nu i-ar asigura un succes garantat mondial, sută la sută? Regret ignoranța sa și lipsa de apetit etic, întrucât am considerat că Traian Băsescu va fi un președinte mai potrivit pentru România decât predecesorii săi.

Ceea ce nu întrezărește nicicum președintele Băsescu este tocmai ideea de revoluție interioară care ar fi trebuit să fie inițiată după prăbușirea regimului Ceaușescu și a comunismului în România. Această revoluție interioară (cu scopul purificării morale a românilor) a fost inițiată prin *Proclamația de la Timișoara*, în martie 1990, și continuată pasional de fenomenul „Piața Universității 1990". Intelectuali de elită au vorbit atunci despre revoluția interioară care să dubleze revoluția (exterioară) din decembrie 1989, tocmai în scopul regăsirii memoriei bune a românilor. Era nevoie de o purificare la nivelul întregii nații. Lucrurile acestea au fost însă fie uitate din comoditate, lașitate, impostură, fie refulate. Anemicul regim Constantinescu nu a rezolvat chestiunea, ci a lăsat-o la voia întâmplării, în derivă. CNSAS nu a rezolvat nici el problema (și nici nu avea cum să o soluționeze în totalitate). Impetuosul Traian Băsescu, atât de vivace în competiția pentru prezidențiale, promitea

o schimbare etică. Iată însă că aceasta nu s-a produs deocamdată și nu știu ce șanse reale are să se producă. Este vorba, repet, de poziția președintelui țării, adică a celui mai important om în stat. Nu de poziția Asociației Foștilor Deținuți Politici din România sau a Academiei Civice sau a altor organizații care solicită de mai bine de un deceniu o condamnare oficială (prezidențială, guvernamentală, parlamentară mai exact) a comunismului. Intrarea în Europa, pentru România, ar trebui să însemne și o condamnare oficială a comunismului, măcar pentru faptul că acest gest oficial a fost realizat simbolic în fostele țări comuniste care astăzi fac parte din Comunitatea Europeană. Probabil că președintele Băsescu ignoră acest lucru sau i se pare a fi neimportant în economia gesturilor sale de președinte al României.

Domnul Băsescu ar mai trebui să aibă în vedere și altceva: cu cât ezită sau refuză să condamne comunismul, cu atât foști membri ai aparatului de represiune din România comunistă ies la iveală, în mass-media și nu numai, cu o insolență sfidătoare, simțindu-se protejați de absența unei reacții etice la nivel de instituție oficială, astăzi, în România. Dau aici doar cazul generalului Pleșiță, dar mai sunt destule altele. La fel s-a întâmplat cu Alexandru Drăghici și cu Alexandru Nicolski, doi capi ai represiunii de

tip comunist care, menajați în timpul primului regim Iliescu, au reușit să se sustragă justiției.

Și aici apare o altă chestiune: este posibilă iertarea călăilor? Nu știu ce ar putea răspunde exact societatea civilă de astăzi din România (deși s-au dat destule răspunsuri în acest sens), studenții mei sau chiar președintele Băsescu. Referindu-se la călăii din regimurile totalitare, Hannah Arendt afirma, în *Originile totalitarismului*:

> Există crime pe care oamenii nu le pot pedepsi și nici ierta. Când imposibilul a fost făcut posibil, el a devenit răul absolut, nepedepsibil tot pe atât pe cât de neiertat.

Foștii deținuți politici din România comunistă consideră că este posibilă iertarea, însă doar dacă vinovatul se căiește; dar nu este posibilă uitarea. Analistul Horia-Roman Patapievici este chiar mai radical în unul dintre textele sale în care decriptează același lucru: „Victima nu are dreptul de a practica angelismul față de călău". Cred însă că poziția cel mai adecvat formulată poate fi găsită într-un text semnat de Ion D. Sârbu, fost deținut politic și autorul romanului *Adio, Europa!*:

> Cred în iertarea păcătosului. Cu condiția să se căiască. Nu cer tăierea capetelor celor care au încălcat norma de drept și norma morală, dar

pretind să fie afișată pe ziduri crima lor și urlată la toate megafoanele. Ca să nu se mai repete.

Sau Monica Lovinescu, într-un episod al serialului *Memorialul Durerii*: „Sunt pentru iertare, dar ca să iertăm trebuie să știm *pe cine* iertăm". Întrucât tocmai necăința călăilor este unul dintre motivele pentru care condamnarea comunismului devine o chestiune de etică la nivel național. Președintele Traian Băsescu ar trebui să iasă din iritarea sau, poate, din ataraxia sa și să se implice în sancționarea oficială a comunismului. Dar, firește, acest lucru depinde numai și numai de conștiința sa. Un început potrivit ar fi să viziteze *Memorialul Victimelor Comunismului* de la Sighet, singurul muzeu de acest tip care există actualmente în România și care concentrează întreg Gulagul românesc, pe etape ale represiunii și zone, sintetizând suferința românilor (dar și rezistența lor, atunci când a existat) în timpul regimului comunist.

Ce știe și ce nu știe președintele Băsescu despre Gulagul românesc

Traian Băsescu este un președinte voluntarist și cu morgă virilă politic: are chiar un *killer instinct* în a demonstra că este un președinte viabil pentru România. Se comportă adeseori dur sau, dimpotrivă, prea glumeț, evită capcanele ziariștilor sau le expediază cu destulă insolență. În amplul interviu dintr-un număr al revistei 22 din vara anului 2005, pe care i l-a luat Rodica Palade, Traian Băsescu răspunde parțial iritat la chestiunea Gulagului românesc. Președintele Băsescu nu a fost niciodată să viziteze Memorialul de la Sighet. Or, el ar trebui să facă acest gest întrucât a promis să facă mai mult decât predecesorii săi pentru poporul român, atât la nivel politic și economic, cât și la nivel etic. Ar fi suficient să viziteze doar holul cu hărți din Memorialul de la Sighet (aici se găsesc harta penitenciarelor, a lagărelor de muncă forțată, a gropilor comune și locurilor de execuție, harta centrelor de deportare, harta locurilor de anchetă și harta

azilurilor psihiatrice cu caracter politic) pentru a se convinge de existența Gulagului românesc.

În cele ce urmează nu voi demola însă răspunsurile lui Traian Băsescu la întrebările Rodicăi Palade, ci voi prelua ceea ce au ele constructiv, totuși, în ciuda alergiei pe care președintele în exercițiu al României o manifestă față de chestiunea represiunii comuniste din perioada 1944-1989 și față de o posibilă condamnare oficială a acesteia. Prima sugestie făcută de domnul Băsescu este aceea că, pentru a fi recunoscut în mod public de actuala președinție, Gulagul românesc are nevoie de credibilitate *științifică*, după modelul în care a fost recunoscut *științific* Holocaustul. Mai exact, președintele Băsescu reclamă o Comisie „cu un înalt nivel profesional", care să certifice și să cuantifice victimele Gulagului românesc. Când Rodica Palade menționează ca probă celebra *Carte Neagră a Comunismului*, domnul Băsescu răspunde sec că o are în bibliotecă (dar se deduce că nu a citit-o, totuși). În fața recentei lucrări *științifice* a lui Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, președintele Băsescu nu reacționează nici de data aceasta empatic, afirmând că este o carte... subiectivă! Eroarea domnului Băsescu provine în ambele cazuri din ignoranță: președintele nu știe, probabil, că atât Stéphane Courtois (coordonatorul *Cărții Negre a Comunismului*), cât și Vladimir Tismăneanu

sunt cercetători recunoscuți de comunitatea științifică internațională, așa încât ei trebuie percepuți tocmai în calitatea lor de experți în domeniu. Președintele Băsescu admite că este receptiv și permeabil doar în fața unei Comisii avizate științific, care să constate crimele comunismului românesc, comisie care ar putea fi pusă sub egida actualei Președinții, singura aptă să liberalizeze Arhivele, punându-le la dispoziția membrilor Comisiei (trebuie precizat acest lucru). Ceea ce nu știe domnul Băsescu este că această posibilă Comisie există deja virtual: din ea ar putea face parte personalități din străinătate specializate pe trecutul recent al țării noastre, istorici români creditați științific și, nu în ultimul rând, foști deținuți politici care au o bună monitorizare a hărții Gulagului românesc. Academia Civică (realizatoarea Memorialului de la Sighet și responsabilă de editarea *Analelor Sighet*) ar putea furniza și ea cercetători în domeniu care să centralizeze documentele respectivei Comisii și să concretizeze secretariatul unui Raport de amploare în legătură cu represiunea din România în perioada 1944-1989.

Traian Băsescu admite pe bună dreptate că nu poate judeca decât superficial represiunea comunistă: cu alte cuvinte, recunoaște că nu este un expert și că persoane mai abilitate ar putea face acest lucru. El afirmă totuși că este în

măsură să crediteze existența unor orori ale comunismului în România, dar catalogheză textele scrise despre Gulagul românesc a fi *strict* literatură. Este limpede că domnul Băsescu face confuzie între memorialistica de detenție (scrisă de foști deținuți politici) și studiile de istorie scrise *științific* despre Gulag; mai exact, că nu cunoaște și nu a auzit decât despre memorialistica de detenție. Pentru a-l iniția pe actualul președinte al României, menționez o listă succintă cu cei mai importanți *istorici* (și nu scriitori) care au publicat cărți *științifice* și studii despre represiunea comunistă și despre Gulag: Stéphane Courtois, Dennis Deletant, Dorin Dobrincu, Vlad Georgescu, Ghiță Ionescu, Cicerone Ioniţoiu, Reuben K. Markham, Marius Oprea, Șerban Papacostea, Doru Radosav, Vladimir Tismăneanu, Al. Zub, Stejărel Olaru, Cristian Vasile și alții. Nu este necesar ca domnul Băsescu să citească lucrările *științifice* ale istoricilor menționați, dar este bine să știe că ele există și că posibila Comisie de cercetare a represiunii comuniste și a Gulagului românesc (care să întocmească un Raport *științific* documentat) este gata să funcționeze, avându-i în componență pe majoritatea celor propuși mai sus.

Fostul președinte Iliescu a înființat o Comisie de Cercetare a Holocaustului în România. Nu îi rămâne președintelui Băsescu decât să înființeze, la rândul său, o Comisie de Cercetare a

Gulagului românesc (și aceasta nu pentru a avea o reacție paralelă sau în oglindă față de inițiativa lui Ion Iliescu, ci pentru a-și ține cuvântul față de poporul pe care îl păstorește politic, cum că va face mai multe decât predecesorii săi). Această Comisie poate fi propusă de institute (care există deja) de cercetare a perioadei comuniste, precum Academia Civică, Institutul Român pentru Istorie Recentă, Institutul A.D. Xenopol (din Iași), Institutul de Istorie Orală (din Cluj), fiind acreditate de președinție. Cei care de cincisprezece ani au petiționat înființarea unei astfel de Comisii sunt cei mai în măsură să o și concretizeze.

Ioan Paul al II-lea și-a cerut iertare în mod public de la toți necreștinii pentru acțiunile reprobabile comise de creștini de-a lungul secolelor. Ioan Paul al II-lea a fost însă pontiful de grație (aproape providențial) al secolului XX. Traian Băsescu este doar președintele României: nimeni nu are dreptul să-i pretindă să-și ceară scuze de la poporul român pentru ororile înfăptuite în perioada comunistă. Dar actualul președinte al țării ar putea înființa o Comisie de Cercetare a respectivelor orori (lucru pe care chiar domnul Băsescu l-a sugerat, de fapt, în interviul luat de Rodica Palade, dacă am înțeles bine!), iar gestul său ar fi mai mult decât simbolic: ar fi profund moral. Acestea fiind zise, să trăiți bine și mai cu seamă să reflectați bine, domnule Președinte!

Post-scriptum

Textul de mai sus a fost scris în iulie 2005 (precum şi cele anterioare în care apare analizată figura preşedintelui Băsescu). În primăvara anului 2006, Traian Băsescu a înfiinţat o Comisie care să întocmească un Raport pentru analiza dictaturii comuniste în România. Semn că preşedintele a ieşit cel puţin din ignoranţă (sau a avut ambiţia ori interesul de a ieşi)! Într-adevăr, înfiinţarea Comisiei a fost, probabil, o reacţie orgolioasă la decizia premierului Călin Popescu-Tăriceanu de a crea Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului, condus de Marius Oprea. Astăzi, Raportul Comisiei (de peste 600 de pagini) i-a fost predat lui Traian Băsescu şi a fost prezentat în Parlament. E bine că lucrurile stau astfel şi că preşedintele României s-a dezmorţit şi a ieşit din letargia sa manifestată faţă de scotocirea critică a comunismului!

Certificatul de deces al comunismului

La 18 decembrie 2006, Camerele reunite ale Parlamentului au asistat la un moment istoric: discursul de condamnare a comunismului rostit de preşedintele Traian Băsescu, pornind de la Raportul final al Comisiei Prezidenţiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România.

C.V. Tudor, liderul Partidului România Mare, anunţase represalii şi interpelări parlamentare zgomotoase, ca bruiaj la discursul preşedintelui, dar ceea ce s-a întâmplat de fapt în Parlament a întrecut doza de agresivitate la care spectatorii din sală şi telespectatorii s-ar fi aşteptat. A depăşit circul previzibil de tip peremist. Căci C.V. Tudor s-a întrecut pe sine în infracţionalitatea sa grobiană şi insolentă.

Ce trebuie precizat de la început? Că preşedintele Băsescu, spre cinstea lui, a fost impetuos în rostirea discursului său până la capăt. De obicei, actor argotic băşcălios, de data aceasta actualul preşedinte al ţării a înţeles şi şi-a asumat

demnitatea unui moment-cheie, de coloratură etică şi de cotitură politico-morală pentru România. A ştiut să treacă peste provocările abjecte ale lui C.V. Tudor, pentru că a înţeles substanţa simbolică a discursului său: pe de o parte, acesta certifica despărţirea, la nivelul autorităţilor statului, de trecutul comunist (într-o pledoarie pentru memorie în primul rând) şi, în acelaşi timp, fiind rostit în mod oficial, în faţa Camerelor reunite ale Parlamentului, acest discurs a devenit în sine un act legislativ care a punctat câteva chestiuni esenţiale: înfiinţarea la Bucureşti a unui Muzeu al Dictaturii Comuniste din România; adaptarea Raportului final în scop didactic, pentru realizarea unui manual despre dictatura comunistă din România; modificarea legislaţiei restrictive privind accesul la arhivele legate de perioada comunistă; stabilirea unei zile de comemorare a victimelor represiunii şi terorii comuniste.

Nu în zadar trei dintre invitaţii speciali la această reuniune au fost regele Mihai I, Lech Wałęsa şi Jelio Jelev – cu toţii personalităţi legate de anticomunism şi de pledoaria programatică pentru respectarea drepturilor omului şi pentru democraţie. Toţi trei siliţi însă să asiste la huliganismul ritualic (şi cum altfel să-l calific din punct de vedere medical decât furunculos) al lui C.V. Tudor şi al trupei sale de agitatori fascistoido-comunişti,

adaptaţi la atât de permisivul postcomunism românesc. Întrucât ceea ce l-a interesat pe C.V. Tudor (cu sprijinul tacit, dar vizibil, al PSD) a fost o micromineriadă concentrată ca brutalitate şi ca timp de desfăşurare, în care noii „mineri" au fost selecţionaţi şi antrenaţi din rândul tânărului lumpenproletariat aderent la PRM, amestec de mercenari, fanatici, indivizi frustraţi şi „creiere spălate". Pe lângă insultele cu ceremonial, găselniţa lui C.V. Tudor a fost aerul de meci gregar de fotbal în care un rol aparte l-au avut cartonaşele roşii ale gherilelor infiltrate de PRM în balcoanele cu invitaţi şi fluierele de huiduială stridentă care flancau, orchestrate de C.V. Tudor şi alţi dirijori ai agitatorilor (supraveghind totul prin telefoane mobile), agresiunile verbale şi gestuale. Apogeul l-au constituit nu doar obstrucţionarea dizgraţioasă (infracţională, cum am precizat deja) a discursului prezidenţial, ci şi ameninţările brutelor cu violentarea fizică a unor intelectuali de marcă, aflaţi în clădirea Parlamentului.

Este limpede, C.V. Tudor şi-a asigurat rolul de dictator pe „stadionul" Parlamentului, folosindu-se de complicitatea oamenilor de ordine, care nu au intervenit să-i apere pe cei agresaţi, nici să-i obstrucţioneze pe agresori, ci au lăsat să funcţioneze legea junglei impusă de liderul PRM. Tinerii mercenari cu figuri parţial lombroziene,

parțial lobotomizate, au asistat cu satisfacție la orgia de invective proferată de peremiști, fiind vădit angajați în defularea animalică propusă de C.V. Tudor.

Dar tot acest spectacol hidos nu a fost, poate, decât ultima zvârcolire a unui dragon muribund. Întrucât, este limpede, comunismul nu mai are viitor în România. Dar el rămâne granița care secționează o țară în însăși ființa ei: România comunistă de care Traian Băsescu a știut să se despartă în mod onorabil și România comunistă de care peremistul C.V. Tudor, dar și PSD (*id est* Nicolae Văcăroiu, lamentabilul președinte care a condus ședința parlamentară din 18 decembrie 2006; dar și Ion Iliescu, un *homo sovieticus* imposibil de deprogramat, care a refuzat să participe la momentul istoric propus de președintele Băsescu; sau Mircea Geoană, penibilul președinte al unui PSD care reprezintă tocmai moștenirea clasică a comunismului românesc) nu au reușit să se despartă, prestând în fața poporului un ultim show de *delirium tremens* politic în formulă huliganică (PRM) ori fariseică (PSD). Coada dragonului s-a zvârcolit și i-a lovit pe cei aflați în apropiere cu o violență imprevizibilă. Mai departe însă, dincolo de acest taifun concentrat și barbar, certificatul de deces al comunismului a fost scris și parafat public, iar dragonul, vrând-nevrând, și-a dat

duhul. Mai asistăm acum doar la intrarea în putrefacție a leșului său uriaș, dar nu foarte târziu va trebui să dispară chiar și această miasmă...

Spălarea pe mâini sau despre Pilat din Pont

La sfârșitul lui ianuarie 2006, cincizeci de parlamentari din Consiliul Europei s-au opus rezoluției care considera necesară condamnarea internațională a crimelor comise de regimurile comuniste. Evident, o altă rezoluție și mai acută, legată de deschiderea arhivelor fostelor poliții secrete din țările comuniste, a fost și ea respinsă. Pentru că trebuia totuși să se ofere ceva, niște firimituri, s-a adoptat doar o rezoluție de condamnare a violării drepturilor omului de către regimurile totalitare. De asemenea, s-a votat o altă nuanță minimalistă și festivistă, aceea ca victimele să fie omagiate. Ultimele două chestiuni nu sunt însă decât gesturi retorice și răsuflate din partea Consiliului Europei: mă îndoiesc că victimele vor fi omagiate în mod real, atât timp cât călăii lor nu sunt sancționați măcar teoretic. Este doar o spălare pe mâini de tipul celei a lui Pilat din Pont, chiar dacă aici miza este alta.

Deși în dezbaterea din Consiliul Europei s-a conservat cu obstinație clișeul care desparte condamnarea ororilor comise de regimurile comuniste (comunismul pus în practică) de condamnarea ideologiei comuniste (comunismul teoretic), chiar și așa rezoluția propusă a fost respinsă. Întrucât două fantome continuă să bântuie prin Europa (ca să parafrazez un celebru început de manifest): cum că ideologia comunistă este bună și doar punerea ei în practică ar fi rea; și că nazismul și comunismul sunt *isme* diferite și opuse – or, problema este că, deși sunt totalitarisme distincte din punct de vedere tehnic (al tehnicilor ororii, de pildă), asemănările dintre cele două sunt mult mai multe decât deosebirile care le despart: naziștii și comuniștii au fost buni frați de cruce. Multă cerneală a curs, de altfel, pe această temă. Fantoma Europei unite, chiar și a ei, pare să fie, însă, în continuare pro-comunistă.

În România anticomunistă (atât cât este astăzi anticomunistă țara noastră), votul Consiliului Europei a lăsat un gust amar. Simbolic și moral vorbind, este ca și cum cei cincizeci de parlamentari socialiști nu ar fi avut nimic împotrivă ca Nicolae Ceaușescu să fie încă dictatorul României, iar revoluția din decembrie 1989 (atât cât a fost aceasta o revoluție) să nu fi avut loc niciodată. Gustul amar a mai fost dat de

faptul că, în România, schimbarea politică din 1989 a fost violentă, cu victime destule, exact acele victime (printre multe altele, zeci de milioane) pe care rezoluția minimalistă a Consiliului Europei ne propune să le omagiem. Nu vreau să fac un proces de intenție grupului parlamentar socialist – doar de aceea există democrație, ca fiecare să voteze așa cum crede de cuviință, în funcție de opțiunile sale politice. Dar respingerea rezoluției de condamnare internațională a comunismului indică limpede faptul că nu există o memorie etică față de victimele comunismului, ci doar față de acelea ale extremei drepte. Că se face deosebire între victime, deși statutul acestora este același, indiferent de *ismul* care le-a persecutat și exterminat. Or, făcându-se o asemenea diferență între victime, implicit se face o distincție și între călăi (iar lucrul acesta este, poate, mult mai grav): dacă cei care au acționat în numele extremei drepte sunt condamnați public, internațional și definitiv, cei care au acționat în numele extremei stângi sunt scuzați, pentru că ideologia în numele căreia au exterminat ar fi... pozitivă și idealistă. Ciudată diferență și blamabilă atitudine morală! Dacă mai putem vorbi de moralitate și nu cumva suntem îndrituiți să folosim, în acest caz, termenul *amoralitate*.

Devirusarea României?

Farmacistele bătrâne care joacă astăzi rolul vrăcițelor de odinioară au uneori dexterități de politicieni sau măcar de diagnosticieni ai vremurilor. Una dintre ele, vrednică locuitoare în cartierul Mănăștur din Cluj, are următoarea teorie: virușii care împânzesc astăzi România, într-o explozie a virozelor și gripelor incontrolabile, au găsit teren propice din cauza trupurilor ciuruite ale locuitorilor acestei țări. Ce sunt trupurile ciuruite? Trupurile maturilor care au flămânzit progresiv în ultima fază a regimului Ceaușescu, dar și trupurile celor născuți tot în aceeași perioadă (fetuși care nu erau hrăniți adecvat și care s-au născut tarați) etc. Trupuri peste care a venit și tranziția cu toate ale ei, uneori cu destulă mizerie economică ori financiară. Or, aceste trupuri ciuruite sau terci sunt tărâmul predilect pentru afluxul de viroze care năpădesc astăzi România din punctul de vedere al sănătății locuitorilor ei. Dar, previne stimabila farmacistă clujeană, nu doar trupurile sunt ciuruite și virusate, ci și mintea, psihicul

românilor. În concluzie, întreaga țară este de fapt virusată, nu doar fizic și psihic, ci și politic. O țară virusată, ciuruită, terci, ca să folosesc termenii cel puțin în chip simbolic pitorești ai bătrânei farmaciste din Cluj.

În ce mă privește, ceea ce constat în ultima vreme, ca pe un semn bun, este totuși sindromul unei devirusări a României, cel puțin din punct de vedere moral. Întrucât evenimentele recente s-au aglomerat în a pune pe tapet chestiuni arzătoare: deconspirarea Securității (sper ca jurnaliștii și politicienii să afle măcar acum că termenul corect este *deconspirare*, și nu desconspirare, ca să-l pronunțe totuși adecvat în fața camerelor de luat vederi și în fața nației), condamnarea comunismului, legea lustrației. Toate acestea au fost inițiate de societatea civilă încă de acum șaisprezece ani, fără a avea totuși, la vremea respectivă, ecou în rândul unei populații asupra căreia lavajul cerebral izbutise într-o formă rafinată. O populație care fusese dresată și care reacționa pavlovian, temătoare față de orice ar fi scos-o din pasivitate, comoditate, orbire. Or, astăzi, acțiunile și inițiativele legate de astfel de lucruri sunt fremătătoare și chiar abundă în chip benefic: mă refer la crearea Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului (în fruntea căruia se află Marius Oprea), dar și la Comisia numită de Traian

Băsescu (în fruntea căreia se află Vladimir Tismăneanu) – chiar dacă cele două instituții au luat naștere din rivalitatea dintre premierul Tăriceanu și președintele Băsescu și chiar dacă ele riscă să se dubleze pe alocuri, cred că numai societatea civilă va avea de câștigat din acest turnir. Nu în ultimul rând, este vorba de discutarea în sfârșit în detaliu, pe articole, a unei legi a lustrației. Tulburările din CNSAS au indicat și ele că vremurile sunt în schimbare și că mentalitatea românească se urnește încetul cu încetul spre o curățare, spre o oarecare râvnă de aflare a adevărului. Inclusiv fostul director al SRI, Virgil Măgureanu, personaj cel puțin dubios și ambiguu prin prestația sa de odinioară, recomandă totuși o limpezire a apelor sau măcar a dosarelor care se mai află în custodia SRI. Nu trebuie pierdut din vedere că instituții deja cu vechime etică, precum Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului și Memorialul de la Sighet al Victimelor Comunismului și al Rezistenței, posedă arhive importante de istorie orală, care ar putea fi valorificate de cercetătorii interesați de un raport oficial asupra ororilor comuniste. Chiar dacă o rezoluție de condamnare a comunismului nu a fost adoptată de Consiliul Europei, simplul fapt că a fost pusă în discuție o asemenea chestiune demonstrează că subiectul preocupă și că, la o adică, el ar putea

fi reluat într-un alt context și cu argumente mai puternice în favoarea obținerii unei eurocondamnări cvasioficiale a comunismului.

Așa văd eu deocamdată lucrurile, ca pe un vânticel îmbujorat al schimbării de mentalitate în România și ca pe o mobilizare vizibil activă pe terenul minat odinioară a orice însemna atingerea comunismului. Câțiva dintre actualii mei studenți clujeni cărora le predau un curs despre Gulagul românesc sunt însă mai sceptici în această privință. Ei nu exclud posibilitatea unei condamnări oficiale a comunismului, dar se îndoiesc de asumarea reală a unei asemenea condamnări. Vorbe, vorbe, vorbe – sau, mai pe românește, palavre, palavre, palavre? Rămâne de văzut, în timp, cum vor sta lucrurile și dacă ele țin doar de retorica momentului.

Mari rrromâni și mici români

Straturile deconspirării

Între *nașpa* și *cool*, România postcomunistă din 2006 a excelat prin două spectacole: Mari Rrromâni (scris cu trei *r*, ca să accentuez că este vorba despre românii cei mai votați, în topul *boborului*) și mici români (delatori de toate tipurile, colaboratori cu Securitatea). Tam-tamul legat de show-ul *Mari români* denunță întâi de toate un veșnic și constant complex de inferioritate autohton. Desigur, orice națiie își inventariază bravii și celebrii, măcar din când în când – dar la noi, la români, a devenit deja o modă să scormonim, să deznămolim, să înșirăm ca mărgelele pe ață, să silabisim în colectiv, să contabilizăm. Nimeni nu se gândește că un asemenea sondaj colectiv și un asemenea vot depind de lucruri care nu au întotdeauna de-a face cu tocmai calitatea presupușilor mari rrromâni. Cei care votează o fac strict în funcție de ceea ce au învățat la școală (atât cât au învățat și dacă au învățat) sau de ceea ce văd și aud la televizor și la radio.

Nu este de mirare că și Bulă a fost ales (preliminar) între Marii Rrromâni! Marja de eroare a unui asemenea sondaj este, de aceea, destul de mare. Așa încât „marii români" obținuți sunt înghesuiți într-o eprubetă care nu este neapărat realistă ori valorică. Sunt mari rrromâni obținuți la minima rezistență, cum s-ar zice. Într-o țară telenovelizată și bovarizată, care adoră să trăiască prin alții, marii rrromâni depind de poveștile mirobolante în care au fost învești mediatic de-a lungul timpului.

În paralel, se desfășoară la fel de zgomotos, cum spuneam, spectacolul micilor români, al deconspiraților. Acțiunea de deconspirare a tuturor celor care au colaborat cu Securitatea este un act igienizator și bine-venit. Un gest care reinstituie o etică. Curățenia morală dorită de atâția ani, clamată încă din 1990 în Piața Universității, începe să fie simțită încetul cu încetul, treptat, dar foarte amestecat. Există și riscuri în această deconspirare. Primul este acela că sunt dați în vileag deocamdată mai degrabă indivizi colaterali decât mari vinovați. Al doilea risc este acela că pot fi lansate două aserțiuni ambigue și alunecoase: fie toți am fost vinovați, fie toți am suferit. Or, nici una dintre cele două afirmații nu este adevărată. Pentru că nu toți am fost vinovați: au existat creiere ale represiunii, apoi instrumente ale acesteia (care au

participat benevol, din fanatism, ori s-au lăsat înregimentate în sistem pentru varii beneficii) și de-abia apoi cei care au colaborat. Și a existat, pe de altă parte, cât se poate de clar lumea victimelor. La fel, este injust și amoral să se afirme că toți am suferit. Dimpotrivă, nu toți am suferit: a existat o delimitare destul de exactă între lumea călăilor și cea a victimelor. Chiar dacă România a fost „piteștizată" insidios până în 1989, chiar dacă populația a fost teleghidată aproape pavlovian, scontându-se pe reacțiile sale de obediență și conformism, chiar dacă a existat destul cenușiu, nu doar alb și negru, totuși, barierele între bine și rău au funcționat. Pentru cine nu înțelege acest lucru, este de ajuns să facă o vizită la Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței, de la Sighet. Există acolo, în holul mare dinainte de Celular, sute de fotografii cu chipurile victimelor (care ar trebui privite în ochi de cei care spun „toți am fost victime"), precum și o listă cu câteva mii de nume ale celor care au trecut prin Gulagul românesc.

Vreau să spun că există diferite grade ale vinovăției colaborării în comunism și că acestea ar trebui discutate de către societatea civilă în funcție de tipologia celor care au colaborat. Între jurnalistul X (informator silit al Securității) și Alexandru Nicolski (unul dintre mentorii reeducării prin tortură din perioada 1949-1952, la Pitești) diferențele sunt tăioase. La fel între

scriitorul Y (şantajat să colaboreze) şi Pantelimon Bodnarenco (agent NKVD, primul şef al Securităţii, care a ucis cu mâna sa) sau între fostul deţinut politic Z şi Gheorghe Gheorghiu-Dej, Alexandru Drăghici etc. (exemplele şi distincţiile sunt intenţionat supradimensionate). Societatea românească nu poate evita deconspirările – ele sunt necesare tocmai pentru igienizarea morală a României ca autentic stat democratic –, dar poate iniţia un dialog adecvat pentru înţelegerea unor nuanţe.

Primii vinovaţi, de gradul I, sunt ofiţerii de Securitate care îi racolau şi şantajau pe viitorii delatori. Numele lor ar fi primele care ar trebui cunoscute. Urmează apoi trei categorii de turnători. Cei dintâi sunt zeloşii: obedienţi faţă de regim, aceştia s-au considerat a fi „buni români" şi poate chiar mari rrromâni, răstălmăcind şi maculând patriotismul în manieră ideologică pervertitoare. Urmează fricoşii ori laşii: vulnerabilitatea acestora nimeni nu prea poate să o cuantifice, întrucât nu este posibil; sigur este că lipsa lor de curaj i-a făcut să fie vinovaţi ulterior pentru ceea ce au ajuns să facă. Iar în al treilea rând sunt delatorii ajunşi în situaţia respectivă prin şantaj şi presiuni. Aceştia sunt cel mai puţin vinovaţi, dar sunt TOTUŞI vinovaţi şi nu pot fi trecuţi cu vederea. Straturile deconspirării în acest sens ar trebui să se petreacă, de la cap la coadă, şi nu invers. Altfel,

dacă doar delatorii deveniţi aşa ceva prin şantaj vor fi puşi sub lumina reflectoarelor, ei vor fi ţapii ispăşitori ai unui rău colectiv care nu va igieniza moral România, ci o va lăsa mai degrabă într-o stare de letargie în care generaţiile foarte tinere vor pune semnul egalităţii între Nicolae Ceauşescu, să spunem, şi informatorii X, Y, Z (a căror vinovăţie este reală şi blamabilă, dar care trebuie judecată la scara ei). Orice exorcism autentic îşi propune să taie răul din rădăcină. De aceea, deconspirarea ar trebui să înceapă tocmai cu „bravele" cadre ale Securităţii şi cu înalţii activişti de partid implicaţi în structurile fostului aparat de represiune!

Autolustrarea?!

Grupul pentru Dialog Social a publicat în toamna anului 2006, în revista *22*, un „Apel la responsabilitate și discernământ". Pe lângă chestiunea logică și de bun-simț pusă de acest Apel, în care se insistă asupra primei etape necesare în Dosariadă, aceea a deconspirării înainte de toate a foștilor ofițeri de Securitate, GDS solicită CNSAS și Parlamentul României în chestiuni adiacente: CNSAS, pentru a afla dacă există și alți membri GDS (în afara celor deconspirați deja) care au colaborat cu Securitatea; Parlamentul, pentru a vota o eficientă și echitabilă (sunt termenii Apelului) lege a lustrației.

Există însă, deși vag intuibilă în acest Apel, și altceva: o sugestie ca, dacă mai există eventuali membri GDS colaboratori ai fostului aparat de represiune din România comunistă, aceștia să opteze pentru calea demisiei și retragerii din GDS, astfel încât GDS să nu fie pus în situația de a-i demite ori chiar dezonora.

Am început acest text cu Apelul GDS nu pentru a face vreun studiu de caz asupra membrilor deconspirați din rândurile sale, ci pentru a discuta sugestia din Apel, aplicată însă la scară națională.

Care ar putea fi termenul potrivit pentru situația în care o persoană publică ori un intelectual de prestigiu care a colaborat cu Securitatea (nuanțele sunt necesare aici: din zel și fanatism, din frică și lașitate ori fiindcă a fost șantajat) se autodeconspiră înainte ca dosarul său să fie livrat opiniei publice de către CNSAS? Probabil că *autolustrare* (lustrația fiind termenul general pentru întregul fenomen de curățare și igienizare etică). Or, chestiunea dilematică este următoarea: în ce măsură autolustrarea este sau poate fi o soluție reală în România? Vom avea, oare, parte de un confesional abundent și aluvionar, de o hemoragie de mărturisiri ale unor persoane publice care vor admite că au colaborat cu Securitatea? Este autolustrarea o utopie? Va ține Dosariada doar câteva luni, cât un foc prelungit de artificii, pregătitor al unor noi și strategice alegeri politice, sau este vorba despre un proces amplu, cu miză și bătaie lungă?

Să ne imaginăm (și mă refer în primul rând la grupuri intelectuale de prestigiu) cum ar fi să se petreacă autolustrări nu doar în, să zicem, GDS (dacă mai este cazul), dar și în Uniunea

Scriitorilor, Uniunea Artiștilor Plastici, Uniunea Compozitorilor și în alte instituții cu impact la public, chiar dacă de altă coloratură și cu altă funcționalitate – acolo unde membrii acestor instituții au vârsta matură cât să se și găsească între ei foști colaboratori ai Securității. Ar fi posibil așa ceva? Mai degrabă nu. Pentru a practica autolustrarea, un fost colaborator al Securității are nevoie de mult curaj și chiar de impecabilitate și impetuozitate morală; curajul necesar de a se autolustra ar fi chiar mai mare, poate, decât acela de a fi refuzat colaborarea cu fostul aparat de represiune din comunism. Căci atunci, odinioară, informatorul își purta rușinea și culpa de unul singur, dar acum el se lasă practic la îndemâna oprobriului public dacă acceptă autolustrarea și se spovedește în plen. Cum ar fi ca posibilii parlamentari foști colaboratori ai Securității (în varii chipuri și cu diferite nuanțe) să se autolustreze? Deșartă iluzie, așa cum spuneam deja: ne aflăm în pură utopie.

Ce mai este apoi de observat: neîncrederea, suspiciunea (doar pe jumătate justificată) organizațiilor civice care vor să se asigure de integritatea morală a unor instituții și comisii axate tocmai pe radiografia concretă a comunismului românesc și a represiunii din timpul respectivului regim. Așa se explică solicitarea pe care Asociația Civic Media a făcut-o către CNSAS de a

cerceta dosarele membrilor Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste (condusă de Vladimir Tismăneanu), a Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului (condus de Marius Oprea) ori chiar ale foștilor și actualilor membri ai Colegiului CNSAS. Căci, dacă ar exista posibilitatea ca lupul să păzească oile, firește că el le va și mânca mult mai ușor decât dacă le-ar fi pândit din afara țarcului. Din nou însă, cu obstinație parcă, ofițerii de Securitate care ar trebui întâi și întâi deconspirați au fost uitați de Asociația Civic Media. Din nou, tot coada este cercetată și frământată ca o mantilă de coridă, evitându-se tăierea capului represiunii comuniste. Oare de ce?

De ce este necesară lustrația?

Termenii *lustrație* și *lustrare* au sunat, la început, în urechile românilor, ca niște cuvinte ciudate și dificile. Deși lansate încă din 1990 (vezi *Proclamația de la Timișoara* ori fenomenul „Piața Universității 1990"), poate nu chiar sub aceste cruste sonore, ci sub acelea mai simple și inteligibile de *purificare* ori *curățire*, ele au început să aibă rezonanță și impact doar din 2005, de când au fost inițiate discuțiile (inflamate) legate de legea lustrației (în Parlament, de către societatea civilă, în mass-media). Cert este că în 2006 românul/românii știe/știu ce înseamnă această lustrație/lustrare, dacă nu într-un sens concret, aplicat, măcar într-unul general. Ce nu știu românii este, poate, de ce este imperioasă lustrația.

Răuvoitorii au confundat intenționat lustrația cu epurarea; dar în timp ce epurarea – practicată, de pildă, de comuniști – viza o anihilare a individului din societate, nu doar din punct de vedere politic, ci și social, profesional ori (în cazuri extreme) chiar uman, lustrația nu vizează

decât o îndepărtare administrativă a celui dovedit a fi colaborat într-un fel sau altul cu fosta Securitate (ori a fi fost membru al respectivei blamabile instituții). Profesional, social, uman, individul lustrat nu pățește nimic și este normal ca lucrurile să stea astfel. Administrativ însă, el nu mai are ce căuta în funcții publice de conducere, nemaifiind reprezentativ și credibil. Desigur, în procesul lustrației există (sau ar trebui să existe) și un sens profund moral: impurii se cuvin a fi înlăturați pentru a lăsa locul administrativ (strict administrativ, subliniez) celor necorupți ori incoruptibili și a căror credibilitate este certă.

De ce este necesară lustrația? Destulă lume consideră, poate, că persoanele publice care au colaborat cu Securitatea, în calitate de informatori, chiar dacă nu au comis un rău concret față de cei turnați (adică: aceștia din urmă nu au fost arestați, interogați, schingiuiți, șantajați, ci doar supravegheați, să zicem), nu ar trebui neapărat lustrate, lustrarea fiind aplicabilă doar celor care, prin delațiune, au produs maleficii și daune palpabile celor turnați. Eroarea este flagrantă într-o asemenea gândire și atitudine. De ce? Nelustrând persoanele publice dovedite a fi fost delatoare, chiar dacă turnătoria lor nu a produs un rău palpabil pentru victime, cele dintâi rămân, practic, dincolo de bine și de rău, suspendate în afara judecății măcar morale

la care ar trebui supuse. A fi semnat un angajament de informator nu este puțin lucru, ci este un viciu de fond moral și chiar uman.

Pentru a doua (sau a treia) oară întreb, însă: de ce este necesară lustrația? Chestiunea cea mai consistentă legată de valabilitatea și stringența aplicativității lustrației este alta. Și anume: nelustrând persoanele publice vinovate de a fi colaborat cu Securitatea (sau de a fi făcut parte din eșaloanele Securității), acestea pot fi supuse continuu șantajului și, implicit, corupției administrative, politice. Cel mai limpede exemplu este la îndemâna noastră, a tuturor, și îl aflăm în chiar prima etapă a tranziției și a postcomunismului românesc. Ce s-a întâmplat în anul 1990 și în anii imediat următori? De ce primul regim Iliescu a funcționat abuziv (amintesc aici doar violentele mineriade din 1990 sau brutala campanie electorală), iar aceste abuzuri flagrante nu au fost pedepsite, ci, dimpotrivă, au fost acceptate tacit de majoritatea populației (chiar dacă a existat o minoritate care s-a opus vehement)? În afara manipulării, au mai funcționat din plin șantajul și corupția la nivelul reprezentanților publici și al instituțiilor de care aparțineau aceștia. În plus, oamenilor li s-a inculcat ideea că „toți suntem (sau am fost) vinovați". Abuzul a devenit molipsitor și din alt motiv, însă: pe lângă continuitatea în funcții puternice de stat a unor foști demnitari comuniști de rangul II sau III,

la nivelul puterii s-au aciuat și indivizi poate progresiști, reformatori ori măcar bine intenționați pentru noul mers politic al României (după prăbușirea comunismului), dar aceștia erau șantajabili, o parte dintre ei, din pricina unui pact scris cu Securitatea. Șantajați, aceștia deveneau în chip previzibil niște fantoșe manipulabile, dirijate în favoarea noii puteri pervertite la o formă camuflată de dictatură. Nelustrate, toate aceste persoane, oricât de deschise la procesul de europenizare și de democratizare al României postcomuniste, depindeau, prin șantaj, de scopurile și orientarea politică a păpușarilor lor. Or, este evident că lustrația devine necesară mai ales pentru a tranșa chestiunea acestui posibil șantaj și a corupției adiacente lui. Căci șantajabilii nu sunt, poate, foarte mulți nici astăzi, la nivelul actualei puteri administrative și politice ori în funcții publice de anvergură (de la mass-media până la domeniul culturii, să spunem), dar nici foarte puțini nu sunt. În orice caz, îngrijorător este faptul că pot fi șantajați, riscând astfel oricând să ajungă să reprezinte interesele camuflate ale fostei Securități (vezi minuțioasa analiză a istoricului Marius Oprea din *Moștenitorii Securității*, Editura Humanitas, București, 2004) și să prelungească ori să ramifice tocmai corupția inerentă infuzată de aplicativitatea respectivului șantaj. Din păcate, din nefericire, spre nenorocul nostru, al tuturor.

Vinovăţie şi sancţiune: penală, lustrală, morală

În ţarcul Dosariadei

Afacerea Dosariada riscă să fie şi să rămână o cacealma atât timp cât vinovaţii de gradul I, din timpul comunismului (adică ofiţerii de Securitate angrenaţi concret în funcţionarea poliţiei politice, aparatcikii implicaţi în „bunul mers" al aceleiaşi instituţii, înalţii activişti de partid), nu sunt primii daţi în vileag, rolul de ţapi ispăşitori revenindu-le foştilor informatori (deşi vinovăţia acestora este reală, dar de grad secund). Unele dintre primele chestiuni logice ar fi consultarea şi aplicarea Codului Penal, pentru a departaja juridic categoriile foarte nuanţate de colaboratori ai Securităţii. În cele ce urmează voi schiţa o posibilă ierarhie a gradelor de vinovăţie şi a modurilor în care ar putea fi ele sancţionate.

Primul grad de vinovăţie ar fi reprezentat de membrii fostului aparat de represiune care au ameninţat, intimidat, batjocorit, maltratat,

torturat ori chiar ucis: este limpede că aceştia se cuvine a fi chemaţi în instanţă pentru a da socoteală în privinţa vinovăţiei lor concrete. Lor li se alătură colaboratorii multiinstituţionali ai fostei Securităţi care au participat *de facto* la privarea de libertate şi la detenţia unor prizonieri de conştiinţă. Cel mai pregnant exemplu pentru aceşti colaboratori ai torţionarilor ar fi, de pildă, medicii psihiatri care au semnat documente prin care protestatari la adresa regimului Ceauşescu (dau aici doar exemplul lui Vasile Paraschiv şi al altor membri ai Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii, care se opunea Sindicatului comunist) au fost închişi în aziluri psihiatrice şi supuşi unui regim farmaceutic abuziv (ori chiar şocurilor electrice), pentru a-şi pierde minţile şi a renunţa la protestul lor. În acest caz s-a încercat chiar o formă concretă de spălare a creierului! Toţi aceşti torţionari trebuie sancţionaţi penal, pentru a despărţi radical negrul de alb şi culpa de inocenţă.

Al doilea grad de vinovăţie ar fi ilustrat de foştii colaboratori ai Securităţii care, zeloşi, au turnat, calomniat şi poate chiar au catalizat arestarea ori maltratarea unor oameni de către Securitate. Într-o ţară fostă comunistă din Est (RDG) s-a declanşat un adevărat scandal atunci când o celebră scriitoare a fost deconspirată ca informatoare STASI, colaborarea acesteia ducând, printre altele,

la distrugerea vieții unui om, care a făcut închisoare politică din pricina ei. După aflarea adevărului, doar victima a fost cea care a împiedicat pedepsirea juridică a celebrei scriitoare, lăsând-o pur și simplu pradă oprobriului public.

Alături de cei zeloși există apoi mercenarii, cei care au turnat pentru a obține avantaje materiale din delațiunea lor: o locuință mai bună ori pur și simplu bani (a se vedea chitanțele existente în dosarele CNSAS ale unor astfel de oameni). Ca să dau un exemplu, amintesc aici un personaj literar, Aloizi Mogarîci din romanul *Maestrul și Margarita* de Mihail Bulgakov, care a informat organul de represiune politică despre romanul „mistic și antirevoluționar" al Maestrului, axat pe figurile lui Yeshua (Iisus) și Pilat din Pont. Prin denunțul său, Aloizi Mogarîci urmărea să obțină locuința moscovită a Maestrului, ceea ce s-a și întâmplat. Și acest tip de informatori se cuvine a fi taxați penal, dacă delațiunea lor a vătămat în vreun fel o persoană.

Până acum am vorbit despre penalitate și juridic. Să tragem linie și să trecem la o altă nuanță de sancționare a celor vinovați. Ce ar trebui să se întâmple cu parlamentarii ori membrii guvernului sau cu alți șefi de instituții publice (ierarhii ortodocși nu trebuie uitați nici ei, întrucât cazul lor este strident inclusiv din punct de vedere... religios) care au colaborat ca informatori cu

Securitatea, din varii motive, chiar dacă denunțul lor nu a declanșat o catastrofă ori măcar privarea de libertate a cuiva? Evident, se cuvine a fi lustrați. Sancționarea lor are, în acest caz, strict un caracter *lustral*. Aceștia nu pot fi taxați penal, nici profesional, ci doar politic și administrativ. Ar fi greșit să se înțeleagă că este vorba despre epurare. Epurările procesate de comuniști, de pildă, aveau un scop foarte clar: anihilarea ori chiar lichidarea oricui nu era comunist. În cazul de acum, lustrația are un scop etic și igienizator-terapeutic: ea nu urmărește anihilarea vreunei persoane, ci doar sancționarea ei la nivel moral și politic – ai fost informator al Securității, atunci se cuvine să nu faci parte din structurile politice și administrative (la nivel ierarhic) actuale. De ce? Ca să te purifici de culpa ta și, nu în ultimul rând, să-i lași pe alții mai curați și mai adecvați moral să acceadă la structurile Puterii pe care să o reprezinte emblematic.

Există însă și o categorie neclară în ierarhia aceasta a vinovăției și colaborării cu Securitatea: ce ar trebui făcut (penal, lustral, moral) cu cei ce intră în tipologia persoanelor care au sprijinit Securitatea, mediind între securiști și informatori? Sau cu rezidenții care își ofereau locuințele pentru întâlnirile ori ședințele de delațiune dintre securiști și informatori? Persoanele de sprijin și rezidenții nu aveau neapărat un angajament de informator, dar nu erau

mai puţin culpabili decât informatorii ori chiar decât angajaţii Securităţii care racolau informatori.

Ajungem astfel la a treia categorie – a informatorilor propriu-zişi, cu toate nuanţele lor, fie că au colaborat din fanatism şi zel, de bunăvoie şi din interes, din oportunism şi laşitate ori fiindcă au fost constrânşi şi ameninţaţi. Dacă vreunii dintre aceştia au provocat, prin delaţiunea lor, daune materiale, fizice sau psihologice, ei trebuie să răspundă inclusiv penal. Cei care au turnat „benign", obligaţi fiind să dea declaraţii şi informări, fără să provoace însă începerea urmăririi şi persecutării celor denunţaţi, ar trebui să sufere fie o pedeapsă administrativă (lustraţia), în cazul în care deţin funcţii politice, fie una morală, atunci când nu ocupă asemenea poziţii publice. Repet ceea ce am spus şi cu alt prilej: vinovăţia acestora din urmă nu poate fi trecută cu vederea, întrucât este reală şi ruşinoasă, dar este cea de pe urmă între gradele de vinovăţie stabilite până aici. De aceea, aceşti informatori care nu ocupă funcţii publice nu pot fi sancţionaţi decât moral, oprobriul public şi propria lor conştiinţă constituind un tribunal destul de însemnat şi pregnant în ceea ce-i priveşte.

Amestecul acesta de vinovăţii şi nuanţe prea rar diferenţiate în mass-media (din pricina spectaculosului pripit şi a picanteriilor politice pe care

se mizează) a făcut, în ultima vreme, ca aerul Dosariadei să fie mai degrabă unul sulfuros şi aburitor. Bănuieli şi suspiciuni neavenite (pe lângă unele deconspirări reale şi tranşante) au lansat în agora noi nume de marcă doar pentru a le murdări calomnios. Jurnalişti instigaţi de diverse alte interese decât cel moral sau neprofesionişti fără discernământ nu s-au sfiit să mânjească oportunist sau gratuit onoarea unor oameni. Iar dezonoarea a dat târcoale doar pentru realizarea unui cenuşiu aluvionar, fără balanţa justă a adevărului şi a minciunii. O parte din mass-media pare chiar doritoare să unifice culpele într-o magmă amorfă din care să reiasă ceva ce este pus continuu şi insidios pe tapet din 1990 încoace: că toţi am fost vinovaţi în comunism, că toată lumea a colaborat (Ion Iliescu, Adrian Păunescu şi Corneliu Vadim Tudor cu siguranţă se amuză în destule cazuri de cacealmaua presei şi de hibrizii experimentali obţinuţi în urma Dosariadei).

Or, lucrurile nu stau deloc aşa. A existat, e adevărat, un colaboraţionism pasiv, dar acesta nu poate fi cuantificat şi contabilizat şi nu prea are cum să fie sancţionat decât de conştiinţa fiecăruia (atât cât mai funcţionează aceasta). Ceea ce trebuie să facă însă un stat democratic şi sănătos din punct de vedere moral (sau în curs de însănătoşire) este să sancţioneze colaboraţionismul activ. Acest deziderat ar trebui să alcătuiască

nucleul Dosariadei, într-o ierarhizare clară a culpelor, supunându-le rigorilor Codului Penal, acolo unde este cazul. Abia apoi urmează lustrația, ca sancțiune administrativă, și oprobriul moral, ca sancțiune aplicată de opinia publică, dar și de propria conștiință, în cazul celor care se căiesc deschis.

„Sfinții închisorilor" *versus* clericii colaboraționiști

Prin închisorile și lagărele comuniste din România au trecut destui preoți, călugări, ierarhi aparținând tuturor cultelor, mulți dintre aceștia fiind porecliți „sfinții închisorilor" tocmai pentru comportamentul lor impecabil din punct de vedere moral, uman, nu în ultimul rând religios. Persecutați au fost în special greco-catolicii (dintre ai căror martiri îi amintesc doar pe Vasile Aftene și Valeriu Frențiu, morți în închisoarea de la Sighet, ori episcopul Iuliu Hossu, supraviețuitor al Gulagului, dar supus atât regimului de închisoare, cât și domiciliului obligatoriu) și romano-catolicii (remarcabilă figura episcopului Anton Durcovici, mort și el tot la Sighet). Dar ortodocșii nu au fost nici ei scutiți de Gulagul românesc, sute ori poate chiar mii de preoți și călugări găsindu-și sfârșitul în detenție sau supraviețuind cu grave sechele. Au existat chiar mișcări monahale și spirituale anticomuniste din rândul ortodoxiei, ca să le amintesc doar pe cele mai mediatizate (în postcomunism) dintre

ele: *mișcarea „Rugul Aprins"* (ai cărei membri – dintre care îi menționez doar pe Dumitru Stăniloae, Sandu Tudor, Vasile Voiculescu, Andrei Scrima, Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu – sunt arestați în 1958) și *mișcarea de la Mănăstirea Vladimirești* (unde în 1955 au fost evacuate zeci ori chiar sute de călugărițe ce-și manifestaseră cu fervoare credința și convingerile anticomuniste, Securitatea fiind asistată în acțiunea ei de evacuare a protestatarelor de decizia jalnică a Sfântului Sinod și de prestația specială a episcopului de Buzău, Antim Anghelescu). Maica Veronica Gurău, lidera călugărițelor de la Vladimirești, a fost condamnată la 15 ani muncă silnică, din care a făcut 8 ani de închisoare; a murit în 2005, fără ca BOR să fi dat vreun comunicat de presă în memoria și în onoarea ei (alături de stareța Veronica au mai fost condamnați duhovnicul Ioan Iovan – la muncă silnică pe viață – și călugărița Mihaela Iordache – la 25 ani de muncă silnică). În libertate, în țara sârmei ghimpate care devenise România, actele de curaj ale fețelor bisericești au fost puține, dar nu au lipsit totuși: aș aminti aici doar figura tulburătorului preot din Iacobeni care, în 1953, îi ajută concret pe evadații (din lagărul de muncă de la Cavnic) Ion Ioanid și Titi Coșereanu (vezi lucrarea lui Ioanid *Închisoarea noastră cea de toate zilele*), riscând totul.

În ciuda acestor „sfinți ai închisorilor" (și nu numai), imaginea Bisericii Ortodoxe a fost și a rămas pătată în timpul comunismului, pentru că prestația sa a fost, în general, una de colaborare cu regimul ateu. Motivul era limpede: supraviețuirea în orice condiții. În postcomunismul românesc, BOR s-a găsit, mai apoi, în varii situații de criză: din pricina patriarhului său (contestat atât în sânul Bisericii, de cei tineri, cât și de societatea civilă, cel puțin pentru faptul că a contrasemnat decretele lui Nicolae Ceaușescu de dărâmare a bisericilor), din pricina nepotismului care funcționa și aici, a disensiunilor cu Biserica Greco-Catolică; au venit apoi scandalurile mai mici sau mai mari legate de Catedrala Mântuirii Neamului, de cazurile de invertire a unor călugări și clerici, de schingiuirea și moartea călugăriței Irina Cornici de la Tanacu, în 2005 etc. Actualmente, imaginea BOR se află într-o criză flagrantă din pricina clericilor care și-au recunoscut colaborarea cu Securitatea: îi amintesc aici doar pe Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului (care a colaborat până în 1989 și care, într-un interviu din septembrie 2006, vorbea despre „povara" sa, sfătuind fețele bisericești care au colaborat să mărturisească; ce-i drept, Nicolae Corneanu și-a declarat public vina încă din 1990), ÎPS Andrei Andreicuț (care a semnat un angajament cu Securitatea în 1985), ÎPS Teodosie, arhiepiscopul

Tomisului (care a fost recrutat şi el de Securitate, dar susţine că nu a practicat delaţiunea, şi care, în plus, a fost amestecat într-un scandal notoriu de homosexualitate); acestora li se adaugă spovedania lui Iustin Marchiş, parohul bisericii Stavropoleos din Bucureşti şi duhovnicul preşedintelui Traian Băsescu – şi probabil vor mai urma şi alte spovedanii ale unor nume sonore, căci mai sunt destui ierarhi cu asemenea poveri. Cea mai aşteptată mărturisire este, cred, aceea a patriarhului României, Teoctist, considerat de Stejărel Olaru (unul dintre liderii Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului) un fel de agent de influenţă al Securităţii. În luna august a acestui an, preşedintele Băsescu a clamat îngăduinţă faţă de figurile ierarhilor ortodocşi care au colaborat cu Securitatea, considerând că în timpul regimului comunist ateu BOR a supravieţuit... aşa cum a putut!

Toate aceste recunoaşteri publice au stârnit, cum era şi de aşteptat, un val de repulsie, mânie, dezamăgire, de la reacţia dură a unui ziarist precum Cristian Tudor Popescu, care şi-a intitulat unul dintre editoriale chiar *Satana în sutană*, la un navigator pe internet care exclama cinic-scârbit şi în acelaşi timp disperat: *Vive la République Fondamentaliste Orthodoxe Roumanie!* Avem faţă în faţă două categorii umane şi morale – „sfinţii închisorilor" *versus* clericii colaboraţionişti. Primii

nu îi pot face scuzabili pe ultimii, iar ultimii nu pot fi scuzaţi doar pentru că au existat cei dintâi. După cum bine ştim şi ne amintim, Hristos recomanda şi sfătuia: „Daţi Cezarului ce-i al Cezarului şi lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu". „Sfinţii închisorilor" i-au dat aproape totul lui Dumnezeu, iar clericii colaboraţionişti i-au dat prea mult sau aproape totul Cezarului.

Ioan Paul al II-lea şi-a cerut iertare în mod public de la toţi necreştinii pentru acţiunile reprobabile comise de creştini de-a lungul secolelor. A fost un gest esenţial. Dar Ioan Paul al II-lea a fost pontiful providenţial al secolului XX. Nu îl văd pe patriarhul Teoctist cerându-şi scuze poporului român pentru trădările Bisericii Ortodoxe din timpul comunismului. Între cei doi există (cum altfel?) o uriaşă diferenţă morală şi charismatică.

Partea a doua

DIN FAUNA ŞI FLORA ROMÂNIEI POSTCOMUNISTE

– portrete de insectar –

Licheaua

Circulă prin vremurile noastre românești o veche figură: *licheaua*. Aproape mereu cu surâsul pe buze, slugarnică în fața celor puternici, tiranică, în schimb, cu cei de la care nu are nimic de câștigat, șantajând și amenințând în surdină (sau fățiș) pe unde și la cine se poate, licheaua este – ideologic, social-politic și psihologic – o rămășiță specifică, în România postcomunistă, tocmai a vechiului regim comunist. Provenită din mediul rustic sau de la periferia marilor orașe, licheaua a dat mult din coate ca să ajungă într-un post de conducere. A avea pâinea și cuțitul, chiar dacă nu la un nivel ierarhic important, a fost întotdeauna ambiția ei. A se gudura mereu pe lângă cei care aveau pâinea și cuțitul la nivel ierarhic avansat a fost, pe de altă parte, un alt scop constant al lichelei. Slugărnicia a făcut mereu parte din sângele ei marcat de parvenire. Aceeași slugărnicie a pretins-o mereu și de la subordonații săi, ca un pact de loialitate cu cei ușor șantajabili care, la rândul lor, pofteau să parvină asemenea lichelei.

Desigur, licheaua nu este proastă, ci nemernică; nu este lipsită de inteligență, ci are o viclenie țărănească instinctuală. Atunci când este atacată pentru mârșăviile sale, licheaua oscilează: poate fi lașă, dacă îi este frică de mesajul celui care o sancționează; sau poate fi agresivă, atunci când consideră că ar putea pierde totul. În ultima situație, face orice ca să racoleze colaboratori pe măsură, înrudiți cu ea.

Nu pot să afirm că licheaua este neapărat specifică pentru România. Ea este vătămătoare și în alte țări, zone geografice ori continente. Poate că în România este, deocamdată, doar ceva mai vizibilă în perioadele de autoritarism politic sau în cele de tranziție. Oricum, se manifestă în toate domeniile: politic, artistic, academic etc. Poate fi detectată destul de ușor datorită felului în care se strecoară în societate și comunitate, aruncând ba o lingușeală, ba o vorbuliță lipicioasă, alunecoasă. Uneori lingușeala devine pentru ea chiar un ritual. Este de remarcat, de altfel, zelul lichelei: ardentă în a băga zâzanie, în a minți, a răstălmăci, a-i solicita pe cei din jur la coalizări delatoare. Căci licheaua încurajează delațiunea și alte situații de acest fel.

De ce este periculoasă licheaua? Pentru că atunci când se simte amenințată poate cataliza și atâța la linșaje simbolice. Și, în general, pentru că nu se dă în lături de la nici o nemernicie (nu

neapărat una mare, dar măcar una medie). Nu în ultimul rând, licheaua este periculoasă pentru că formează alte mici lichele care ajung să prolifereze și să construiască, la urma urmei, un întreg sistem. Licheaua matură își crește puii cu multă grijă: inclusiv aceștia trebuie lingușiți, pentru a rămâne sub pulpana lichelei-cloșcă, pentru a depinde mereu de ea. Dacă puii vor ajunge mai performanți sau nu decât formatorul lor, acest lucru nu este cuantificabil, ci depinde de contextul în care se manifestă licheaua, de cerințele de pe piața morală și caracterială a vremurilor. Firește, cum altfel – și cu aceasta închei –, licheaua nu are organ pentru etică: în ființa ei, etica este un simțământ nu doar atrofiat, ci autoextirpat.

Lingăul

Cuvântul *lingău* vine de la *a linguși* – un verb prea blând, totuși, pentru a defini sensul peiorativ al termenului. Și mai aproape de cuvântul lingău este, după cum poate bănui oricine, verbul *a linge*, cu sensul de „a peria", a lăuda pe cineva – dar nu oricum, ci strident, jalnic, dizgrațios; a linge, adică, în locurile vulgare ale făpturii umane, în dos, la dos etc. În vremea comunismului exista un sinonim foarte adecvat pentru lingău, *pupincurist*, dar era aplicat mai cu seamă cu sens politic și politizant: astfel, era pupincurist lingăul care acționa la nivel politic (autorități comuniste etc.), mai ales pentru a obține avantaje materiale sau o poziție autoritară (minimal sau moderat autoritară) în cadrul regimului. De la termenul „pupincurist" s-a ajuns chiar la un *ism*, la *pupincurism*, acesta definind tendința des întâlnită, în cadrul regimului comunist, de a parveni prin lingușeală, periere etc. Termenii s-au conservat și în postcomunismul românesc, fie pentru a fi acuzați oameni ai fostului regim (din diferite domenii) care

s-au adaptat cameleonic la postcomunism, fie pentru a defini o tendință oarecum generalizată la români, aceea de a se complăcea într-o obediență slugarnică, dar sârguincioasă de a-l linge, a-l linguși pe cel aflat într-o poziție ierarhică avantajoasă, de unde acesta (șeful, liderul) era proiectat ca dispunând de puteri aproape discreționare. Ciudat sau nu, dar verbul cel mai utilizat la noi, la români, pentru a însoți substantivul ori adjectivul (în funcție de context) *lingău* este *a se gudura*. Interesant este faptul că, prin acest verb, sensul de a linguși primește inclusiv o poziționare specială: întrucât cel care se gudură este, de obicei, câinele pe lângă un stăpân. Devine astfel evident că lingăul este, în această logică, un om-câine care se gudură pe lângă un om-om. Verbul „a se gudura" îl animalizează pe lingău, preschimbându-l într-un patruped. Am o singură rezervă la demonstrația mea: fiind comparat cu un câine, lingăul jignește de fapt rasa canină, câinele fiindu-i superior lingăului, cel puțin așa cred, într-o logică morală universală. Este limpede însă că poziția de patruped pe care și-o arondează lingăul ține de altă nuanță: el nu este un simplu om-câine, ci unul care schelălăie și se gudură lamentabil pe lângă omul-om.

În zilele noastre – căci textul de față face parte dintr-o încercare de radiografie a fiziologiei românilor –, lingăul este destul de vizibil în spațiul

public. Înrudit cu lingăul comunist, cel postcomunist nu mai are nici o reținere, nu se mai ferește: a-l linge pe cel puternic în dos sau pe obraz (sau a pupa, simbolic, mâinile stăpânului) poate fi un gest ritualic, un ceremonial acceptat. Televiziunile private, ziarele practică, și ele, această formă de gudurare pe lângă stăpân (investitorul, patronul): în acest sens, gudurarea și lingușeala sunt ridicate la rang de loialitate. Lucrul acesta pune pe gânduri, întrucât pervertește sensul unui termen atât de important cum este cel de loialitate. Lingăul este departe de a fi loial – el doar mimează loialitatea prin gudurare. Jalnic și, uneori, patetic, altădată insidios și pisălog, lingăul știe însă că șansa lui este să găsească o cale prin care să intre sub pielea stăpânului râvnit. Dar această ipostază îl înrudește, din păcate pentru el, cu o altă entitate blamabilă: căpușa.

Impostorul

O vietate a vremurilor românești actuale este impostorul: făptura cu pricina nu este moștenită neapărat din comunism, ea fiind o constantă a istoriei și politicii românești (chiar și a culturii române). Impostorul ca împărat despuiat, fără haine, este însă mai vizibil în postcomunism, mai ușor de detectat și de arătat cu degetul. Și aceasta tocmai fiindcă plăcerea (sau dependența) impostorului, oricare ar fi el, este să pozeze, să păstreze aparențele, să amăgească, să inducă în eroare.

Trebuie precizat că impostorul nu este neapărat limitat intelectual, nu este un handicapat mental: are atâta inteligență cât să cunoască rețelele și filiațiile prin care poate părea ceea ce nu este. Apoi are cu siguranță fler, căci știe unde și când să amăgească pentru a-și atinge scopurile. Nu se dă de gol, ci, de obicei, este dat în vileag. Căci, așa cum există impostori, există și dătători în vileag ai imposturii, din fericire pentru noi și pentru păstrarea unui relativ echilibru în cadrul naturii umane.

Caracterul impostorului este, desigur, infam, dar nu mai mult decât al lichelei sau lingăului. Ceea ce îl deosebește de ceilalți doi este dorința sa acută de a păstra aparențele. Impostorul știe că este gol pe dinăuntru și că ceea ce oferă publicului este o minciună și un simulacru. De aceea, își exersează inteligența pentru a emite strategii și tehnici de seducție asupra publicului. Întrucât impostorul depinde exclusiv de un public: doar fiindcă acesta există impostorul dezvoltă tactici de seducție, având chiar un program prin care induce în eroare cu un anumit ceremonial. Hotărât lucru, impostorul este un gangster caracterial și moral mai versat și mai rafinat (asezonat și fasonat) decât licheaua sau lingăul. Când este dat în vileag, el stârnește dezgust, dar nu la fel de mult ca licheaua și lingăul, poate fiindcă impostorul lezează oarecum actoricește realitatea, pe când ceilalți doi o lezează într-un mod grobian și gregar. În nici un caz nu aș vrea să se creadă că iau apărarea impostorului, departe de mine așa ceva. El are însă o alură mai puțin agresivă decât licheaua și lingăul, poate fiindcă, străduindu-se cu atâta râvnă să pară ceea ce nu este, ar putea fi bănuit destul de ușor, medical vorbind, de schizoidie. Licheaua și lingăul nu sunt suspecți de vreo formă de maladie psihică – însușirea lor dezgustătoare este delimitabilă în cadrul unei normalități umane blamabile și decepționante, dar

totuși „normalitate"; în timp ce în cazul impostorului intervine o dedublare nesănătoasă, ușor de diagnosticat în spațiul psihic. Totuși, există o situație în care se aseamănă cu licheaua: atunci când impostorul *se lichelizează* (firește, verbul nu există în limba română – l-am creat pe loc, pentru a descrie procesul de trecere dintr-o categorie în alta, chiar dacă ambele categorii sunt ignobile).

Ceea ce irită cel mai mult în cazul impostorului este gonflarea sa narcisiacă și grandomania; el încearcă să pervertească vidul dinăuntru și lipsa de profesionalism cu aere de erudiție și magnanimitate culturală (sau de altă natură, în funcție de specialitatea impostorului) care sunt jucate și trucate uneori cu destulă îndemânare. Vai, însă, de clipa decamuflării și a dării în vileag! Strivit în procesul demistificării la care este supus atunci când e descoperit, impostorul devine un deșeu. Iar deșeurile nu sunt, după cum bine se știe, întotdeauna reciclabile!

Furunculul

În fauna și flora României postcomuniste există încă un specimen demn de analizat: Furunculul sau omul-furuncul. Furunculul nu este foarte des întâlnit, nu e la fel de frecvent ca licheaua, lingăul sau impostorul. Dar există totuși, într-o măsură vizibilă și chiar parțial definitorie pentru postcomunismul românesc (ce-i drept, el a fost valabil și în timpul comunismului românesc, nefiind, prin urmare, o achiziție întru totul postcomunistă). Furunculul poate fi politician, mafiot, patron al unui club de fotbal, dar și specialist într-ale culturii, tânăr, matur ori bătrân. Care este primul lucru ce se poate observa la omul-furuncul? O ură viscerală și o agresivitate lingvistică păstrând încă aparența politeții, dar ascunzând frustrări, ranchiună și complexe malformatoare. Uneori furunculul urăște pur și simplu femeile frumoase și deștepte, alteori urăște bărbații parțial înrudiți cu el, ca agresivitate și patos inflamatoriu. Nu există o regulă exactă pentru omul-furuncul. Dar logica lui este limpede: să atace, să muște, să

spurce ofensator (chiar dacă vag-decent încă), să se facă vizibil și respectat prin cultura violenței, prin ura sa viscerală, de neînțeles.

Nu este greu de ghicit că Furunculul este poreclit astfel, la nivel de fiziologie morală umană, pentru că este plin cu puroi; iar în acest puroi nu neapărat aluvionar, ci adeseori bine dozat, cât să jignească, să maculeze, să lichideze cu oarecare ceremonial, se amestecă inclusiv fantasme: bărbații rivali (ca profesie, prestanță ori abilitate de spurcare) trebuie „castrați", iar femeile trebuie „lapidate" ori măcar simbolic „violate" lingvistic.

Furunculul nu este un individ care poate fi rezolvat prin stoarcerea sa de puroi ori prin metode chirurgicale. Și asta pentru că puroiul acela instrumentat astfel, fie chiar și în scopuri terapeutice, i-ar împroșca și pe „chirurgi", mânjindu-i. De aceea, soluția cea mai la îndemână este ca Furunculul să fie lăsat să piară pe limba lui, înecat în propriul său puroi, în propria-i mâzgă lingvistică.

Omul-furuncul este un individ întru totul căzut din paradis; s-ar putea crede că darea pe dinafară a puroiului l-ar elibera – dar nu este sigur nici măcar acest lucru, întrucât Furunculul are rezerve nesfârșite de ură și ranchiună. Are o profundă energie demolatoare și puseuri furioase

de lichidare a celuilalt. Felul în care își alege țintele nu este însă foarte limpede: acestea nu sunt neapărat aleatorii, ci întru câtva alese cu un scop care se lămurește pe parcurs – ca demonstrația punitiv-lichidatoare (dar care este vina țintelor alese rămâne o enigmă!) să aibă vizibilitate și impact. De aceea, Furunculul nu îi atacă pe cei considerați sus-puși ori mai-mari (din varii domenii), ci doar personalitățile de gradul al doilea, să spunem, care nu au notorietate sută la sută, ci doar cincizeci la sută. Femeile, de pildă, îi atrag atenția într-un sens aparte: de obicei, Furunculul este un bărbat amorf din punct de vedere fizic, fără strălucire, chiar inhibat corporal, de unde canalizarea urii sale ca o compensație a lipsei de atracție fizică (el este ori deșirat, fad și timid, ori destul de porcin și infatuat). Puroiul dinăuntrul lui e ca o mâncărime care nu-l lasă să doarmă, ci-l face mereu să se scarpine: nu suportă nici ca alții să îl scarpine și își simte moțul de puroi din creștet ca pe o excrescență care-l individualizează. Dar, cum talazurile de puroi cresc treptat înăuntrul său, galbene, scârboase, concentrice, devine clar de la un moment dat că Furunculul va trebui să crape. Ce va fi atunci vom vedea când se va întâmpla acest lucru.

Animalul

Există un specimen românesc mai greu de încadrat și numit: în lipsă de altceva, îi spun Animalul. Nesimțit, grobian, dar infatuat, Animalul poate fi mai cu seamă patron: al unui club de fotbal, al unui restaurant, al unui bar, șef de sindicat, dar și politician, guru improvizat al nației, fals „Mesia", limbarnic și agramat, histrion cu discurs de gangster narcisiac, autoadulatoriu etc. Animalul adoră să se dea în stambă, cum se spune în argou, să fie *one man show*: fiindcă Animalul nu există și nu funcționează decât sub reflectoarele mass-media ori pe stadioane. De aceea, Animalul există mai ales prin discurs, însoțit de o mimică specială, de gestică explozivă, de registrul onomatopeic. Pe scurt: Animalul este animal! Limba îi este scâlciată și încleiată, cuvintele lui sunt rămășițele între dinți ale unor foste cuvinte integre, sonoritatea sa este gâlgâitoare și vâscoasă, patetismul său este de crocodil și maimuță la un loc, mimetismul față de gangsterii din filmele americane este al unui papagal de mahala.

Degeaba are o vestimentație rasată, de la cele mai în vogă case de modă, fiindcă Animalul se revelează ca în povestea împăratului gol pușcă, închipuindu-se înfofolit și admirat. Animalul nu poate fi diminutivizat – el este animal sută la sută: grohăie, miaună, latră, cotcodăcește, măcăie, dar mai ales scoate mugete. Onomatopeele îi folosesc întru totul pentru exprimarea satisfacției ori a furiei, pentru defulare. Când grohăie, măcăie ori cotcodăcește, Animalul este fericit. Când latră ori scoate mugete, este în delir de persecuție. Narcisismul păstos nu îl împiedică pe Animal să sucombe din când în când unui complex de inferioritate, atunci când este scos din țâțâni. În acele clipe febrile, el devine brusc naționalist, umflat de ciorba *boborului* pe care ar râvni să-l păstorească. Mănâncă această ciorbă prea repede, iar stomacul său reacționează ca atare: Animalul flatulează și eructează, fiindcă și acestea sunt fapte de viață, pentru a demonstra că este cel potrivit, singurul, alesul, pentru țara sa.

Vaca blondă

Cum între jivinele de mai sus am portretizat mai cu seamă bărbați, era cazul să pun pe tapet și un anumit tip de femeie, tocmai pentru că fauna și flora postcomuniste ale României nu duc lipsă de ipostaze feminine blamabile: una dintre ele este *vaca blondă*. Aceasta nu este proastă neapărat, are o inteligență nativă, și nu este nici urâtă, fiind chiar destul de arătoasă: dar șarmul său fizic este fie unul grobian, plebeu, fie unul artificial. Vaca blondă este chiar blondă (sau măcar șatenă) la origine, dar își vopsește părul și mai blond, din motive de epatare și vogă. A fi blondă este la modă și este sexy. A fi blondă impune un standard de bărbat: soțul vacii blonde este, să spunem, parlamentar sau director de bancă, șef la sindicate ori patron a te miri ce, sau ceva de genul acesta. Iar ea, vaca blondă, este secretară-șefă (foarte șefă) sau purtătoare de cuvânt, directoare la poștă sau șefă la supermarket – și tot așa, promovată datorită ascensiunii sociale ori politice a soțului ei. De ce

vaca blondă este o jivină care repugnă în postcomunismul românesc? Pentru că, în ciuda înzestrării sale native, ea este, de obicei, o proastă fudulă. Banii și afacerile consortului ei îi garantează un minimum de succes în societate și un la fel de măcar minim respect, ce-i îngăduie să bată cu pumnul în masă aproape oricând și oricum. Mai mult chiar, datorită afacerilor consortului său și sponsorizărilor pe care acesta le-ar putea face în varii domenii, vaca blondă își permite să fie autoritară, abuzivă, îngâmfată, deși ea este ignorantă în lumea în care și-ar dori să strălucească. Bonomia ei este doar o aparență, în realitate fiind marcată de puseuri de mânie și incorigibil parvenitism. Ochii ei mici și aprinși sunt însemnați de grăsimea unui vid înconjurător în care se lăfăie o ignoranță durdulie. Nimic nu-i mai rău pe lumea aceasta decât prostul fudul, spunea Caragiale. Vaca blondă nu este cel mai blamabil specimen din postcomunismul românesc (nici vorbă de așa ceva), dar ea sare în ochi prin faptul că este perechea arhetipală a prostului fudul, adică proasta fudulă. Văcoșenia sa nu este una fizică (întrucât vaca blondă poate fi suplă și nu neapărat obeză), ci una iremediabil spirituală – mai exact, intelectuală.

Post-scriptum

Sper că s-a înțeles că nu am nimic împotriva blondelor. Nu despre blonde în general este vorba aici, ci despre o jivină destul de specială a postcomunismului românesc!

Partea a treia

ETICĂ ŞI MEMORIE

Industria securistă

Student la istorie pe vremea comunismului, apoi, în postcomunism, jurnalist, istoric la Institutul Român pentru Istorie Recentă, consilier prezidențial între 1999 și 2000, actualmente președinte al Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului, Marius Oprea a fost anchetat de Securitate pentru discuții anticomuniste cu prietenii săi, în ultima perioadă a ceaușismului. El nu face din acest început un caz de disidență, ci îl amintește ca o minimă justificare a preocupărilor sale. Două dintre cărțile lui Marius Oprea sunt axate contrapunctic pe chestiunea Securității: este vorba despre *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente, 1949-1989* (Editura Polirom, Iași, 2002) și *Moștenitorii Securității* (Editura Humanitas, București, 2004).

Marius Oprea a antologat și comentat câteva dintre documentele cele mai importante legate de crearea, structura și funcționarea organului de represiune în România comunistă, în *Banalitatea răului* vorbind în primul rând despre „ocupația sovieto-comunistă", care a fost determinantă

pentru naşterea Securităţii, instituţia de represiune din România fiind concepută ca „instrument al terorismului de stat" (p. 12) în virtutea dogmei dictaturii proletariatului.

> Analiza mecanismelor de administrare a actului de poliţie politică în regimul totalitar comunist din România arată că brutalitatea a fost ridicată la rang de politică de stat, în numele „luptei de clasă", şi a provocat un reflex de lungă durată, o „banalizare" a răului, întreţinută cu ajutorul aparatului poliţiei politice (p. 14).

Scopul era inculcarea şi menţinerea fricii în rândul populaţiei, intimidarea acesteia şi administrarea fricii în mod ramificat şi procentual. Securitatea a apelat la brutalitate fizică extremă în prima etapă a funcţionării sale (1948-1964), optând apoi, în a doua perioadă (1964-1989), pentru o formă insidioasă de persuasiune pavloviană, chiar dacă şi în această perioadă au mai existat destule cazuri de agresiune fizică asupra opozanţilor regimului comunist. Dacă în prima etapă au fost majoritari securiştii „lumpenproletari" – mercenari, unii analfabeţi, activând ca schingiuitori frenetici (p. 137) –, cea de-a doua etapă a fost dominată de securistul cu studii, care se dorea a fi un intelectual. Dar chiar şi în prima etapă, în anii 1952-1953, Gheorghiu-Dej şi conducătorii Securităţii au avansat ideea calificării, specializării şi ridicării nivelului intelectual

al angajaţilor organului de represiune; era o măsură menită să reducă numărul lumpenilor existenţi, obligaţi şi sfătuiţi să-şi completeze studiile; cursurile durau zece luni şi pregăteau în ştiinţe politice, limbi străine, instrucţie, transmisiuni, tehnică de luptă etc. Până în 1948, când a fost creată Securitatea şi investită cu puteri discreţionare, nu a existat un vid de teroare, întrucât a funcţionat, chiar dacă nu impecabil, o pre-Securitate, o Siguranţă reformată şi infiltrată de agenţi sovietici, comunişti români şi mercenari.

În momentul înfiinţării, structura Securităţii era destul de impresionantă – cuprindea zece direcţii cu ţintă clară, care monitorizau toată ţara din punct de vedere sociopolitic, după cum urmează: Informaţii, Contrasabotaj, Contraspionaj în închisori şi Poliţie, Contraspionaj în forţele armate, Anchete penale, Protecţia ministerelor, Cadre, Tehnică, Politica Partidului, Secţia Administrativă; pe lângă aceste direcţii principale funcţionau secţii secundare, specializate pe interceptare, filaj, supraveghere. Schema Securităţii cuprindea treisprezece direcţii regionale strategice; numărul ofiţerilor activi a fost iniţial de două-trei mii, dar acesta s-a dublat şi triplat în anii următori. Pentru a fi stimulaţi, securiştii aveau salarii uriaşe (cadrele de conducere primeau de cinci ori mai mulţi bani decât lucrătorii obişnuiţi) şi beneficiau de diferite tipuri

de cartele pentru produse. În timp, numărul direcțiilor a sporit atât la nivel structural, cât și regional. În 1949, adiacente Securității, se creează trupele de Securitate, care angrenau în structurile lor câteva zeci de mii de militari.

Din punctul de vedere al istoriei sale, în prima etapă a epocii Ceaușescu, în 1967 și 1968, Securitatea este parțial perturbată de atacul lui Nicolae Ceaușescu împotriva regimului Gheorghiu-Dej și a ministrului de Interne (funcționând din 1952) Alexandru Drăghici; primul era pe post de „tată" care trebuia ucis simbolic și ideologic, iar al doilea, pe post de „frate" rival. Pretextul îl constituie cazul Pătrășcanu, considerat a fi un abuz al regimului Gheorghiu-Dej: pe baza lui, Ceaușescu încearcă să-și construiască imaginea internă a unui lider reformator. În a doua fază a epocii Ceaușescu, Securitatea a fost modernizată, ea primind însă un șoc important la nivelul conducerii atunci când Ion Mihai Pacepa (adjunct al șefului Direcției de Informații Externe din Ministerul de Interne) a rămas în Occident în 1978, deconspirându-i structura și scopurile ca instituție de represiune. Din această cauză, Ceaușescu a reorganizat-o în forță într-o formă dură, amintind de anii '50, acordându-i un statut special, omnipotent. În ultima fază a perioadei Ceaușescu, numărul lucrătorilor din Securitate ajunsese la 15.000, aceștia folosindu-se de 137.000 de informatori

activi – ceea ce reprezenta o creștere spectaculoasă față de vremurile de început ale Securității, când instituția funcționa prin 3.000 de lucrători și 42.000 de informatori. În anii '70 a început să crească numărul colaboratorilor intelectuali, instituția Poliției politice renunțând la colaboratorii de origine rurală; tot în această perioadă, Securitatea a renunțat la recrutarea prin constrângere și șantaj, făcând apel, în schimb, la sentimentul patriotic, în pas cu naționalismul ceaușist. S-a apelat la trei tipuri de legături: informatorii clasici, colaboratorii (persoane de sprijin care nu practicau delațiunea, dar ajutau Securitatea) și rezidenții – în ale căror case se organizau întâlnirile dintre ofițerii de Securitate și delatori.

În cele ce urmează voi analiza (la nivel de mentalitate) strategiile și scopurile Securității, așa cum transpar ele – direct sau indirect – din discursurile capilor săi. Voi remarca, pentru început, că în toate documentele legate de activitatea Securității apar în mod tendențios câteva verbe dirijate împotriva „dușmanilor poporului": *a zdrobi, a reprima, a desființa, a demasca, a nimici, a lichida, a stârpi, a da de pământ* (ultimul utilizat cu sensul de a împușca). Ministrul Teohari Georgescu declara în 1949 că „Securitatea este organul care izbește" (*Banalitatea răului*, p. 74), dorind să prevină scăpările și lipsurile instituției pe care o conducea. „Se

va lovi fără milă", reia ideea același ministru la o conferință din 28 februarie 1950, „fiindcă noi, dacă avem legea, după cum am discutat astăzi, vom da lovituri" (*ibidem*, pp. 120, 131). Trei ani mai târziu, anchetat în procesul „deviaționiștilor de dreapta" și acuzat că nu a fost vigilent în ura sa de clasă, Teohari Georgescu declara că a condus

> un aparat la început tânăr, care a crescut, devenind astăzi un instrument puternic în mâna Partidului, plin de ură împotriva dușmanului, devotat Partidului, clasei muncitoare. Fără ură de clasă, nu aș fi putut munci la crearea unui astfel de aparat (*ibidem*, p. 256).

Frenezia bătăliei împotriva „dușmanilor poporului" este reluată contrapunctic la aceeași conferință continuată în zilele următoare de Gheorghe Pintilie, figură patibulară de securist carierist, asasinul lui Ștefan Foriș (fost lider al Partidului, rival al lui Gheorghiu-Dej):

> Să ne întărim, să putem da lovituri dușmanului cât mai puternice, poate întreit [...] Nu putem spune că s-a terminat lupta, dacă am vorbit că am dat puternice lovituri dușmanului, putem să spunem că abia începem acum să dăm lovituri mai puternice. Dușmanul abia acum este turbat [...] Partidul a hotărât să lovească cu toată puterea și trebuie lovit cu toată puterea (*ibidem*, pp. 133, 160).

Chiar și privind în interiorul Securității, Pintilie descoperă omniprezența inamicului, motiv pentru care propune un soi de harakiri sanificator:

> Avem o serie de slăbiciuni de care trebuie să ne debarasăm, trebuie să le scoatem cu fierul roșu din organismul nostru (*ibidem*, p. 133).

O altă parte a discursului lui Gheorghe Pintilie se centrează pe necesitatea aplicării agresiunii fizice asupra „dușmanului poporului", dar nu în mod sadic, fără discernământ, ci organizat: acesta trebuie lovit „cu toată ura", dar nu oricum, ci disciplinat. Din cauza aceasta, securiștii înșiși trebuie să fie niște purificați care se curăță mai întâi pe ei înșiși:

> Să scoatem tot ce este străin de organele noastre, organele noastre are sarcini mari, specifice, trebuie să luptăm și să scoatem tot ce este putregai (*ibidem*, p. 146).

Vigilența este văzută ca fiind igienică, deoarece îl face pe securist să se autoreeduce:

> Nu urmăresc să facem Securitate în Securitate dar [vorbesc] cu scopul de a ajuta pe tovarăși, de a scoate tot ce este putregai la noi (*ibidem*, p. 161).

Pe de o parte, Pintilie critică abuzul de arestări și anchete (ale unor oameni nevinovați), dar pe

de altă parte indică acțiunea necesară de încarcerare a „dușmanilor", fără de care Securitatea nu și-ar mai avea rostul:

> Partidul a hotărât să facem colonii de muncă, să spunem lagăre, colonii de muncă, detașamente de muncă, încă nu s-a găsit forma, rămâne de frământat, ca să dăm și politicește just și poate peste o săptămână-două noi o să avem lagăre, ori așa cum e fixat acum, colonii de muncă. Noi pe cineva trebuie să băgăm, n-o să fie goale! (*ibidem*, p. 148).

Cel mai emblematic și expresiv prin grotescul său, dar și prin logica interioară pe care Pintilie o caută și o găsește, este portretul informatorului, unealta securistului, o unealtă tăioasă (înrudită, după cum se va vedea, cu briciul ori strungul), dar vie, un om-unealtă:

> Fiecare meseriaș, fiecare doctor, orice om are o sculă și de scula lui se îngrijește, însă la Securitate care este scula noastră? Am spus că avem și noi o sculă. Dacă frizerul are brici, dacă strungarul are strung, am spus că ce avem noi sunt informatorii noștri, să știm cum să muncim, să vedem cu cine avem de-a face. Așa cum muncitorul are grijă de scula lui, așa avem și noi de informatori – și noi trebuie să avem grijă de scula noastră mult mai mult (*ibidem*, p. 134).

Grijuliu față de racolarea și prelucrarea informatorului, Pintilie intuiește că securistul fără informator ar fi lipsit de mâini și picioare, ar fi adică un handicapat. De aceea, el insistă pe rolul de „sculă" al informatorului, o „sculă vie":

> La frizer este sculă moartă, la strungar la fel, la noi este sculă vie, trebuie să-i dăm mai multă atenție (*ibidem*, p. 151).

În paranteză fie spus, dintre documentele inserate în *Banalitatea răului*, foarte interesante sunt textele teoretice provenite din Arhiva Securității, în legătură cu funcționarea acesteia. Recrutarea informatorilor, de pildă, este un text conceptual încă din 1948: să fi avut Securitatea strategi și teoreticieni români sau textul respectiv era o traducere a unui document similar al NKVD-ului? Ori să fi fost o moștenire conceptuală de la fosta Siguranță, instituție căreia comuniștii i-au schimbat doar denumirea, preluându-i destule caracteristici? În orice caz, în anii de după înființarea Securității, directivele legate de rețeaua de informatori și funcționarea acesteia vor fi tot mai precise și mai nuanțate. Cei care au întocmit aceste texte, precum și rapoartele ulterioare, insistau să fie exacți, „științifici", un fel de „hermeneuți" ai poliției secrete și politice din România comunistă. Căci textele acestea râvneau să fie și un fel de „table ale legii".

În sfârșit, un alt moment-cheie în discursul lui Gheorghe Pintilie este lauda Securității, văzută ca supragândire, ca intelect desăvârșit:

> Tot organul nostru este un creier curat, nu avem nici un os, nimic. Noi suntem *creier* și trebuie așa gândit (*ibidem*, p. 150).

În această formulă, elogiul intrinsec al securistului sugerează că acesta ar putea fi un fel de supraom („*nu avem nici un os*", s.m.). Finalul demonstrației se dorește a fi revelatoriu și autotriumfal: „Noi suntem creierul de sus până jos" (*ibidem*, p. 151); osul este, eventual, informatorul, chiar dacă Pintilie nu mai precizează acest lucru.

La aceeași conferință din februarie-martie 1950, maiorul Gheorghe Petrescu afirmă dorința de disciplină, ordine și transformare a sistemului concentraționar într-un fel de Tabel al lui Mendeleev, fiind criticat haosul arestărilor dezorganizate:

> Nici azi n-am reușit să punem în ordine cu ținerea arestaților pe țară, nu știm nici azi cine a fost arestat, cine a rămas nearestat, care este situația lor, datorită faptului că la început s-a lucrat anarhic (*ibidem*, p. 172).

Nu este vorba de o autocritică oarecare a capilor Securității, ci de realitatea concretă a faptului

că organul de represiune funcționa defectuos la nivel de autocontrol riguros. Mai departe intră în scenă generalul-maior Alexandru Nicolski, artizan, printre altele, în acei ani, al brutalei reeducări studențești de la Pitești. „Trebuie să facem mai bine și mai repede" (*ibidem*, p. 190), lansează acesta, adică represiunea să devină impetuoasă și să prindă viteză.

> Trebuie să ducem o acțiune ofensivă, nu să stăm cu mâinile încrucișate și să prevedem, fără greșeli, acolo unde va încerca să acționeze dușmanul. Și trebuie să lucrăm informativ, nu cu mâinile încrucișate (*ibidem*, p. 191).

Nicolski recunoaște și alte slăbiciuni ale Securității – de pildă, birocratismul –, dar încheie anunțând viabilitatea și vivacitatea organului de represiune, într-o formulare orgolioasă:

> A început să ne mănânce rugina birocratismului. Aparatul nostru nu poate fi mâncat, însă acesta este un aspect (*ibidem*, p. 191).

Securitatea nu poate fi „mâncată", iată aici o formulare exactă, întrucât organul de represiune era și râvnea să fie o instituție canibalică, ingurgitându-i pe ceilalți.

Cu același prilej ia cuvântul și un teoretician al Securității, colonelul Guțan, care proiectează în

dușmanii poporului un monstru multiform sau anamorfotic:

> Acesta este obiectivul nostru principal, general, pe acesta trebuie să-l urmărim. Lichidarea dușmanului sub toate formele și aspectele lui (*ibidem*, p. 198).

Ca retor ce se dorește a fi și inspirat, Guțan ține o pledoarie pentru discernământ și impetuozitate. Citatul care urmează este lung, dar ilustrează perfect tânjirea securiștilor de a discuta ori chiar de a polemiza cordial, de parcă organul care îi patrona ar fi fost o instituție spirituală:

> Țin să reamintesc tovarășilor, a intra în Securitate, a purta epoleți albaștri, a fi investit cu puteri de a urmări, a cerceta, de a trimite în judecată oameni, de a aresta, de a priva pe alții de libertate sunt lucruri extrem de importante. Cine ne încredințează acest drept? Clasa din care facem parte, Partidul nostru ni l-a dat, Guvernul. Pentru ce? Pentru ca acest drept să fie îndreptat împotriva dușmanului de clasă. Este un drept care cere multă gândire, adâncire. Este un drept pe care trebuie să știi să-l mânui cu multă abilitate. Este ca un ascuțiș, cu acest drept jucăm ca pe un vârf de ascuțiș [...]. Însă atunci când am judecat bine o situație, atunci ni se cere să mai avem și altă calitate, hotărâre în execuție, fără șovăială. Lovituri

> crâncene împotriva dușmanului pe care l-am precizat bine, fără milă, și să-l lovim așa ca să nu se mai ridice în viața lui (*ibidem*, p. 202).

Logica acestui discurs autoîntemeietor este aceea de a ajunge la originea și nașterea Securității: „Noi n-am venit singuri, pe noi ne-a trimis Partidul și când ne-a trimis ne-a verificat" (*ibidem*). Datorită acestei matrice, securistul trebuie să aibă un comportament exemplar, să nu fie imoral (afemeiat, alcoolic, corupt – tocmai fiindcă aceste vicii erau frecvent întâlnite în cadrul moravurilor securiste), ci meticulos, activ, pilduitor. „Moralistul" colonel Guțan insistă pe felul în care un securist trebuie să dobândească aceste calități. Între teorie și practică, diferența era însă categorică: securistul român a fost cel mai adesea dur, grobian, fără scrupule și mercenar.

> Practic, profilul ofițerului de Securitate, similar cu portretul cekistului sovietic descris de literatura proletcultistă [...] a fost alterat deseori de vicii și pasiuni lumești, de ambiție, infatuare și dispreț în raport cu celelalte cadre, pe măsura avansării în grad sau funcție. Astfel, cu toate sutele de mii de ore de ședințe și analize, Securitatea a luat chipul și asemănarea cadrelor ei, iar printre ofițeri și subofițeri prea puțini erau cei care îmbrăcaseră uniforma poliției politice doar din convingerea nestrămutată a unei cauze juste (*ibidem*, p. 199).

*

În *Moștenitorii Securității*, Marius Oprea este un justițiar impetuos și tenace (dotat însă și cu umor), interesat de destinul securiștilor, activiștilor fostului PCR și informatorilor aruncați în malaxorul postcomunismului românesc. El realizează un portret antropologic al securistului: și asupra acestuia s-a aplicat în comunism strategia de inculcare și implementare a *omului nou*, prin asfixiere și bombardare politico-ideologică; un al doilea element a fost cultivarea în securiști a unei loialități pavloviene, mecanice, față de regimul comunist; în al treilea rând, securistul generic a fost marcat psihologic de posibilitatea de a deveni el însuși un hăituit în teritoriul fricii care domina în sistemul comunist: securistul era consacrat ca instaurator al terorii, dar putea să devină, dacă greșea, și o victimă (deși acest lucru s-a întâmplat foarte rar, de obicei securistul reprofilându-se și adaptându-se din mers după stăpânii săi). A patra componentă deloc de neglijat era mercenariatul său catalizat de avantajele financiare ale slujbei asumate. Ascensiunea ori decăderea securiștilor depindea și de dinamica internă a structurii funcționale a Securității, dar mai ales de lupta pentru putere din diversele etape ale comunismului românesc. Marius Oprea constată că *omul nou* nu a prins rădăcini în securistul generic:

acesta a mimat a fi *om nou* (din parvenitism și instinct de conservare); pragmatic, securistul generic era lipsit de scrupule și, deci, adaptabil inclusiv într-un alt sistem politic decât comunismul. Tranziția românească a dovedit cu prisosință acest lucru.

În decembrie 1989, după fuga lui Ceaușescu, mulți dintre securiști au fost alarmați inițial, așteptându-se la represalii; dar începutul anului 1990 i-a înseninat pe deplin, indicându-le care va fi noua lor ocupație: echipa lui Ion Iliescu și Frontul Salvării Naționale aveau nevoie de fosta Securitate pentru a contracara acțiunea partidelor istorice și doleanțele anticomuniste ale societății civile. Singurii antrenați să facă față acestei situații erau securiștii; sau, cum spune autorul *Moștenitorilor Securității*, „dilema profesională a securiștilor față cu democrația a fost de scurtă durată". Marius Oprea este decis să spulbere orice îndoială în privința Securității: nu a existat niciodată o Securitate *bună*, care să fi compensat *underground* Securitatea *rea*; Securitatea a fost întotdeauna și exclusiv un instrument de teroare și supraveghere punitivă a populației, fiind aservită complet dictaturii comuniste. Mitul unei posibile Securități *bune* (sau *patriotice*) a fost confecționat chiar de Securitate. Nu presupusa (falsa) Securitate *bună* a fost vărsată în Serviciul Român de Informații, ci Securitatea propriu-zisă, corp logistic (și nu numai)

al fostei poliții secrete a regimului comunist. Dacă în prima sa etapă (perioada Dej) Securitatea practicase terorismul de stat, în a doua etapă (perioada Ceaușescu) se specializase pe „gestionarea fricii". Cum avea să se comporte respectiva instituție în postcomunismul românesc?

La 22 decembrie 1989, Securitatea avea 15.312 angajați (inclusiv civili); trupele de Securitate cuprindeau 23.370 de membri; iar numărul informatorilor era de 400.000. Demonstrația lui Marius Oprea mizează pe ideea că tranziția și presupusa democrație au cosmetizat Securitatea, dar fără a-i schimba metodele și strategia. S-a schimbat doar agenda de lucru. De aceea, un segment central al cărții lui Marius Oprea îl reprezintă prezentarea detaliată a reciclării, în postcomunism, a celor mai importanți ofițeri din fosta Securitate, din varii Direcții și Unități. Lista este lungă (aducând pe alocuri cu un roman de capă și spadă) și poate fi parcursă ca un fel de dicționar „profesional". Concluzia fatală este aceea că majoritatea ofițerilor de rang înalt din Securitate au intrat în structurile politico-administrative ale României postcomuniste sau au devenit oameni de afaceri. Fosta Securitate funcționează actualmente recondiționată facial, dar structura ei a rămas una de tip mafiotic, nociv. Printre altele, Securitatea s-a privatizat: pulverizarea membrilor ei nu a însemnat dispariția structurii de bază, ci elasticizarea acestei

structuri cu picioare lungi de păianjen – sau caracatiță.

Marius Oprea accentuează rolul lui Ion Iliescu de coagulator al Securității reprofilate în postcomunism: Serviciul Dezinformare a lucrat meticulos în 1990 în folosul FSN și al lui Ion Iliescu. Reactivați, foștii securiști au înțeles că nu mai erau nevoiți să se căiască: mercenariatul și cameleonismul care le erau specifice le-au permis nu doar supraviețuirea, ci chiar înregimentarea în noua putere postcomunistă. Astfel, casele conspirative ale fostei Securități au început să fie refolosite încă din ianuarie 1990. „Actorul-guerillero" Gelu Voican-Voiculescu s-a implicat și el în regruparea fostei Securități, considerând că membrii acesteia sunt performanți. Marius Oprea pedalează pe ideea că Securitatea a fost nu doar machiată și coafată în 1990, ci de-a dreptul clonată, noua Putere apelând la serviciile sale mai întâi neoficial, apoi oficial, prin înființarea la 24 martie 1990 a SRI (iar înainte de SRI, prin înființarea la 1 februarie 1990 a Direcției de pază a obiectivelor de interes politic, alcătuită din fosta unitate de elită din cadrul Securității Municipiului București).

Care au fost principalele acțiuni ale fostei Securități regrupate în 1990? Mai întâi, macularea Opoziției prin dezinformări ritualice (de pildă, fabricarea unor manifeste legionare puse

în cârca PNŢCD şi PNL), catalizarea şi instrumentarea înfruntărilor sângeroase de la Târgu-Mureş (din martie 1990), ziua de 13 iunie (confecţionată ca „rebeliune legionară") şi mineriada aferentă. Anul 1991 este memorabil, apoi, datorită scandalului Berevoieşti, SRI procedând intenţionat la distrugerea programatică a arhivelor fostei Securităţi, respectiv a 7 tone de documente secrete.

Foarte adecvată este clasificarea moştenitorilor Securităţii, aşa cum o face Marius Oprea, în trei categorii: 1) securiştii care din 1990 au devenit politicieni ori oameni de afaceri; 2) carieriştii care au devenit şefi ai unor puternice structuri de informaţii; 3) „pensionarii" sau „fraierii" care s-au retras din activitatea informativă, au decăzut din structurile securiste ori s-au reprofilat pe activităţi cotidiene mărunte.

O altă funcţie a foştilor securişti în postcomunism a fost devalizarea sistemului bancar din România. O amplă grupare de securişti şi-a găsit matca în Gelsor (firma de afaceri mobiliare a lui Sorin Ovidiu Vântu), în cadrul căreia s-au utilizat mijloace de spionaj economic, după cum precizează Marius Oprea. Securiştii de aici s-au ocupat de culegerea de informaţii pentru şantajarea, compromiterea, racolarea sau influenţarea unor oameni politici ori lideri economici şi financiari. Unităţile specializate odinioară în comerţ

exterior nu au şomat nici ele, ci s-au implicat în exporturi oneroase şi contrabandă (este prezentat în detaliu cazul CRESCENT) ori au dat naştere chiar şi unui partid: PUR! Atentatele din 11 septembrie 2001 au constituit pentru regimul Iliescu din perioada 2000-2004 un pretext pentru a reactiva un nou val de foşti securişti, prezentaţi ca strategi în lupta împotriva terorismului!

Concluzia lui Marius Oprea este aceea că Securitatea constituie astăzi a cincea putere în România postcomunistă: cam 10.000 de indivizi (foşti securişti şi oamenii lor de legătură) controlează ţara în diverse moduri: politic, economic, financiar. *Moştenitorii Securităţii* este o carte terifiantă, pentru că seamănă cu un thriller: atât doar că nimic nu este inventat, iar lucrul acesta dă fiori.

În România comunistă nu a existat doar industria siderurgică ori minieră (pe lângă multe altele), ci şi industria securistă, a cărei putere de reverberare s-a extins şi în postcomunism. Povestea acestei industrii securiste o sintetizează Marius Oprea în cartea sa, cu inteligenţă, curaj nebun şi pertinenţă.

Zbor deasupra unui cuib de cuci (varianta românească)

Vasile Paraschiv este unul dintre cei patru disidenți de marcă ai României ceaușiste, alături de Paul Goma, Doina Cornea și Radu Filipescu. Fiind unul dintre inițiatorii unui sindicat muncitoresc independent de cel manipulat și creat de PCR, Vasile Paraschiv a fost arestat și torturat de Securitate, adeseori fiind internat și în spitale psihiatrice. Protestând constant împotriva nerespectării drepturilor omului în România, ploieșteanul Vasile Paraschiv a devenit extrem de iritant pentru regimul comunist care, cu toate eforturile sale, nu a izbutit să-l reeduce. Curajul și obstinația, ambele ieșite din comun, au făcut, poate, ca inclusiv pentru cei care îl admirau (în secret sau fățiș) Vasile Paraschiv să pară un „nebun". Dar „nebunia" sa, dacă a fost vreuna, a constat doar în impetuozitatea cu care s-a opus regimului comunist (deși el însuși fusese cândva membru de partid), constatând găunoșenia și injustiția funciară a respectivului regim, din interior. Nu i-a fost dat

lui Vasile Paraschiv să devină un Lech Wałęsa român, dar nici nu este nevoie să-l gândim pe viteazul ploieștean în asemenea parametri. Întrucât nu ideea de posibil lider sindical anticomunist este cea care trebuie să atragă atenția în cazul lui Vasile Paraschiv, ci, așa cum spuneam, puterea lui de a da o bătălie decisivă, individuală, personalizată, pentru libertate, de a avea curaj și de a merge până la capăt, indiferent de umilințe și maltratări, de șantaj și indiferent de riscul de a fi singur într-o lume robotizată și înfrigurată de temeri și reacții pavloviene. Deși a fost exemplar, Vasile Paraschiv refuză sintagma de *erou*, dintr-o modestie ce-i este caracteristică. Simplitatea și onestitatea alcătuiesc natura sa primordială. Iar ele sunt autentice și înfioară.

Lupta mea pentru sindicate libere în România (ediție îngrijită, studiu, note și selecția documentelor de Oana Ionel și Dragoș Marcu, postfață de Marius Oprea, Editura Polirom, Iași, 2005) este subintitulată, oarecum abuziv, *Terorismul politic organizat de statul comunist*: astăzi termenul *terorism* este limpede ancorat ca sens; Vasile Paraschiv îi acordă însă un sens al său, intransigent, personal, legat strict de regimul comunist; de menționat – cartea a fost realizată în cadrul programului de cercetare a CNSAS! Lucrarea este realizată ca un puzzle, incluzând: memoriile lui Vasile Paraschiv (care sunt esențiale, pentru că alcătuiesc un testimoniu), documentele

prin care protesta oficial la adresa regimului ceaușist, lista de nume a ofițerilor de Securitate și de Miliție, dar și a medicilor psihiatri care l-au maltratat direct sau indirect pe Vasile Paraschiv, testamentul politic al acestuia și un masiv dosar alcătuit din documente obținute prin CNSAS (rapoarte și note informative ale Securității, adrese ale Procuraturii RSR, înregistrări de convorbiri, procese-verbale etc.).

Secțiunea cea mai interesantă a cărții, din punct de vedere istoric și informațional, este cea legată de reeducarea practicată de autorități, pe disidenți și opozanți, în spitalele psihiatrice: în acest sens, Vasile Paraschiv a fost internat la Urlați, apoi la Voila (Câmpina, județul Prahova) și Săpoca (județul Buzău), printre bolnavi cronici, incurabili, fiind tratat abuziv inclusiv farmaceutic. Imaginea cea mai impresionantă din memoriile sale este aceea a spitalului de la Săpoca, „iadul pe pământ", cum îl numește Vasile Paraschiv: făpturi umane dezarticulate, murdare, rănite, trăind în comun aproape în stare de nuditate, jelind sau, dimpotrivă, practicând pasul de defilare în chip autist, fiind biciuite atunci când erau dezorientate în chip animalic, alcătuind o „lume profund îndurerată și dezordonată care forfotea tot timpul fără rost – era o atmosferă de haos, un calvar". Inclusiv spectatorului încă nealienat nu îi rămâne decât să stea ghemuit, cu genunchii

strânși la piept, și să contemple frisonat acel spectacol al deznădejdii umane.

La fel de importante, ca mărturie documentară pentru sistemul de represiune din ultima etapă a ceaușismului, sunt cele trei răpiri la care a fost supus Vasile Paraschiv de către Securitate: în 1979, când este dus în pădure și bătut; în 1987, când este sechestrat și torturat într-o cabană, la munte, vreme de patru zile (în urma presiunilor, securiștii-torționari îi smulg declarații și angajamente de loialitate față de Securitate și PCR – dar acestea nu vor fi materializate și respectate niciodată, dimpotrivă); în 1989, când este sechestrat din nou într-o cabană și schingiuit vreme de șapte zile, chiar iradiat, tocmai pentru că nu respectase pactul din 1987 (din nou, i se smulge, prin presiuni, un alt angajament, dar nici acesta nu va fi respectat). Comandourile de securiști care de trei ori îl răpesc, umilesc și torturează sunt percepute ca grupuri teroriste: și așa se explică mai clar subtitlul cărții – *Terorismul politic organizat de statul comunist*.

Nu este greu de ghicit că Vasile Paraschiv este văzut de către membrii aparatului de represiune ca „dușman al poporului", drept care metodele de intimidare și tortură sunt pe măsură: așa se explică, de pildă, de ce, în 1987, este confecționată de către Securitate inclusiv o sosie a disidentului, sosie care urma să fie internată

într-un spital psihiatric, în timp ce adevăratul Vasile Paraschiv ar fi putut fi, la o adică, lichidat de Securitate. Vasile Paraschiv nu se sfieşte să descrie pe îndelete supliciile la care a fost supus. Şi este bine că procedează astfel, întrucât românii tocmai de o memorie concretă au nevoie, de o mărturie palpabilă; de sânge şi răni pe care să le atingă, astfel încât să creadă, asemenea lui Toma Necredinciosul. Iată o mostră în acest sens:

> Am fost lovit cu pumnii în faţă, în stomac şi în ficat, cu săculeţii de nisip în cap şi cu bastonul de cauciuc la tălpi, până când îmi pierdeam cunoştinţa şi cădeam în nesimţire pe bancă, apoi aruncau o găleată cu apă rece peste mine şi mă lăsau aşa până seara sau dimineaţa, când supliciul începea din nou – şi tot aşa, de două ori pe zi, seara şi dimineaţa, şapte zile şi şapte nopţi, fără apă şi fără mâncare.

Aceste schingiuiri aveau loc în martie 1989; iar în decembrie 1989 au fost aplicate împotriva protestatarilor ieşiţi în stradă pentru a manifesta împotriva comunismului şi a regimului Ceauşescu.

Linşarea intelectualilor

Cazul Nicolae Mărgineanu

În anul 2005 s-au împlinit o sută de ani de la naşterea celebrului profesor de psihologie Nicolae Mărgineanu (dintre lucrările sale de anvergură, amintesc doar *Psihologia persoanei*, *Condiţia umană*, *Psihologia adâncurilor sau înălţimilor*), însă evenimentul nu a fost aniversat în nici un fel în cadrul Facultăţii de Psihologie din Cluj, unde profesorul a format mii de studenţi şi a creat o tradiţie. Nici un text aniversar nu a apărut la ceasul sărbătorii, nici mai devreme ori mai târziu. În schimb, în 2006, o parte a colectivului de la Facultatea de Psihologie din Cluj l-a sărbătorit, într-un volum publicat sub egida Academiei Române, pe Alexandru Roşca (tot psiholog), cunoscut opiniei publice şi mediului academic din România din dosarul de urmărire al lui Lucian Blaga, pe care l-a turnat cu aplomb, dar şi din delaţiunile practicate asupra profesorului Mărgineanu. Ciudată şi injustă ţară, în care victimele sunt uitate, iar delatorii – omagiaţi!

Poate însă că sărbătorirea adevărată, mult mai adâncă a profesorului Mărgineanu este realizată atipic, dar spectaculos, de volumul *Nicolae Mărgineanu. Un psiholog în temnițele comuniste. Documente preluate din arhiva CNSAS*, ediție îngrijită de Cristina Anisescu (consilier superior al Direcției Cercetare din cadrul CNSAS), prefață de Adrian Neculau, Iași, Editura Polirom, 2006. Volumul masiv (de aproape 500 de pagini) cuprinde nu doar documente revelatorii din perioada antonesciană și mai ales din cea comunistă, ci și o monografie sintetizată a întregii familii Mărgineanu, cu toți cei persecutați sau uciși de Securitate (vezi, de pildă, cazul lui Petre Mărgineanu, fratele profesorului). Trăitor timp de 16 ani de detenție în comunism, Nicolae Mărgineanu a depus mărturie despre Gulagul românesc în *Amfiteatre și închisori* (carte de sertar, publicată postum, în 1991) și în volumul mult mai amplu *Mărturii asupra unui veac zbuciumat* (2002). Cunoscând direct tortura și umilințele practicate în temnițele comuniste, psihologul Nicolae Mărgineanu (anchetat dur și maltratat pentru a fi fost, în ficțiunea croită de Securitate, „agent al serviciului american de spionaj", întrucât fusese bursier al Fundației Rockefeller, și condamnat în așa-numitul lot al Marii Finanțe) a dat probabil cea mai fină analiză tehnică de această natură asupra bestialității din detenție, dar și asupra strategiilor de

rezistență manifestate de către victime. Deși mărturia sa este una despre infern, acesta a putut fi depășit prin variate și nuanțate soluții de supraviețuire morală și intelectuală. De aici prestanța și exemplaritatea testimoniului prilejuit de autor.

Procesul Marii Finanțe (dintre cei judecați au făcut parte, alături de profesorul Mărgineanu, următorii: Alexandru Popp, Max Auschnitt, Ioan Bujoiu, George Bontilă, Alexandru Balș, Horia Măcellariu, George Manu, Nicolae Petrașcu, Eugen Teodorescu, Dimitrie Gheorghiu, Nistor Chioreanu) a avut parte de o mediatizare specială, în care retorica presei comuniste, axată pe înfierare, miza pe tehnica bestializării adversarilor politici înfățișați ca „șerpi", „ploșnițe", „hiene" ori pe aceea a infracționalității confecționate: sabotori, trădători, jefuitori, complotiști, spioni, bandiți; dar s-a mizat și pe registrul subuman, cei incriminați fiind catalogați drept lachei și slugoi (ai imperialismului), epave, pleavă, putregai. Această mediatizare a fost îngroșată ritualic de telegramele așa-zișilor oameni ai muncii și de moțiunile prin care aceștia manifestau un sadism lingvistic legat de pedepsirea presupușilor vinovați. Iată o mostră incredibilă și terifiantă, înfierarea defulatorie cu pricina aparținând muncitorilor și tehnicienilor de la mina Teliuc, care, la 3 noiembrie 1948, clamau de la Tribunalul Militar ca arestații și judecații din lotul Marii Finanțe să fie schingiuiți până

la moarte. Unul dintre semnatari (Nandra Andron) cere ca judecații să fie trași pe roată. Un altul, Vitez Samoilă, cere să li se scoată ochii și să li se smulgă unghiile. Un al treilea, Ilca Petru, reclamă și el schingiuirea până la moarte. Iar un al patrulea, Macra Iosif, cere imperios spânzurarea celor judecați (vezi ACNSAS, fond Penal, dosar 335, vol. 5, f. 60). Ce este de notat? Că linșarea mediatică propagată de ziarele comuniste era pigmentată strategic cu astfel de telegrame ale unor presupuși oameni ai muncii (fie ei reali ori confecționați de Securitate) și că procedeul viza mai întâi uciderea în efigie a celor arestați, apoi umilirea și maltratarea lor *de facto* în timpul anchetei, dar și după, în detenție. Imaginarul celor care emiteau respectivele telegrame și moțiuni era, cât se poate de limpede, unul bolnav. Moartea pur și simplu a „dușmanilor poporului" nu era satisfăcătoare: înainte de toate, aceștia trebuiau să fie umiliți, înfricați și distruși psihic. Nu știu dacă Nandra Andron, Vitez Samoilă, Ilca Petru ori Macra Iosif mai trăiesc (probabil că nu), dar în cazul în care chiar au fost persoane reale, în carne și oase, ei au servit din plin patologia Securității, al cărei principal scop era linșarea ritualică a victimelor sale.

Cartea-document îngrijită de Cristina Anisescu este foarte bogată în transcrierea de note informative, rapoarte, interogatorii, declarații,

procese-verbale, extrase, mandate, radiograme, fiind înrudită cât se poate de vizibil și asumat cu *Ultima carte. Text integral al declarațiilor la anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în Arhivele SRI* (introducere și anexă de Sanda Golopenția, Editura Enciclopedică, București, 2001). De altfel, Daniela Țăranu-Mărgineanu, fiica profesorului, a secondat-o constant cu sfaturi și detalii biografice pe îngrijitoarea ediției la selectarea și comentarea documentelor din arhiva CNSAS.

Foarte minuțios reiese din această carte și felul în care lucra Securitatea pentru a-și supraveghea victimele, după tehnica păianjenului învăluitor. Atât înainte de arestare, cât și după eliberarea din închisoare, profesorul Mărgineanu este filat cu ceremonial, cu mizã clară, supraveghetorii (securiști și informatori) având misiuni exacte și... termene de materializare (ca în fabrici și uzine). De pildă, în 1965, planul de muncă al Securității (da, exact așa se numea procesul de monitorizare securistică!), concretizat asupra psihologului proaspăt ieșit din Gulag, suna cam așa: 1) dirijarea agentului X de a-l determina pe profesorul Mărgineanu să obțină cărți de specialitate, însă doar cu aprobarea Academiei (termen: 30.IX.1965); 2) agenții Y și Z să îl influențeze „să-și dea seama de valoarea contribuției lui la obținerea unor realizări pentru țara noastră", să i se stimuleze sentimentul patriotic

pentru a putea fi atras cândva să colaboreze cu organele statului comunist, datorită fostelor sale relații cu Statele Unite ale Americii (termen: 30.XII.1965); 3) activarea unor surse deja existente ori infiltrarea altora noi din apropierea profesională a lui N. Mărgineanu, astfel încât acesta să fie filat constant și în detaliu (termen: 5.X.1965); 4) filarea fiului profesorului Mărgineanu (actualul regizor N. Mărgineanu), pentru a fi cuantificate comportarea și concepția politică a acestuia (termen: 30.X.1965); 5) filarea soției profesorului (Eufrosina Arvanitis) printr-o agentă stabilă (termen: 1.XII.1965) ș.a.m.d.

Nu doar în contextul *Dosariadei* care se petrece astăzi în România, ci și într-un cadru mai larg, acela al istoriei recente, cartea-document axată pe arhiva CNSAS privitoare la profesorul Nicolae Mărgineanu este remarcabilă și explică pe îndelete mecanismele fizice și psihice ale aparatului de represiune din România comunistă, așa cum funcționau ele: ca terorism intern, planificat de stat.

Post-scriptum

În 1998, după 8 ani de memorii ale familiei cerând reabilitarea profesorului Mărgineanu, Curtea Supremă de Justiție, prin recurs în anulare, a

casat sentința 1894 din 2 noiembrie 1948 a Tribunalului Militar București, achitându-i pe Nicolae Mărgineanu și pe restul inculpaților din lotul Marii Finanțe, pentru toate infracțiunile de care au fost acuzați.

Cuvântul care ucide

Criza şi deteriorarea limbajului, pe tot parcursul secolului XX şi la începutul secolului XXI, sunt legate, în mod evident, de violenţele politice şi cotidiene, multe dintre acestea marcate de „animalizarea conflictului interuman" (după cum afirmă Alain Brossat în *Le corps de l'ennemi. Hyperviolence et démocratie*, La Fabrique, Paris, 1998), de o bătălie aproape feroce între carnasierii umani. Indivizii nu mai percep în opozanţii lor nişte adversari, ci nişte duşmani, de unde practica bestializării lingvistice a presupusului inamic. Se pare că imageria animală este cea care satisface cel mai puternic necesităţile de punitie lingvistică ale indivizilor. Registrul-bestiariu are ca principal scop umilirea şi ridiculizarea opozantului, care este portretizat, în societatea contemporană, mai puţin ca un monstru şi mai mult ca un animal abject, repugnant. Nimeni nu prea mai vorbeşte astăzi despre dragoni, balauri sau Scyla şi Charibda, ci despre păduchi şi viermi umani care se cuvine a fi distruşi. Zoopolitica, pe care au observat-o foarte mulţi

analişti ai fenomenului, are acest scop. Există în discursul violent al omului modern şi chiar postmodern o „logică zoologică" pe care Alain Brossat o explică a fi moştenită din structura războaielor din vechime, în care *celălalt*, adversarul, era perceput ca o pradă, ca un vânat, ca o bestie care trebuia eliminată. Pe lângă procesul de zoologizare, un alt fenomen de violenţă lingvistică se manifestă prin încercarea de *canibalizare* a adversarului, a celuilalt: fiind stigmatizat lingvistic, acesta este, de fapt, ucis în efigie, spre a putea fi devorat de agresorul său.

Ca să luăm două exemple specifice pentru totalitarismele secolului XX, canibalizarea şi bestializarea lingvistică a *celuilalt* (diferitului) puteau fi făcute matematic, pretins ştiinţific, rece (naziştii) sau, dimpotrivă, pasional şi ardent (comuniştii). Dar există şi altfel de exemple, care nu ţin neapărat de politică. Unele dintre cele mai dure discursuri din partea unor făpturi umane apar, de pildă, în epopeea homerică *Iliada*: războinicii cuprinşi de furie oarbă ţin nişte discursuri vitriolante şi ucigătoare în efigie la adresa adversarilor lor, dar nu numai la adresa acestora (logica fiind una belică). Desigur, între discursul inflamat al lui Ahile, de pildă, şi discursul procurorului sovietic Vîşinski, marele acuzator la procesele înscenate de Stalin (care îşi numea victimele „vipere lubrice"), diferenţa este una de context,

stil, convenție și literaritate: Ahile este personaj de epopee, Vîșinski este un individ abominabil în carne și oase, un om nou, produs tipic al regimului comunist. Aceeași diferențiere este valabilă și între carnagiul exagerat comis de Ulise asupra peților insolenți ai Penelopei și uriașele gropi comune rămase moștenire de la Gulaguri și Holocaust. „Teratologizarea istoriei" mai cu seamă în secolul XX, observă Alain Brossat, introduce însă și un alt element: teatralitatea, terfelirea ritualizată și ritualică prin cuvinte. De remarcat – și destui analiști ai fenomenului au observat acest fapt – că vocabularul agresiv și grotesc variază în funcție de țări și arii geografice, în funcție de cultură (politică), istorie și multe alte componente. Există diferite strategii și tactici lingvistice violente, omul modern (și mai cu seamă omul politic) manifestând o „tensiune dramaturgică" în discursul puterii (Christian Le Bart, *Le discours politique*, PUF, Paris, 1998; Jean Franklin, *Le discours du pouvoir*, UGE, Paris, 1975), prin care vrea să îi domine pe ceilalți, inclusiv într-o manieră agresiv-vulgară pe care, nu rareori, se ambiționează să o instituționalizeze.

Dacă animalele manifestă mai multe tipuri explicabile de agresivitate – și anume: agresivitatea prădătoare, competitivă, intermasculină (interfeminină) și defensivă –, omul manifestă mai cu seamă agresivitatea prădătoare (există, firește, și toate celelalte tipuri, dar aceasta este cea mai

vizibilă). Analiștii au pus însă punctul pe i printr-o observație absolută: spre deosebire de animale, omul agresează folosindu-se *și* de cuvinte, putând prin intermediul acestora chiar să ucidă în efigie, să manipuleze etc. Pentru că *homo sapiens* este un *homo loquens*, un „om de cuvinte" (Claude Hagège, *L'homme de paroles*, Fayard, Paris, 1985), fie că este vorba de *scriptofili* (cei care preferă cuvântul scris) sau de *verbofili* (cei care preferă oralitatea). În cazul verbofililor, violența limbajului poate avea un impact mai mare asupra publicului, datorită sonorității colerice; în cazul scriptofililor, impactul se realizează mai degrabă la nivel cognitiv, cerebral. Claude Hagège vorbește pe bună dreptate despre importanța *fonosimbolismului* limbii: este vorba despre sunete agresive care incită, despre litere sau cuvinte ascuțite și tăioase etc. Din punctul de vedere al fonosimbolismului limbii ar fi interesant de făcut o analiză a discursurilor lui Hitler sau, mai recent, ale lui Jirinovsky ori C.V. Tudor, să spunem (astăzi, ultimii doi sunt mai silențioși, dar debutul lor în politică a fost foarte... sonor!).

Jean-Jacques Lecercle (*La violence du langage*, PUF, Paris, 1996) a observat cu pertinență și profunzime că există două tipuri de violență la nivelul limbajului: „o violență literală pe care limbajul o exercită asupra corpului și în corp" și o „violență imaterială a intervențiilor lingvistice asupra

stării lucrurilor". În cazul unei insulte, de pildă, contează atât sensul propriu-zis pe care îl are termenul defăimător, cât și gestul care însoțește respectivul cuvânt sau timbrul vocii. Cum limba este un „corp de sunete", orice țipăt, strigăt, răstire aduce un spor de violență pe lângă sensul propriu-zis al cuvintelor. Atunci când avem de-a face cu termeni deja agresivi, violența sonoră este un fel de megafon care amplifică violența de sens. Acest lucru are loc și întrucât „limba nu este un instrument neutru, ci un ansamblu de cuvinte adânc investite cu dorință, ură, iubire și culpabilitate" (Jean-Jacques Lecercle). Un caz tipic îl reprezintă discursurile urlate ale lui Adolf Hitler, calificate ca alcătuind un limbaj ucigaș: întrucât cuvintele lui Hitler erau considerate a fi literă de lege, luate ca atare și aplicate mecanic, ele chiar ucideau (cel puțin aceasta este interpretarea lui Jean-Pierre Faye, *Le langage meurtrier*, Hermann, Paris, 1996). Exercitând un hipnotism auditiv asupra mulțimilor pe care le incita la violență, Hitler își pigmenta discursurile cu tot soiul de ingrediente atâtătoare pentru urechile publicului său: pe de o parte, mulțimile erau „violate" sonor, iar pe de altă parte, ele însele acceptau „violul" respectiv, pe care îl percepeau mai degrabă ca pe o formă de comuniune cu liderul lor decât ca pe o agresare din partea acestuia. Ar fi interesant însă ca analize fonolingvistice să fie făcute și pe alte figuri de

dictatori de altă coloratură politică, precum Lenin, Stalin, Gheorghiu-Dej, Ceaușescu, Mao Zedong, Fidel Castro (și mulți alții – de pildă, Ana Pauker), pentru că forme de „viol lingvistic" asupra mulțimilor există și în aceste cazuri. Sau, în cazul postcomunismului românesc, ar fi incitant de făcut analiza acestui tip de „viol lingvistic" pe strigarea antiintelectuală comisă în iunie 1990 de către mineri și de către „detașamentele muncitorești", la București, care suna astfel: „Noi muncim, nu gândim!". A fost strigarea minerilor-invadatori în capitala României o formă de limbaj ucigaș sau doar o formă de imbecilitate manipulată?

Amenințarea este cea mai uzuală formă de violență prin limbaj, fiind considerată un fel de regină absolută, deoarece este cea mai la îndemână. Ea este exercitată aproape întotdeauna asupra unor posibile victime marcate de vulnerabilitate, altfel neavând nici un rost. Cercetătorii au observat însă un lucru interesant: amenințarea prilejuiește o mutație esențială, întrucât prin intermediul ei „o violență a limbajului evoluează spre un limbaj al violenței" (Catherine Ballé, *La menace. Un langage de violence*, CNRS, Paris, 1976). Ea poate fi realizată nu doar prin forme verbalizate, ci și prin calificative directe de tip infracțional. Cel mai ușor exemplu care îmi vine în minte (și care este deja un loc comun) face din Nicolae Ceaușescu și Ion Iliescu (ultimul

dictator comunist și urmașul său postcomunist) niște gemeni: așa cum Ceaușescu îi calificase *huligani* pe protestatarii de la Timișoara (în decembrie 1989, înainte ca întreaga Românie să se solidarizeze cu orașul de pe Bega), Iliescu i-a calificat *golani* pe protestatarii din Piața Universității din 1990, care îl contestau. În acest caz, amenințarea este conținută, de fapt, într-o insultă. Or, miza insultei este aceea că ea conține întotdeauna o impuritate jignitoare. Sensul insultei constă în faptul că nu respectă normele și uzanța decentă a vorbirii, acesta fiind motivul pentru care unii analiști ai fenomenului vorbesc chiar despre un „corp delict al ofensei" (Evelyne Largueche, *L'effet injure. De la pragmatique à la psychanalyse*, PUF, Paris, 1989).

Violența de limbaj nu există în sine, ci doar întrucât ea presupune doi parteneri (indiferent de sfera din care aceștia fac parte), două baricade ce se înfruntă; dar cel pe care se ambiționează să-l seducă și să-l convingă cei doi este al treilea personaj: spectatorul, mulțimea. Întotdeauna există un al treilea, iar acesta poate fi sedus inclusiv prin limbajul violent utilizat de „seducător" (adică de agresorul celui de-al doilea participant din triunghi).

Etică și memorie

În 2005, în cadrul Centrului de Cercetare a Imaginarului (de la Cluj) am avut o dezbatere amplă, pornind de la un text propus de Ștefan Borbély și intitulat *Generații fără memorie* (cu câțiva ani înainte, alte trei dezbateri din cadrul *Phantasma*, Centrul de Cercetare a Imaginarului, abordaseră chestiunea generațiilor tinere și a memoriei legate de istoria recentă: eu am propus în 2003 spre dezbatere conceptul de *deprogramare a creierului*, aplicat pentru românii trăitori în comunism; Sanda Cordoș a propus în 2004 spre dezbatere ideea de *rezistență prin cultură*, pusă pe tapet din 1990 încoace; iar Marius Jucan a propus, tot în 2004, spre dezbatere mecanismele reconstrucției societății civile în România după 1990). Textul interogativ *Generații fără memorie* era legat de o încercare de cuantificare, fie și doar simbolică, a procentului în care generațiile tinere sunt sau nu sunt neapărat interesate astăzi de recuperarea istoriei recente, de recuperarea trecutului României. Pornind de la acea dezbatere, am început să discutăm despre

chestiunea memoriei și am aproximat o clasificare a acesteia: ce tip de memorie ar fi fezabilă, ar fi strategică, pentru a-i sensibiliza pe tineri întru recuperarea istoriei recente a țării lor? Voi relua, parțial, argumentele mele din cadrul acelei dezbateri, aducând alte nuanțe în plus. Punctul de plecare a fost următorul: este evident că o memorie strictă a suferinței, o *memorie emoțională* nu mai interesează neapărat astăzi generațiile tinere și nu mai poate fi un fel de cârlig care să constituie o *captatio benevolentiae* pentru ca tinerii să fie interesați de recuperarea istoriei României. Cea care ar putea interesa (dar și pentru aceasta sunt necesare diverse strategii de atragere și adaptare la mentalul tinerilor) ar putea fi eventual o *memorie istorică, informativă*. Întrebarea pe care o puneam atunci (și o pun și acum) este următoarea: de ce nu am putea avea totuși o memorie care să îmbine emoționalitatea cu informația, o *memorie etică*, o memorie morală, care n-ar trebui să fie justițiară, revanșardă? Pentru că nu despre asta este vorba aici; nu încercăm să facem vreun linșaj prin astfel de propuneri de memorie! Această memorie etică ar putea să fie, de fapt, o *memorie tămăduitoare*, care să conțină elemente de terapeutică socială, umană și politică; și mă gândesc aici mai ales la reacțiile studenților cu care am avut contact de-a lungul celor șase ani de când țin un curs opțional despre Gulagul

românesc; mă refer apoi și la excursiile documentare pe care le fac în fiecare primăvară la închisoarea Gherla și la Memorialul de la Sighet. De fiecare dată studiez reacțiile studenților, fiindcă acestea sunt variate și nuanțate: emoție, indiferență, repulsie, compasiune, solidaritate. În cadrul acestor excursii, în special la Memorialul de la Sighet, studenții receptează adecvat din punct de vedere istoric și intelectual-rațional informațiile prezentate și manifestă măcar o minimă emoționalitate în fața obiectelor confecționate de deținuții politici în închisori, întrucât acestea au un plus care le face „ingurgitabile" la nivelul memoriei suferinței – sunt tangibile. Studenții care vizitează Memorialul de la Sighet se află în ipostaza lui Toma Necredinciosul: au nevoie să atingă „plăgile" și „rănile" celor care au suferit, acestea fiind mai clar asumate prin intermediul respectivelor obiecte conservate din timpul detenției politice. Nu este indicat ca studenților să li se atragă atenția că *trebuie* să empatizeze cu trecutul țării lor, pentru că așa ar fi moral sau pentru că ar fi necesară o emoționalitate față de acest trecut. Emoționalitatea, dacă există – și ea există la Sighet –, vine de la sine și nu trebuie neapărat provocată. Am observat că unul dintre lucrurile care îi sensibilizează destul de mult, la Memorialul de la Sighet, este un săpun primit de o deținută politică de la soțul ei, pe care acesta reușise să-i

scrijelească un „te iubesc", astfel încât soția lui, aflată în închisoare, să primească respectivul mesaj de dragoste. Am notat că mulți dintre studenții mei stăteau în jurul acelui săpun expus în vitrină, comentând cu emoție și uimire mesajul de dragoste scris pe el ori chiar precizând: „De așa ceva avem nevoie, de lucruri palpabile, de deținuți politici care să vină să ne povestească, oricât ar fi de simplă sau de terestră istoria lor, și nu să ne țină discursuri intelectualiste despre chestiunea suferinței și a memoriei". Acel săpun nu fusese văzut de gardienii vigilenți, fiindcă într-un astfel de caz ar fi fost distrus; gardienii care controlau pachetele primite de deținuți se asigurau că nu există mesaje subversive – or, un „te iubesc" constituia un asemenea mesaj subversiv, neîngăduit. Bărbatul acela îi scrisese riscând enorm soției sale că ÎNCĂ o iubește. Era un gest esențial, de memorie, de rezistență, de etică. Studenții mei îmi mărturiseau că astfel de rămășițe ale memoriei îi captivează, că o astfel de etică îi interesează, astfel de obiecte, cruciulițe confecționate din os, dicționare miniaturale, medalioane din os sau acest *teribil săpun de dragoste*, cum să-l numesc altfel?

Există apoi o coloratură psihologică a memoriei recuperate, și de aceea vorbeam de o latură terapeutică a acesteia. Foarte importante sunt excursiile documentare la închisoarea Gherla și

la Memorialul de la Sighet al victimelor comunismului și din alt motiv. Eu îmi asum riscul ca studenții să fie mai fascinați de Gherla, de Gherla actuală, decât de Memorialul de la Sighet. În cele din urmă, ei înțeleg însă că Gherla este o închisoare vie, adaptată condițiilor de astăzi, axată pe deținuți de drept comun, iar celălalt spațiu a devenit un muzeu, un memorial, nemaifiind o închisoare ca atare. Dar la Gherla, de pildă, când rugăm autoritățile penitenciare să ne deschidă vechea Zarcă – sau ceea ce a mai rămas din Zarcă (ea nu mai este folosită astăzi, întrucât condițiile sunt imunde; spațiul acesta este plasat într-o subterană, conservată totuși ca relicvă a vremurilor trecute) –, comandantul ne spune întotdeauna: „Dar de ce vreți să mergeți acolo, întrucât Zarca nu mai este folosită?". „Vreau să vadă cum arătau Gherla și Sighetul în realitate (îl lămuresc eu pe comandantul Gherlei), nu doar memorialul-muzeu pe care îl vor vizita. Acolo, la Memorial, vor afla informații stocate, muzeificate, dar nu vor avea acces la condițiile propriu-zise de odinioară". Ei bine, în spațiul acela imund de la Gherla, în subsolul nefolosit astăzi, mai există paturi ruginite, iar pe jos este apă, nămol, mizerie. Nici nu se poate coborî propriu-zis, doar de pe scările care duc la subsol se poate zări totul. Însă această ocheadă aruncată în subterana aceea imundă constituie tot o formă de a atinge suferința de odinioară a

deținuților politici și de a avea acces măcar parțial la condițiile teribile în care erau siliți aceștia să trăiască și să moară. Toți studenții conchid mai apoi: „Noi n-am fi reușit să supraviețuim în asemenea condiții". Eu le-am replicat însă întotdeauna altceva: „Nu se știe niciodată; până când nu veți ajunge în asemenea condiții să nu spuneți că nu ați fi supraviețuit, întrucât nu aveți de unde să știți".

În excursiile documentare pe care le fac, esențial, de asemenea, a fost faptul că o fostă deținută, Lucreția Jurj, participa alături de tineri la recuperarea memoriei și a istoriei. Din păcate, Lucreția Jurj a murit în 2004. Era o femeie simplă, dar senină și generoasă, care își păstrase umorul. Povestea întotdeauna cu haz despre viața sa în munți alături de luptătorii anticomuniști. Studenții mei o întrebau: „Dar ce făceați dumneavoastră acolo, doamnă Lucreția? Ce făceați între bărbații aceia?". Lucreția Jurj mersese împreună cu soțul ei în munți, erau foarte tineri, proaspăt căsătoriți; dacă ar fi fost arestată, știa că ar fi fost în stare să cedeze sub tortură și să indice locurile ascunzătorilor; și atunci a fugit în munți ca să fie împreună cu soțul ei – dar a făcut-o și din loialitate față de luptătorii anticomuniști în general. Ceilalți din grup au ezitat dacă să o primească sau nu, fiindcă au considerat la început că o femeie i-ar putea încurca. Până la urmă însă, i-a convins pe bărbați să o

lase să rămână. „Ce făceați acolo?" o întrebau studenții mei pe Lucreția Jurj. Iar ea răspundea întotdeauna: „Eu curățam armele". „Și altceva?" – „Îi făceam pe acei bărbați să nu-și piardă nădejdea", mai spunea ea. Uneori, în aceste excursii documentare, studenții se așezau pe rând lângă Lucreția Jurj și stăteau la taifas, punându-i tot felul de întrebări.

Cursul teoretic pe care îl țin despre Gulagul românesc este totdeauna secondat de participarea unor foști deținuți politici care discută cu studenții. Foștii deținuți politici îmi reproșează uneori: „De ce să vin să vorbesc în fața studenților? Nu au decât să citească din cartea mea și de acolo află tot". Iar eu încerc să-i conving că prezența lor în carne și oase în fața studenților este esențială. De aceea, le spun întotdeauna: „Veniți să vă spuneți povestea în fața tinerilor. Simplu, nu sofisticat, nu le țineți teorii complicate. Povestiți cum erați îmbrăcați, ce mâncați, ce discuții aveați în celulă, dacă ați fost bătut..., lucruri foarte simple. Câte ore dormeați, ce purtați în picioare, ce boli aveați, dacă ați încercat să păcăliți gardienii și autoritățile..., lucruri de genul acesta". Ascultând astfel de mărturii în direct, studenții au acces la un fel de atingere, de palpabilitate credibilă, veridică a suferinței.

Spre deosebire de Ștefan Borbély, eu nu am întâlnit o generație fără memorie, chiar dacă cei

cu care am lucrat, studenţii mei, nu alcătuiesc neapărat o generaţie. Aşa că mai corect ar fi să spun că am întâlnit şi am lucrat cu o minoritate care a dorit să aibă memorie. În ce sens? Cursul despre Gulagul românesc este opţional – vine cine doreşte, nu este nimeni obligat să participe la el. Întrebarea pe care le-o pun aproape întotdeauna studenţilor este legată de motivaţia, de ce i-a determinat să aleagă respectivul curs. La prima întrevedere, după ce le fac desfăşurătorul cursului, îi întreb de ce au dorit să participe la acest curs. Şi majoritatea răspunsurilor sună cam aşa: „Pentru că ştiu deja câte ceva şi vreau să ştiu mai multe, mă interesează tema" sau „Pentru că nu ştiu nimic şi vreau să aflu despre ce este vorba în legătură cu tema aceasta" (Gulagul românesc); mai există, desigur, şi explicaţii de genul „Pentru că am un bunic sau altă rudă care a fost deţinut politic sau a trecut prin situaţia cutare de represiune". Mai există şi unii care nu spun nimic şi despre care aflu mai târziu, după destulă vreme, că aveau o rudă ce făcuse parte din nomenclatură sau din aparatul de represiune (fie şi doar administrativ). Aceşti studenţi, oarecum stingheri, veneau la curs pentru că voiau să afle de ce tatăl lor – de obicei, de figura tatălui e vorba – a făcut parte din sistemul respectiv şi s-a comportat obedient în faţa dictaturii comuniste.

Esenţial este apoi că, pe lângă partea teoretică pe care le-o predau, cursul despre Gulagul românesc

se axează pe discuţii – dezbatere – seminarii propriu-zise despre anumite cărţi intrate deja în conştiinţa publică. Este vorba despre *Gherla* de Paul Goma, *Evadarea tăcută* de Lena Constante, despre cartea Adrianei Georgescu *La început a fost sfârşitul*, despre Steinhardt, atât cât este mărturie despre puşcăria politică în *Jurnalul fericirii*, despre *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru* de Constantin Noica, despre *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean* de Anişa Nandriş-Cudla. Şi mai ales despre *Închisoarea noastră cea de toate zilele* de Ion Ioanid, adevărată saga a detenţiei, echivalentă, păstrând proporţiile, cu *Arhipelagul Gulag* de Alexandr Soljeniţîn. Mai sunt, firesc, destule alte cărţi care intră în joc. Unii mărturisitori au rezistat mai bine, alţii mai puţin bine, dar aproape toţi au fost victime. Discutăm însă despre felul în care au rezistat, cum şi cât au rezistat, felul în care unii dintre ei au cedat (dacă au cedat). Discutăm mai ales despre ce a însemnat suferinţa. Mulţi studenţi spun: „E foarte greu pentru noi să înţelegem cum au fost bătuţi acei oameni, cum trebuiau să se umilească pentru un vârf de ţigară, cum erau batjocoriţi etc.". În discuţiile pe marginea cărţilor menţionate anterior am avut adeseori polemici – mi-aduc aminte de o generaţie de prin 2003, când am polemizat acut pe mărturia discutabilă a lui Constantin Noica, *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru*; seminarul se terminase de mult, era târziu, dar

studenţii nu voiau să plece – stăteau acolo şi polemizau, deşi depăşisem timpul alocat cursului şi seminarului. Nu voiau să plece, trebuia să rezolve cumva problema şi dilema, să se încheie polemica, ceea ce era un semn foarte bun pentru mine ca dascăl. Însemna că reacţionau extraordinar la ideea de memorie etică. Pentru că ei nu voiau să se ducă la discotecă sau în bar, ci ţineau morţiş să încheie discuţia pe marginea cărţii respective, ca să ştie ei înşişi cum rămâne cu problema memoriei, a eticii, a responsabilităţii în faţa istoriei, şi nu numai.

Studenţii sunt apoi extrem de interesaţi de diferite filme documentare legate de perioada comunistă. De pildă, în cadrul cursului despre Gulagul românesc am şansa să posed o casetă video cu spovedania lui Franţ Ţandără, un fost torţionar comunist intervievat de Doina Jela (vezi cartea acesteia *Drumul Damascului. Spovedania unui fost torţionar comunist*). Este un documentar care nu a rulat la televiziune; este un film făcut din bruioane. Nu am dreptul să dau spre difuzare caseta aceasta, dar am primit dreptul să le-o proiectez studenţilor. Sau am un documentar făcut de televiziunea franceză despre trei deţinuţi politici care au trecut prin „fenomenul Piteşti", care au fost supuşi programului de reeducare. Am, apoi, filmările făcute chiar de mine cu Nicu Ioniţă (şi el subiect al „fenomenului Piteşti") sau cu Vasile Paraschiv (pacient

al azilurilor psihiatrice de reeducare). Astfel de documentare înseamnă foarte mult pentru studenţi şi tineri, faptul că văd oameni reali, în carne şi oase, că nu este vorba doar despre teorie, că au acces la o latură palpabilă, prin care ajung la istorie.

Chestiunea legată de clasificarea memoriei şi de căutarea unei memorii adecvate pentru a calibra util şi moral trecutul recent (în conştiinţa tinerilor) este adeseori discutată şi de analiştii Gulagului românesc, în special de istorici. Care ar fi modalitatea cea mai adecvată pentru a avea un fel de recuperare, chiar şi terapeutică, a istoriei recente româneşti? Majoritatea istoricilor mizează pe explicitarea unei memorii a suferinţei. Şi eu mizez tot pe o asemenea memorie (vezi *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste*, Polirom, Iaşi, 2005). Există însă şi alte perspective sau opţiuni. Mă refer, de pildă, la cei patru autori (este vorba despre Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir) ai volumelor *Explorări în comunismul românesc* (2 vol., Polirom, Iaşi, 2004-2005), dar mai ales ai cărţii *O lume dispărută* (Polirom, Iaşi, 2004). Dacă în *Explorări...* aceştia mizează pe o memorie ironică, dar informaţională (deconstruind comunismul prin intermediul miturilor şi submiturilor sale), în volumul experimental *O lume dispărută* ei mizează pe o *memorie îmblânzită*. Şi, trebuie

să recunosc, cei patru autori au succes la tineri cu această soluție a lor, a memoriei îmblânzite legate de comunism. Ștefan Borbély – despre care am vorbit la începutul acestui text și care a propus spre dezbatere, în cadrul Centrului de Cercetare a Imaginarului (de la Cluj) un text despre *Generații fără memorie* (cu referire strictă la cei foarte tineri din România) – este sceptic și spune că avem, poate, de-a face cu generații care nu mai vor să-și recupereze trecutul recent. Generații care nu mai doresc să li se inculce ori să li se impună o memorie a suferinței. Generații care, în general, nu mai vor să știe ce a însemnat comunismul și care au fost ororile create de acest *ism*. Eu cred însă că noi, analiștii fenomenului cu pricina, trebuie să căutăm o soluție și să concretizăm o *memorie funcționabilă*, astfel încât aceasta să fie acceptată (și nu respinsă ca fiind tendențioasă, tezistă etc.) de cei tineri. Este singura soluție validă ca ei să fie dispuși să recupereze și să își asume trecutul recent al țării în care trăiesc (sau, mai exact, în care s-a nimerit să se nască și să trăiască).

Cred că tipul de memorie care i-ar putea face pe tineri să fie receptivi ar fi în primul rând o *memorie a rezistenței*, întrucât aceasta ar putea constitui mai clar și mai exact un suport pentru ideea concretă de memorie etică. Există așadar nu numai o memorie a suferinței, ci și una a rezistenței și a supraviețuirii decente ori chiar

eroice, în condiții extreme, la limită. Și aici intră rezistența în închisori și lagăre, dar mai ales rezistența anticomunistă din munții României, chiar dacă ea a fost practicată numai de câteva sute de oameni înarmați care au trăit în munți, luptând defensiv, de fapt. Au fost zeci de mii de țărani care i-au ajutat pe acești luptători anticomuniști în munți, țărani care au fost arestați și schingiuiți pentru ajutorul pe care l-au dat fugarilor. Există apoi, tot la capitolul memoriei rezistenței, mișcările anticomuniste – atâtea câte au fost, unele doar anticeaușiste, dobândind ulterior o coloratură anticomunistă: mișcarea Goma și greva minerilor din 1977, revolta muncitorilor brașoveni din 1987, fenomenul disidenței din 1970 până în 1989; să nu uităm de țăranii revoltați împotriva colectivizării (1948-1962), despre care la noi se știe foarte puțin, mulți dintre ei fiind aruncați în lagăre și închisori. Ceea ce le explic studenților – iar ei înțeleg și acceptă – este următorul lucru: predând aceste chestiuni, nu este vorba despre o memorie furioasă, colerică, ci de o memorie recuperatoare, inclusiv cu valoare terapeutică. Prin urmare, există (sau ar trebui să existe) o memorie legată de ideea de sacrificiu în România. De ce să nu fie transmisă mai departe?

Când am propus excursiile documentare la închisoarea Gherla și la Memorialul de la Sighet,

un istoric (prieten de-al meu din vremea studenției) m-a întrebat în ce măsură aceste excursii nu sunt un echivalent al celor realizate odinioară de comuniști la închisoarea Doftana, unde elevii erau duși cu de-a sila să vadă respectiva închisoare, mitizată de autorități. Contraargumentele mele au fost următoarele: excursiile documentare la Gherla și Sighet au fost întotdeauna opționale – s-a participat la ele numai dacă a existat dorință în acest sens; în plus, nu am stipulat ca fiind obligatoriu ca studentul care participă la aceste excursii documentare să și frecventeze cursul despre Gulagul românesc. Și această chestiune a fost tot opțională. Desigur, ar fi ipocrit să nu admit că respectivele excursii puteau fi o formă de *captatio benevolentiae* față de studenții mei, însă una minoră, nu majoră.

Ca *memoria etică* să fie materializată și asumată de către tineri, ar fi necesar ca ei să fie familiarizați măcar minimal, încă de pe băncile liceului, cu istoria comunismului românesc și a acțiunilor sale abominabile. Programa școlară ar trebui să prevadă, fără să perturbe alte teme ale istoriei României, măcar vreo 4 ore de predare legate de Gulagul românesc și de periodizarea comunismului. Totul depinde, în acest sens, de Ministerul Educației, dar și de mentalitatea publică din România. Ca să preîntâmpin neștiința ori inadecvarea informațională a studenților participanți la cursul opțional despre Gulagul

românesc, în primele 3 ore le predau întotdeauna istoria României, de la 23 august 1944 până la 22 decembrie 1989.

Întru asumarea din partea studenților a unei memorii etice am avut noroc și cu donațiile de carte pe care le-am primit pentru cei tineri de-a lungul celor șase ani de când predau cursul despre Gulagul românesc. Am primit donații masive de la revista *Memoria*, a foștilor deținuți politici, apoi de la Fundația Academia Civică am primit cărți apărute în colecția „Biblioteca Sighet" (de fiecare dată când am fost în excursiile documentare la închisoarea Gherla și la Memorialul de la Sighet). Fundația Aspera a prilejuit unei serii de studenți donații generoase în cărți esențiale legate de istoria comunismului românesc (cărți semnate de Marius Oprea, Dennis Deletant, Alina Mungiu și alții). Am primit multe donații de la persoane particulare (de pildă, de la doamna Daniela Țăranu, fiica profesorului Nicolae Mărgineanu, deținut politic timp de 16 ani). Din aceste donații, pe lângă cărțile care le-au rămas studenților, am reușit să alcătuiesc câteva mici biblioteci specializate pe tema Gulagului românesc și represiunii din România comunistă: cea mai importantă bibliotecă de acest tip funcționează în cadrul Centrului de Cercetare a Imaginarului.

Partea a patra

ROMÂNIILE

Fuck you România! &

Me cago en esos putos rumanos, hijos de puta

Două hituri care au făcut oarecare valuri în 2004-2005 și care au pus pe gânduri sau au indignat. Primul titlu îi aparține trupei Paraziții, care se autostimulează să-și înjure țara pe englezește – nu pentru vreun efect internațional, ci pentru că ar fi fost excesiv de nepoliticos să o înjure pe românește. Al doilea titlu îi aparține unui cântăreț din Valencia, DJ Syto, și este în „limba-mumă", adică în spaniolă; cel din urmă a preferat să înjure neaoș, fiindcă nu avea de ce să mizeze pe vreun efect internațional. *Caramba!* ar putea comenta cineva la spusele mele.

Dincolo de faptul că ambele titluri sunt niște înjurături cu sens libidinal, respectiv excremential-libidinal la nivelul receptării imediate, există un conținut mult mai dens: *Fuck you România!* și *Me cago en esos putos rumanos, hijos de puta* proiectează în România și în români un nimic,

un rateu, avorton etc., de unde senzația de *je m'en fiche* a autorilor acestor cântece.

Nu intenționez să fac o judecată morală asupra celor două hituri și departe de mine ca motivația acestui text să fie naționalismul ori chiar patriotismul vexat. Ceea ce mă interesează este motivul pentru care titlurile acestor hituri au ajuns să exprime ceea ce exprimă. Căci întrebarea care mă bântuie este dacă nu cumva tocmai autodemolarea românească la nivel de mental colectiv este cea care poate cataliza astfel de reacții. Ca orice altă nație, românii sunt ceea ce sunt: au neputințe și defecte, dar nu numai. Grandomania ori, dimpotrivă, implozia (autodisprețul) au marcat când și când nația română: adevărat, puseurile de narcisism autoglorificator au fost mai dese decât cele de autodenigrare. Postcomunismul românesc a pus însă pe tapet într-un mod brutal și necosmetizat mai ales defecte, vicii și impotențe ale românilor, chiar dacă nu se poate vorbi de o judecată în bloc, de acest fel, a poporului român. Mult glosata ospitalitate și generozitate românească sau spontaneitatea și umorul *à la roumaine* nu au putut niciodată să camufleze ori să compenseze mentalitatea primitivă, un soi de grobianism specific românesc, predilecția (sau vocația) pentru mahala. Tranziția de după prăbușirea comunismului și a regimului Ceaușescu a adus mai limpede în vizor amploarea corupției, mercantilismul,

cameleonismul românilor, cel puțin la nivelul conducătorilor săi. Oamenii simpli poate că nu s-au schimbat întru totul (în sensul că și-au păstrat rezervele de bun-simț și onestitate), însă a devenit stridentă, în mod public, un fel de infracționalitate cotidiană medie a românilor. Nu o mare infracționalitate, ci una relativ pasabilă, totuși sancționabilă pe bună dreptate. Aceste lucruri au fost percepute cu asupra de măsură de străinătate, dar au fost des mediatizate și în interiorul țării. Așa încât nu este de mirare nici cinismul trupei Paraziții când exclamă *Fuck you România!*, nici disprețul cântărețului spaniol care strâmbă din nas, declarând *Me cago en esos putos rumanos, hijos de puta* (în paranteză fie spus, întrebat de ce a ales ca melodia lui să îi incrimineze tocmai pe români, DJ Syto a declarat într-un interviu că ar fi intenționat să se refere la bulgari, dar despre aceștia deja se vorbea condescendent în versurile unui alt muzician spaniol, așa încât valencianul a pus ochii pe români; în același interviu, DJ Syto a mai afirmat că melodia sa este legată nu neapărat de români, cât de emigranții din Est, veniți în Spania – de obicei, traficanți de carne vie).

Ca să scape de astfel de pamflетări și injurii riscante, poate că românii ar trebui pur și simplu să depună eforturi concrete pentru curățarea imaginii lor în exterior și interior, asumându-și această igienă cât se poate de serios. Atât la nivelul autorităților, cât și la nivelul *boborului*.

Mahalaua România!

Iată o Românie pe care o blamăm adeseori de câțiva ani încoace, întrucât ea a devenit vizibilă și dizgrațioasă: mahalaua România.

Mahalaua lingvistică

Preocuparea mea pentru aspectele „mahalalei" românești în sens lingvistic a fost evidentă încă din *Imaginarul violent al românilor* (Humanitas, București, 2003). Analizând exclusiv violența de limbaj din presa românească pe parcursul a mai bine de un veac, decodasem nouă registre ale limbajului violent, specifice mentalului românesc: subuman, igienizant, infracțional, bestiariu, religios, scatologic, libidinos, funebru, xenofob-rasist.

Pentru a caracteriza mahalaua lingvistică de astăzi, mahalaua contemporană (care de astă dată nu mai ține strict de presă și pamflet, ci de limbajul stradal vehiculat în centru și la periferie sau în manele și hip-hop), trei registre sunt

evidente prin folosirea lor abundentă: registrul infracțional, cel libidinos și cel scatologic.

Prin *registrul infracțional* se mizează pe un statut delincvențial de tip frondă, al cărui scop este sfidarea și provocarea lumii civilizate. Există, de altfel, o tentă argotică în mod tendențios promovată, astfel încât să prilejuiască ruptura evidentă între lumea bogaților indiferenți și cea a săracilor pătimitori. Decăderea este una dintre temele favorite ale manelelor și hip-hopului, decădere considerată a fi catalizată de trufia și corupția așa-zisei lumi bune. Pentru că presupusa lume bună este incriminată, de fapt, ca fiind impură, declasarea este proiectată ca o decorație de merit. Infracționalitatea de drept comun este văzută, de aceea, ca firească, legitimată de indiferența puternicilor zilei și de procesul de invalidare continuă a autorităților.

Cel de-al doilea registru, *libidinos* sau *sexual*, încalcă destule tabuuri lingvistice din limba română. Denumirea agresivă a organelor sexuale este făcută chiar cu un fel de voluptate orgasmică. Vulgaritatea și obscenitatea sunt considerate arme de purificare silită a prejudecăților, iar utilizarea lor este aproape ritualică în anumite cazuri. Efectul nu este însă unul sanificator, ci trivializator. Jocurile licențioase lingvistic sunt patetice, iar efectul obținut este grotesc și dezgustător. Să fie, oare, practicanții hip-hopului

agresiv adepții obținerii în eprubetă a unui *catharsis* inedit, prin scârbă?

Cel de-al treilea registru evident este acela *scatologic*, tehnica fecalizării fiind destul de folosită. Nu doar indivizii sunt văzuți ca fiind făpturi excrementiale, ci se vorbește chiar de o stare generală de ordură. Imaginea României ca hazna ori latrină extinsă, deși nu este numită ca atare, este sugerată, de pildă, prin intermediul acuzei de corupție generalizată. Individul este văzut ca o dejecție (obiect neglijabil și neglijat de autorități), într-o țară aproape dejecție, abjecția lingvistică fiind considerată însă un posibil instrument chirurgical de sanificare. Lucrurile sunt departe, însă, de a sta astfel. *Fuck you România!*, titlul unui cântec al formației Paraziții, pedalează, la nivel de imaginar lingvistic, tocmai pe o igienizare cinică a țării incriminate. Dezgustați de „mahalaua" (politică) și de „țigănia" (politică) România, „deratizatorii" intenționează să o purifice prin șoc și prin insolență: dar repulsia produce tot repulsie, lăsând la iveală doar plăcerea de a împroșca și spurca. Cinismul trupei Paraziții nu salvează nicidecum melodia *Fuck you România!* de senzația de mocirlă morală (chiar dacă, în videoclipul promovat de Paraziții, este incriminat pe bună dreptate regimul Iliescu din perioada 2000-2004, remarcat pentru caracterul său mafiotic la nivel național). Încercarea de a face un model din vulgaritatea naturală și din

agresivitate dă greș: nu poate fi model comportamental acela care pornește de la o stare de delincvență lingvistică, oricât ar fi aceasta de asumată ca frondă și oricât de întemeiate ar fi motivele acestei fronde!

Pe forumurile on-line despre manele și hip-hop, dar nu numai, dezbaterile sunt agresive și inflamate. Combatanții utilizează registrul subuman (ce vizează acuzarea, la nivel moral și psihic, ca avorton, paria, rebut, handicapat a celuilalt, în scopul declasării și desconsiderării acestuia); destul de folosit este și registrul de tip bestiariu, care mizează pe o animalizare denigratoare, relativ obișnuită în ceea ce astăzi ar putea fi numit zoolimbajul cotidian: acuza de circ și menajerie, locuită de o faună care stârnește repulsie, funcționează adeseori ca loc comun. Mai rar este folosit limbajul rasist; funcționează, de altfel, în România un antițigănism catalizat, însă, de infracționalitatea des mediatizată a respectivei etnii.

Mahalaua sentimentală

Trivializarea iubirii și a ceea ce erau considerate, în societatea canonică, înaltele sentimente conturează o mahala sentimentală cu efect grotesc. Erosul este țigănizat, decăzut, mahalagizat (această țigănizare nu are nimic de-a face cu erosul gitan, hispanic, care este unul pasional).

Așa cum cartierele de periferie ale marilor orașe au devenit niște mahalale, tot astfel sentimentele tari s-au mahalagizat, fiind urlate și scuipate în public, în versuri penibile și rizibile. Iubirea ori dragostea s-a preschimbat în amor și sex, fiind verbalizată în mod trivial și ieftin. Mahalaua a pătruns în suflete, întrucât mahalaua concretă, spațială, a provocat nașterea unei mahalale sentimentale. Impurificarea, superficialitatea, vulgaritatea s-au coagulat într-o formă de cretinism verbalizat în ceea ce privește erosul.

Mahalaua masculinității și a feminității

Masculinitatea nu mai are nimic eroic în contextul noii mahalale România. Chiar dacă există destul aer belic-justițiar, masculinitatea cotidiană și cea vehiculată în manele și hip-hop, cu datele ei penibil-machiste și triviale, sunt jalnice și periferice, indiferent dacă avem de-a face cu o ipostază violentă (de violator, profitor ori mercenar sexual etc.) sau cu una de înfrânt (părăsit de femei, disprețuit).

Fufe, pipițe, vampe, fete de cartier, târfe, șmechere apar din plin în cotidianul românesc. Deși figura mamei, a nevestei, chiar a fecioarei mai există încă, acestea sunt niște repere care pot fi oricând trecute cu vederea. Cu cele din urmă

nu pot fi practicate depravarea și luxuria, cu cele dintâi, da. Voyeurism de trei parale, obscenitate și grobianism – acestea sunt componentele râvnei sexuale teoretice a bărbatului de azi, cel puțin așa înclină să ne facă să credem manelele și hip-hopul, dar și viața de zi cu zi.

Mahalaua vestimentară

Veșmintele periurbanității sunt pe măsura ei: nu este vorba de o sărăcie lucie, care ar putea stârni compasiunea în sens firesc (haine ponosite, peticite), ci de cultivarea unui stil kitsch de îmbrăcăminte provocatoare. Stridența și mai ales prostul gust sunt prezente în hainele cu zorzoane, tăieturi și lipituri fără logică, decolteuri dorite cu *sex appeal* extrem, culori inadecvate, accesorii stridente. În loc să camufleze corpurile dizgrațioase, aceste haine scot în evidență grăsimile, bolile, diformitățile; sau pur și simplu dezgolesc în sens gratuit trupuri normale, dintr-o lipsă demonstrativă de pudoare. Este ca și cum mahalagismul ar fi găsit veșminte pe măsură: țața, țoapa și vampa (ca să iau doar trei ipostaze ale feminității de periferie) intuiesc în vestimentația lor o formă de limbaj cu „cârlig" pentru receptorii pe care îi vizează.

Mahalaua arhitecturală

Periferiile oraşelor româneşti, dar şi centrul cetăţilor foste comuniste, dau la iveală o ţară cvasighetoizată. Chiar dacă nu se poate vorbi de bidonville-uri clasice, acestea sunt conţinute măcar simbolic în arhitectura moştenită de la comunism (cartierele muncitoreşti) şi locuită cu asupra de măsură. Există multe alte spaţii esenţiale invadate de mahala: gara, de pildă, sau autogara, pieţele alimentare... Crâşmele sordide nu sunt deloc pe cale de dispariţie, ci riscă să se cronicizeze, năpădind zonele din preajma centrului. Atmosfera acestor micro-bidonville-uri seamănă cu o lume a puşcăriei şi a talciocului. Periurbanitatea pare să fie viitorul oraşelor româneşti şi pentru aceasta pledează dughenizarea concretă, vizibilă atât la margine, cât şi în centru, stabilitatea buticurilor (şi a buticarilor, o meserie destul de bine percepută încă), a gheretelor etc.

Mahalaua socială

Urbanizarea forţată a ţăranilor alungaţi de la sate în timpul comunismului (prin restructurarea satelor româneşti şi prin nevoia urgentă de mână de lucru în cadrul complexelor industriale) a implantat o formă de rustic decăzut la

oraş; această populaţie des-ruralizată a fost amestecată cu masa deja periurbană de muncitori şi cu intelectualitatea pauperă din marile cartiere de la marginea oraşelor. Hibridul alcătuit mai ales din proletariatul decavat şi din ţăranii alienaţi a format un nou tip de lumpen, care, după căderea comunismului, a încercat să supravieţuiască prin comerţ ilicit sau a acceptat fatalist sărăcirea şi şomajul, secondate de o *delincvenţă de întreţinere* (dacă este permis un asemenea termen constatativ).

România de astăzi, de telenovelă şi a telenovelelor, este una dominată de periurbanizare, cultura sărăciei fiind preponderentă. Din pricina aceasta s-a născut o lume compensatorie: aceea a bişniţarilor, parveniţilor, speculanţilor, a infractorilor mai mult sau mai puţin notorii, „borfaşi" de clasă mijlocie, de obicei. Dezrădăcinarea, schisma sat-oraş, incoerenţa existenţială, dezarticularea internă a indivizilor au catalizat renaşterea spectaculoasă a mahalalei la oraş. Vatmanul, şoferul de troleibuz/autobuz ascultă la maximum manele, traumatizându-i sonor pe călători. Subcultura lor este una agresivă şi ambiţioasă: doreşte să-i convertească pe toţi la (non)valorile sale.

Mahalaua este asimilată astăzi exclusiv cu ideea de escrocherie şi infracţionalitate; iar Eldorado-ul periferiei este dorinţa de parvenire. Lumea din

blocuri, de lângă blocuri și de după blocuri este una bolnavă de mizerie; iar dacă se poate vorbi de un *mal de siècle*, atunci inclusiv acesta este unul decăzut.

Mahalaua politică

Academia Cațavencu ne-a obișnuit, cu aerul ei mucalit și vitriolant-ironic, de mai bine de zece ani cu o portretistică acidă a politicienilor români: găunoși, agramați, insipizi, caraghioși, chiar imbecili, majoritatea dintre ei. Insolența satirică a respectivului „săptămânal de moravuri grele" era menită să sancționeze prin zeflemea extremă viciile nației, exemplificând prin politicienii săi mai cu seamă. S-a mizat pe un grotesc coroziv și pe hilar, pe bășcălie, răspăr, pe circ și maimuțăreală, pe o fantezie pamfletară spectaculoasă, pe o categorie pe care aș numi-o *scato-clovnesc*. Jurnaliștii de la *Academia Cațavencu* au intuit și sancționat tocmai trăsătura suburbană a politicienilor români, zugrăviți în portrete demistificatoare: Ion Iliescu, zis (nea) „Nelu", „babacul", „despotul de Călărași", „Titanul", „Feldwebelul de la Cotroceni" cu zâmbetul „Dalbei ca Zăpada", „Ioan Gură de aur", „Emanația Sa", „Urmașul Împușcatului la Sceptru", „Ion Săracu"; sau „Führerul" C.V. Tudor, „puhav erou", „mâncău național", „inegalabil mahalolog", „spirochet" care

îi repartizează pe foștii securiști în funcții de „bone" ale românilor, fiind „Mamă a câinilor părăsiți și a securiștilor de pripas", „lingăul profesionist cu limba roșie și mătăsoasă ca steagul partidului"; sau „porcul național" Adrian Păunescu; sau Nicolae Văcăroiu, cel mai catastrofic prim-ministru din România postcomunistă, poreclit „Vodcăroiu" și „Lae", și mulți alții. Politica românească era sancționată ca fiind dominată de „țuțeri", „majordomi" și „aventurieri", țara fiind condusă de „văcari" și „văcăroi", deputați, senatori, miniștri grobieni, agramați, dar cu tupeu, instrumentați de „Bordelul" de la Cotroceni. O figură aparte de mahala politică a devenit vizibilă însă, în cadrul campaniei electorale din 2004, și ea trebuie radiografiată mai special, pentru că pare să fie destul de emblematică pentru noi: George [Gigi] Becali (acestuia îi calcă pe urme o altă figură patibulară, Marian Vanghelie). Intrat în politică de pe o poziție bănoasă (patron al echipei de fotbal Steaua) și cu titulatura unui partid așa-zis progresist (Partidul Noua Generație), Becali nu încarnează doar omul simplu și fără studii ajuns în sferele puterii, ci mahalagiul (specializat în amenințări și înjurături față de oricine nu îl agreează) obsedat de fantasma cetății pe care să o cucerească și pe care să o controleze. Poza de mafiot îl flatează, imaginea de gangster îi răsfață ego-ul, mahalagismul său îl consideră a fi naturalețe și instinct

bun: nu întâmplător a fost poreclit „Vadim de la oi", adică C.V. Tudor de periferie. Grobianismul său a şocat şi a amuzat în acelaşi timp, în campania electorală din 2004, golăniile sale au stârnit perplexitate şi dezgust, iar grotescul său inegalabil, vădit în agramatisme şi într-o formă de retardare verbală de neacceptat pentru un candidat la preşedinţia României, a stârnit hohote de râs (amare). Simplul fapt că Becali a putut candida pentru cea mai înaltă funcţie în stat spune multe despre mahalaua politică de la noi.

Mahalaua mass-media

Pentru a fi pe înţelesul mahalagiilor dominanţi şi al lumpenproletariatului, mass-media românească din postcomunism (sau tranziţie) nu face altceva (cu puţine excepţii) decât să cultive un sentiment românesc al mahalalei. Emisiunile TV propun un fel de râvnite arhetipuri (pilduitoare! – în sensul de adaptate la noile vremuri) din *mitocan*, *şmecher*, *ţoapă*, *ţaţă* şi *vampă* (cu toţii recognoscibili în tipologia VIP-ului de astăzi): aceste erijate arhetipuri trebuie să le demonstreze telespectatorilor accesibilitatea la „lumea bună" (a bogaţilor, dar şi a oamenilor simpli şi norocoşi sau a „artiştilor"), inculcând ideea (falsă, de altfel) a unei comuniuni şi împărtăşanii de viaţă şi cotidian. Dau un singur exemplu:

spectacolele realizate pe postul Pro TV de trupa Vacanţa Mare încarnează la modul cel mai grotesc chipul vizibil al mahalalei mass-media. Presa scrisă mizează, la rândul ei, pe un limbaj şmecheresc, cu glume ieftine şi spoială de cultură, ca o formă de *captatio benevolentiae* faţă de cititorul incult şi ignorant provenit mai cu seamă din lumpenproletariat.

România *second-hand* sau chiar *third-hand*?

Firește, România nu este cea mai mizeră dintre ţările acestei lumi, dar prin mahalaua care se extinde şi încearcă să ocupe centrul ea tinde să pară tot mai puţin europeană, în anumite laturi ale sale. Poate că nu este nici cea mai decăzută dintre fostele ţări comuniste, dar nu asta contează. Ceea ce neliniştește este, aş spune, predispoziţia sau vocaţia României pentru mahala: întrucât există o aplecare specială, un instinct al mahalalei şi al grobianismului la români. Elitele nu lipsesc nici ele (din fericire), dar existenţa lor nu poate nicidecum să camufleze invazia barbară a mahalalei. Abundenţa periferiei, provincialismul agresiv şi acaparator, tonele de gunoaie (naţionale), nămolul stradal, civilizaţia de tip kitsch, invazia mitocăniei (nelipsiţii mâncători de seminţe şi scuipători de coji), insalubritatea,

lipsa de instruire consacră România ca pe o stare de periferie combinată cu o mahmureală socială și politică, o țară ce pare să fie făcută mai mult din excluși decât din incluși.

România la borcan sau la conservă (viața la bloc)

Paradisul

Nu am avut perspectiva infernală și promiscuă asupra vieții la bloc decât după ce am intrat în adolescență: jenă, lipsă de intimitate corporală și psihică, deranj, euharistie pervertită ori chiar pe dos etc. Până la 15 ani însă, viața mea la bloc a oscilat între a fi un Palat al minunilor, o Curte pitorească a Miracolelor ori o Șezătoare improvizată. De fapt, totul a depins de mulțimea copiilor de vârsta mea și mai ales de mulțimea fetițelor și a fetelor din acel bloc, cu care aveam ce împărtăși. Pentru că la parter locuia Hanelore cea zveltă și bine-crescută, care știa să spună povești aromitoare și să-mi împletească părul în cozi; tot la parter locuia Antonela, cu ai cărei părinți erau prieteni părinții mei, drept care uneori săream din curte, pe fereastră, direct în bucătăria Antonelei, ca să mănânc ba o prăjitură, ba orice altceva; la etajul doi stătea Corina, cea care mi-a arătat întâia dată ce înseamnă un

casetofon și muzică bună de puștoaică – în plus, Corina învăța foarte bine, era premiantă, așa încât eram lăsată în preajma ei măcar pentru faptul că aș putea deprinde și eu oarecare aplecare spre învățătură (mai exact, către matematici), ca să nu mă mai joc cât era ziua de lungă; la etajul trei locuiau Carmen și încă o Corină – și, deși nu eram foarte apropiată de ele, comunitatea noastră de fete înrudite ca vârstă își spunea cuvântul; la același etaj cu mine locuia Lili – or, mama lui Lili făcea niște plăcinte cu magiun pe care nici acum nu le-am uitat (când îmi venea chef, săream pur și simplu balconul la Lili, fie ca să o trag de păr și să o aud cum se smiorcăie, fie să mănânc niște plăcinte, fie să mă uit la televizor); la etajul cinci locuia Danuta, aghiotanta mea, cu care mă plimbam până pe la zece seara pe malul Someșului, iar la miezul nopții ieșeam la fereastră, unde prelungeam discuțiile pufăind câte o țigară improvizată aiurea din paie – mă mai duceam la ea și ca să ronțăi castraveciori pipărați, făcuți după o rețetă specială; la etajul nouă locuia Henrieta, care avea o păpușă uriașă, de un metru înălțime, păpușă care mergea de una singură și vorbea, drept care adăstam în apartamentul Henrietei ca să vedem tot felul de ciudățenii – aici se mai găseau papagali, hărți uriașe ale lumii, cărți magice de joc și diverse alte lucrușoare speciale. Nu în ultimul rând, la etajul zece era uscătorul, unde urcam

vara pentru a privi lumea prin binoclu și pentru a alerga periculos pe acoperișul blocului. Dar edificiul în care locuiam avea și destui băieți, unii mai șmecheri, alții mai indiferenți, alții cusurgii ori, dimpotrivă, meseriași într-ale vieții, cum le spuneau fetele. Ce vreau să spun este că blocul nostru a fost o adevărată mană cerească în perioada copilăriei și chiar a adolescenței, măcar pentru faptul că am avut acces la o grămadă de vieți și povești cu bucle în timp, a căror desfășurare a făcut adeseori deliciul vârstei mele de copil. Percepeam edificiul în care locuiam ca pe un turn stratificat în labirinturi la vedere, care se vărsau unele în altele. Nu mai contau nici zgomotele neplăcute, nici certurile dizgrațioase, nici inundațiile, nici scorojeala zidurilor, nici spațiul minim de trai. Îmi plăcea să degust camerele-chilii și nu rareori percepeam lucrul acesta ca pe o călugărie bine-venită. Aveam cât se poate de limpede senzația de cuib, pe care o casă uriașă de oameni nu mi-ar fi putut-o da. Eram copil născut și crescut la bloc, prin urmare, nu puteam avea deprinderi legate de spații largi, nu aș fi înțeles în ruptul capului zenitul, de pildă, ci îmi plăceau înghesuiala, chirceala moale, senzația de cocon. Mă simțeam apărată la bloc. Eram protejată tocmai de spațiul mic, limitat, în care ce altceva puteam să fiu decât un fetus umblător! Sau o călugăriță pitică! Circulam, apoi, după cum s-a văzut deja, cu obișnuință

și firesc prin apartamentele mai multor familii – nici măcar nu mai intram pe ușă întotdeauna, ci săream direct pe balcon sau pe fereastră. Lucrul acesta îmi dădea senzația de spiriduș, care se poate strecura prin orice fel de deschizături. Curioasă, iscodeam pe unde puteam, chiar și acolo unde nu aveam acces întotdeauna. Vara, când ploua, ocupam cu o șleahtă de fete și băieți casa scărilor, unde ridicam corturi din pături și jucam cărți: corturile acestea erau tot o formă de a interioriza blocul în care locuiam. Ne plăceau înghesuiala, atingerile nesexualizate încă pe vremea aceea, ascuțimea vorbelor. În spatele blocului, pe o grămadă de pietre de construcție, improvizam echipaje de astronauți ori scafandri și imitam seriale la modă. La începutul adolescenței, împărtășania și colectivitatea s-au mai franjurat, dar încă aveam odăi de întâlnire între fete și povești cu nemiluita, mișcându-ne prin bloc ca niște viitoare sirene. Apoi, brusc, nevoia acută de intimitate și-a cerut drepturile și viața la bloc a devenit o povară: dizgrațioasă, umilitoare, frustrantă, jenantă, mutilantă, sufocantă etc. De aici începe, prin urmare, un alt capitol despre viața la bloc.

Infernul

Regretatul Marian Papahagi mi-a spus cândva că blocurile românești comuniste ar trebui stratificate pe clase sociale; că edificiile-conservă în care trăiam și mai trăim încă destul de mulți dintre noi ar trebui concentrate și populate după gradul de civilizație și educație al locuitorilor: blocuri doar cu intelectuali, altele cu muncitori, altele doar cu funcționari, țărani etc. Căci amestecul atâtor clase sociale într-un spațiu-conservă este exploziv, având în vedere că oamenii cu civilizație și educație scăzute nu respectă intimitatea și granițele celorlalți (probabil fiindcă nu au obișnuința să facă acest lucru, dar și fiindcă nu doresc). Marian Papahagi nu preciza de ce era excedat de locuirea la bloc, dar, în mod evident, iritarea lui venea de la felul în care vecinii îl deranjau sonor și faptic prin, de pildă, certuri în familie, beții, dar și prin distrugerea obiectuală a edificiului, resturi menajere împrăștiate aiurea, degradarea intenționată a edificiului de către chiar locatarii săi.

Și odinioară, ca și astăzi, a trăi la bloc înseamnă a trăi în mod specific în România (comunistă altădată, postcomunistă astăzi). A trăi, a locui la bloc înseamnă a face parte dintr-o Românie concentrată, la conservă sau la borcan – un mic

Turn Babel în care aproape nimeni nu se mai înțelege cu nimeni și nu mai respectă pe nimeni. *Blocul este o patrie în miniatură, care poate fi sabotată oricând și dereglată*: concentrația și varietatea fac adeseori ca efectul să fie, cum spuneam, exploziv.

Voi lua ca studiu de caz un astfel de bloc virtual, care este însă cât se poate de real, aici și acum. Umanitatea care locuiește într-un asemenea bloc este destul de previzibilă: oameni simpli (de obicei, pensionari săraci), familii de muncitori (cu mai mulți copii), intelectuali de diverse nuanțe, șomeri, dar și elevi și studenți (din alte orașe sau de la țară, care au închiriat respectivele locuințe din bloc pentru perioada studiilor liceale și universitare). Mai există și alte posibile categorii, dar cele pe care le-am amintit sunt de bază. După un alt criteriu de clasificare decât cel social, există locatarii care posedă animale de casă și cei care nu au astfel de animale (câini, pisici, de obicei; dar la bloc pot sălășlui și broaște-țestoase, arici, papagali, hamsteri etc.). Problema câinilor, la bloc, este aceea că, vrând-nevrând, latră când vor ei (doar de aceea sunt câini); pisicile sunt mai blazate, mai silențioase; uneori sar balconul la vecini și cotrobăie prin casă, făcând vraiște.

Chestiunea vârstei, a generațiilor este o altă nepotrivire specifică pentru cei care locuiesc la

bloc. Există chiar și aici o bătălie între generații? Firește. Liceenii sunt zgomotoși (neavând bani pentru a merge în alte spații adecvate): stau, mai ales iarna, dar și primăvara ori toamna, pe casa scărilor, spun măscări, beau, fumează (uneori puțină „iarbă"), se mai și brutalizează unii pe alții, folosesc jargoane destul de violente. Când părinții nu sunt acasă (din varii pricini) și o astfel de „trupă" se strânge într-un singur apartament, „cheful" se-ncinge pe la unsprezece seara și sfârșește în chiote și ritm asurzitor pe la două dimineața, după ce somnul vecinilor a luat-o razna deja. Bătrânii, dar și maturii din bloc sunt abrutizați de nesomn, dar, dacă le-ar face observații unor astfel de petrecăreți, ar risca să fie bruftuluiți, să le fie sparte cauciucurile mașinii pe care o au parcată în fața blocului (sau să le fie zgâriată portiera cu un cui etc.), să le fie agresați copiii. Uneori „turma" rap-manelistă se răzbună pur și simplu trântind toată noaptea ușa liftului ori spărgând oglinda din ascensor. Din te miri ce pricini defulatorii, graffitiuri licențioase apar pe pereții interiori ai blocului, iar un apartament considerat mai ciudat este taxat de bătăioșii petrecăreți scrijelitori cu formula „WC"! Cutiile poștale sunt de obicei vandalizate, smulgându-li-se încuietorile. Geamurile de la ușa de la intrare în bloc sunt când și când sparte; interfonul, pentru care toți locatarii au plătit, este furat sau stricat destul de

repede. Petrecăreții nu se dau în lături, însă, nici de la gesturi scatologice la propriu, chiar dacă acestea sunt mai rare: uneori, dimineața, pe balcon atârnă resturile uscate ale unei vome la beție sau pe pervaz tronează încolăcit un excrement. Dacă administratorul blocului solicită o explicație din partea turbulenților adolescenți „cu chef", aceștia răspund foarte simplu: excrementul a căzut din cer!

În afara ușilor de la apartamente nu este indicat să fie puse obiecte utilizabile și neexpirate. Un ștergător de picioare, dacă este prea nou, are să dispară în câteva zile. Sau coronițele de brad puse pe ușa de la intrare de Crăciun! Sau un ghiveci prea arătos, cu plante de interior! În nici un caz să nu se lase bicicleta în fața ușii! Apoi, locatarii nu acordă prea mare importanță felului în care murdăresc spațiul celorlalți: este aproape un obicei să scuturi covoarele peste balconul vecinului (dacă se poate chiar pe rufele pe care acesta le are întinse la uscat) sau să scuturi firimiturile de pe fața de masă (de data aceasta din greșeală) chiar în capul vecinului de la etajul de mai jos. Sau să găsești resturi de salam ori șorici uscat, sau chiar cutii de bere, turtite, aruncate, de cine știe unde, în balcon. Un vecin de-al meu a strâns într-o lună 100 de pachete goale de Marlboro, pe care locatarul de sus le arunca, nu se știe din ce pricini voluptuoase

sau mai puțin voluptuoase, direct în balconul de dedesubt.

Alte zgomote felurite care mai pot fi auzite la bloc: el bătând-o pe ea (de obicei), pentru că este obosit, sătul de viață, nemulțumit, alcoolic etc. Uneori ea înjură la fel de tare ca și el; și țipă așijderea, deci se potrivesc. Bătrânul care își bate câinele din obișnuință, fiindcă numai pe el îl mai are la dispoziție. Sau bătrâna care nu suportă tropăiturile de la etajul de sus, unde un băiețel (în vârstă de un an) învață să meargă. Mai există și zgomotele distrugătoare ale găuritoarelor de pereți și gresie, când un vecin își renovează casa de la ora zece seara. Mai rar, adevărat, există zgomotele înfundate ale sinucigașilor care se lovesc puternic, aruncându-se pe casa scărilor, de la etajul nouă. Sau homleșii care dorm în fața ușii, cerând voie să stea acolo (fiindcă, zic ei, altfel riscă să fie bătuți de alți homleși), ori lasă resturi menajere, zdrențe și cartoane în fața ușii de la uscătorul blocului, unde dorm o vreme, până când sunt surprinși și alungați. Mai există zgomotele cerșetoarelor-țigănci, care sună mieros la ușă, la orice oră, sau bătrânii cu mintea rătăcită care caută ceva în blocul respectiv, fără să știe pe cine și de ce. Sau falșii gunoieri, cu tupeu, care se recomandă ca deratizatori performanți și care au voci de tenori!

În afara blocului (chiar dacă într-un asemenea edificiu locuiesc și destui gospodari și oameni cu bun-simț) este vraiște: dezordine, urâțenie, mizerie, violență, promiscuitate (adică exact invers decât într-un celebru poem al lui Baudelaire, în care se vorbește despre „ordine și frumusețe, lux, calm și voluptate"; asocierea este intenționat deplasată). Containerele de gunoi, doldora de putregaiuri, construiesc un halo miasmatic în jurul blocului. În aceste containere mai pot fi zăriți, uneori, scormonitori care caută resturi menajere: ei sunt oameni sărmani, obișnuiți însă cu acest fel de a tria gunoaiele, doar-doar se va mai găsi ceva util și refolosibil. În afara blocului există uneori (mai rar astăzi decât pe vremea comunismului) microcartierul de cotețe și cocine: pestilența acestora amintește de un abator stâlcit de arșița verii ori de o tăbăcărie mizeră sau de accidentalele deversări ale latrinelor, când o conductă „josnică" își ițește cornițele la suprafața pământului. Infernul putorii, iată cum se numește uneori infernul pământesc, înainte de revelația infernului al doilea și definitiv pentru cei păcătoși.

Cam așa arată un bloc de locuințe „în stil clasic". O Românie scurtcircuitată. Și cum aproape jumătate din actualii locuitori ai orașelor românești trăiesc la bloc, ce ar mai fi de spus?

Purgatoriul

Purgatoriul nu prea există la noi, fiindcă România este o țară a extremelor: ori paradis, ori infern – spațiul intermediar nu este posibil. Românii s-au obișnuit cu tehnica dușului scoțian aplicată la viața lor cotidiană. Și, în general, românii s-au obișnuit cu toate, fiindcă sunt cameleonic de adaptabili, suportă aproape orice și din orice spațiu pot face un loc de tranzit în viața lor. Viața la bloc nu este altceva decât o conservă deschisă, păstrată o vreme la frigider, apoi consumată două treimi, aruncată în cele din urmă la gunoi, din care vreun flămând vagabond încă ar mai putea curăța fărâmele de hrană înghesuite în bucata rotundă sau dreptunghiulară de tinichea.

Ultima Românie

Elevă la şcoala generală, mă emoţionam ca o vrabie, fără să pricep de ce, atunci când citeam celebrul fragment „Ardealul" din *Românii supt Mihai Voievod Viteazul* de Nicolae Bălcescu. Era o bucată de proză istorică hiperbolizatoare, dar care mă proteja şi mă alina. Nu-mi stârnea vreun orgoliu de româncă, ci îmi calma nevrozele pe care nu le conştientizam la vremea aceea, în legătură cu ţara mea comunistă, România. „Ardealul" lui Bălcescu era un fel de pansament pe rană şi avea efect psihic terapeutic. Mă vindeca, aşa cum deja am dat de înţeles, de fricile şi frustrările generate de regimul comunist. Senzaţia aceea terapeutică o simt încă şi astăzi atunci când, venind cu trenul de la Bucureşti, intru în Transilvania: casele pipernicite şi încă relativ mizere se preschimbă în mici fortăreţe, odată ce trenul ajunge în Transilvania; aerul este şi el altfel, mai aspru, mai proaspăt, respirabil. Peisajul se schimbă la rându-i: câmpiile plictisitoare şi dezolante devin păduri uneori jungloide şi dealuri în falduri şi volute. După ce intru în

Transilvania, dacă trenul e de noapte, izbutesc să adorm şi să mă odihnesc, fiindcă trebuie să treacă ceva timp până să se stingă efectul stresant şi rău zumzăitor al Bucureştiului. Nu am, după cum se va fi priceput deja, vreo pasiune pentru capitala ţării; dar nici nu reneg acest spaţiu; îl detest, din când în când, pentru grobianism, mahalagism şi miticism; îl admir pentru curajoşii din 21 decembrie 1989 şi mai ales pentru frumoşii nebuni protestatari din Piaţa Universităţii, din 1990. Există câteva locuri unde mă simt relaxată în Bucureşti: Mănăstirea Antim, deja pomenita Piaţă U (cum îmi place să-i spun) sau parcul Cişmigiu; dar sunt şi multe, prea multe spaţii ale capitalei care mă epuizează şi irită.

Înainte de decembrie 1989, *Deşteaptă-te, române!* era un cântec patriotic care mă fortifica – era ca un sânge sonorizat în creierul meu. După 1989, am crezut o vreme în „efectul Deşteaptă-te, române!"; dar, după ce politicienii au confiscat pe rând, cu discursurile lor gonflate şi vide, fie ziua de 1 decembrie, fie pe aceea de 22 decembrie, efectul patriotic s-a dezumflat în chip fatal. Astăzi nu ştiu dacă acest cântec patriotic mai are vreun efect real asupra românilor sau doar stârneşte simple reacţii pavloviene. Mai degrabă cred că e vorba despre ultima variantă.

Percepţia asupra ţării mele, fie în timpul comunismului, fie în postcomunism, a fost multiplă.

În perioada Ceaușescu eram jenată de comunismul românesc, dar nu mi-am repudiat țara, măcar pentru faptul că mai rămăseseră în ea destui curajoși. În decembrie 1989 am fost exaltată, frenetică, tulburată: asistam la un catharsis în toată legea. La începutul anului 1990 am devenit intrigată în fața viesparului politic, a disensiunilor, ranchiunelor, frustrărilor, violențelor tutelate de regimul Ion Iliescu. Am avut parte de un al doilea catharsis în perioada 22 aprilie – 13 iunie 1990, când a avut loc acel ritual de grație numit fenomenul „Piața Universității". Cred și știu că atunci mi-am dobândit conștiința morală; sau, dacă am avut-o înainte măcar puțin, atunci mi-am consolidat-o, atunci ea a devenit consistentă și limpede. Datorez, prin urmare, enorm fenomenului „Piața Universității 1990". Atunci s-a născut în mine analista mentalităților, *raisonneur*-ul memoriilor despre închisorile și lagărele comuniste, pasionata de variantele interpretative ale revoluției din decembrie 1989 și mai ales radiografa unei țări neclare, confuze, blamabile adesea. Am lucrat cu pasiune și empatie la cartea mea despre suferințele închisorilor comuniste; am lucrat ca o justițiară la cartea despre decembrie 1989. Dar mai ales am lucrat cu o constantă durere în inimă la cartea despre imaginarul violent al românilor.

Grosso modo, nu mi-am renegat niciodată țara, ci am fost virulentă doar la nivelul conducătorilor

ei politici ori al populației asupra căreia izbutise „spălarea creierului". M-am considerat întotdeauna româncă și am ales să rămân în țara mea. Adevărat, am preferat și prefer să trăiesc în Transilvania, la Cluj, întrucât la București m-aș sufoca, mai cu seamă din pricina nesimțirii și proastei-creșteri a celor ce locuiesc aici (cu toate excepțiile care există – și ele există, din fericire –, Bucureștiul îmi pare a fi un buric al nesimțirii pământului). Trăiesc în Cluj și fiindcă nu prea concep să mor altundeva. Clujul este, geografic vorbind, altceva decât România, dar în esență nu este altceva decât România. Există, să spunem, diferențe de stil între variatele zone ale României, dar nu mai mult de atât. Iar Clujul își are, la rându-i, defectele și slăbiciunile sale.

Prin urmare, sunt româncă, m-am născut astfel și am ales să rămân așa. Acest lucru mi-l asum: la urma urmei, nu am cum să-mi extirp ori să-mi lichidez identitatea. Tocmai pentru că este a mea. Am, în schimb, alergie și port bătălii cu România mahalagizată și „țigănizată". Pe aceasta o resping – dar chiar și așa, nu o insult și nu o împroșc. Tocmai pentru că este și a mea. Nu am cum și nu pot să ucid România, fiindcă aș comite un soi de sinucidere simbolică și o autolapidare. Dar și fiindcă nu mi-am pierdut nădejdea. Nu sunt dotată cu vreo răbdare mistică, iar simțul meu critic este mereu un bisturiu apt să sancționeze; dar nădejdea nu mi-am pierdut-o

într-o ultimă Românie ceva mai pură decât înaintașele sale. Manifest iritare la misionarismele desuete, la patriotismele lăcrămoase, la patetismele lichefiate care mă scârbesc. România este pentru mine acel steag cu stema comunistă decupată, din decembrie 1989. România este gaura din steag, o rană curățată parțial, fragmentar, relativ.

Mi se pare jenant să spun, să recunosc că îmi iubesc țara. Discursul patriotic este astăzi o crustă sonoră, o piele zornăitoare. Iar România nu are încă un conținut limpezit. Ea este încă cețoasă, brumată, aluvionară și nu are grație. România nu are grație și nici tărie. Dar nădejdea în țara mea poate fi un simțământ constructiv: fără rugăciuni vizibile ori invizibile, fără cuvinte mari, fără inflamări, fără accente sangvine, fără exces. Nădejdea e un simțământ firesc și omenesc. De aceea și nădejdea mea în România este firească, instinctuală chiar. O chestiune de bun-simț.

Ce mai înseamnă astăzi a fi patriot? Ce mai înseamnă patriotismul? A-ți iubi țara cu luciditate, nu orbește. A o grădinări rațional, nu pasional și coleric. Fără steaguri de sărbătoare, fără prapuri de înmormântare, fără lozinci ori petarde. Patriotismul nu mai are neapărat sens pentru români. Dacă îi chestionezi pe stradă, de pildă, pe cei foarte tineri, se vor amuza la

această întrebare. *Deșteaptă-te, române!* e doar un cântec. În ce mă privește, am totuși o asumare a unui anumit fel de a fi patriot. Pentru mine, patriot este mai cu seamă cel care vede viciile țării sale și încearcă să le corecteze cu scalpelul unui chirurg etic. Ar fi prea simplu ca patriot să fie doar cel care își iubește țara pur și simplu: te naști cu acest simțământ sau nu te naști deloc cu el. Patriotul are nevoie mai ales de rațiune în judecata sa, care să cântărească lucrurile fără inflamare, fără patos. Patriotul știe ce și cât este țara sa; el încearcă să o amelioreze, dacă este cazul. Și, de obicei, este nevoie de așa ceva, așa cum este nevoie de ironie și satiră pentru a sancționa defectele umane. Nu există patrie ori țară perfectă. Patriotul autentic ar trebui să știe acest lucru. Dar există patrii ori țări perfectibile.

Această carte este dedicată detractorilor României și, în egală măsură, admiratorilor ei împătimiți, tuturor celor preocupați ori chiar obsedați de această țară.

Cuprins

Precizare 5

Partea întâi
Afacerea Dosariada şi alte chestiuni 7
Harakiri: cazul românesc 9
Crize, crizism, vinovăţie 13
Ploşniţa 19
Etică şi/sau cultură – ce trebuie făcut cu ele, azi? 23
Proclamaţia de la Timişoara şi legea lustraţiei 37
Golania după 15 ani 42
Revoluţie, metarevoluţie, pararevoluţie 48
Moartea unei călugăriţe 55
Certuri popeşti la nivel înalt 60
De 4 × „escu". Ceauşescu, Iliescu, Constantinescu, Băsescu 63
Mere ale discordiei, metafore, simboluri ... 70
Ce ştie şi ce nu ştie preşedintele Băsescu despre Gulagul românesc 77
Certificatul de deces al comunismului 83

Spălarea pe mâini sau despre Pilat din Pont 88
Devirusarea României? 91
Mari rromâni şi mici români. Straturile deconspirării 95
Autolustrarea?! 100
De ce este necesară lustraţia? 104
Vinovăţie şi sancţiune: penală, lustrală, morală. În ţarcul Dosariadei 108
„Sfinţii închisorilor" *versus* clericii colaboraţionişti 115

Partea a doua
Din fauna şi flora României postcomuniste. Portrete de insectar 121
Licheaua 123
Lingăul 126
Impostorul 129
Furunculul 132
Animalul 135
Vaca blondă 137

Partea a treia
Etică şi memorie 141
Industria securistă 143
Zbor deasupra unui cuib de cuci (varianta românească) 162
Linşarea intelectualilor. Cazul Nicolae Mărgineanu 167
Cuvântul care ucide 174
Etică şi memorie 181

Partea a patra
Românііle 197
Fuck you România! & Me cago en esos putos rumanos, hijos de puta 199
Mahalaua România! 202
Mahalaua lingvistică 202
Mahalaua sentimentală 205
Mahalaua masculinităţii şi a feminităţii ... 206
Mahalaua vestimentară 207
Mahalaua arhitecturală 208
Mahalaua socială 208
Mahalaua politică 210
Mahalaua mass-media 212
România second-hand *sau chiar* third-hand? 213
România la borcan sau la conservă (viaţa la bloc) 215
Paradisul 215
Infernul 219
Purgatoriul 225
Ultima Românie 226

Ileana Mălăncioiu – *Crimă și moralitate*

Andrei Gheorghe – *Midnight Killer*

Robert Turcescu – *Dans de Bragadiru* (ediția a II-a)

Adrian Cioroianu – *Sic transit gloria...*

Alex. Leo Șerban – *De ce vedem filme*

Ruxandra Cesereanu – *Năravuri românești. Texte de atitudine*

în pregătire:

Mircea Vasilescu – *Europa dumitale. Dus-întors între „noi" și „ei"*

Mihaela Miroiu – *Dincolo de îngeri și draci. Etica în politica românească*

www.polirom.ro

Redactor: Cezar Petrilă
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: martie 2007. Apărut: 2007
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iași, Tel. & Fax (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tipografia S.C. PRINT MULTICOLOR S.R.L. Iași
Str. Bucium, nr. 34, Iași 700265
tel. (0232)21.12.25, 23.63.88, fax. (0232)21.12.52